

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.

№ 14 (2593)

ПЯТНІЦА

7

красавіка 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

ЦІКАВАЯ, КАРЫСНАЯ РАЗМОВА

«Адб'лася цікавая, карысная размова аб тым, як установы культуры выконваюць рашэнні XXIV з'езда КПСС», — так характарызаваў у заключным слове міністр культуры БССР Ю. Міхневіч рэспубліканскую нараду работнікаў культуры, што 3—4 красавіка праходзіла ў Мінску.

Аб рабоце ўстаноў культуры рэспублікі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС і задачах у сувязі з падрыхтоўкай да 50-годдзя ўтварэння Саюза ССР гаварылі загадчык Пастаўскага раённага аддзела культуры Г. Завадскі, начальнік упраўлення культуры Гродзенскага аблвыканкома А. Лыскоў, загадчыца Рагачоўскага раённага аддзела культуры, заслужаны дзеяч культуры БССР Г. Іванова, сакратар ЦК ЛКСМБ А. Сакалоўскі, загадчыца Каліноўскай сельскай бібліятэкі Бялыніцкага раёна В. Блізнякова, старшыня праўлення Саюза кампазітараў Беларусі, народны артыст СССР Р. Шырма, дырэктар Асіповіцкага раённага дома культуры Н. Жарняк, дырэктар Брэсцкага драматычнага тэатра імя ЛКСМБ, заслужаны дзеяч культуры БССР Л. Валчэцкі, загадчык культурна-масавага аддзела Беларускага савета прафсаюзаў Р. Козін, дырэктар Абідавіцкага сельскага дома культуры Быхаўскага раёна В. Шусцікаў, мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР, народны артыст СССР Г. Цітовіч, старшыня Верца-лішкаўскага сельсавета Гродзенскага раёна Д. Ра-мейка, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР мастак М. Савіцкі, дырэктар Брэсцкага музычнага вучылішча, заслужаны дзеяч культуры БССР К. Манучараў, загадчыца Мінскай цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы А. Кастыльёва, старшыня калгаса імя Гастэлы Мінскага раёна, Герой Са-

цыялістычнай Працы В. Шыманскі, дырэктар Беларускай дзяржаўнай філармоніі Г. Загародні, дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны П. Лавецкі, дырэктар рэспубліканскага інстытута павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры Ф. Жыгалаў, старшы выкладчык Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута Б. Вішкароў.

З прамовамі на нарадзе выступілі сакратар ЦК КПБ А. Кузьмін, намеснік міністра культуры СССР Г. Уладыкін.

У рабоце нарады прынялі ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Сняжкова, інструктар аддзела прапаганды ЦК КПС С. Андрэашына, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, начальнік упраўлення культасветустановаў Міністэрства культуры СССР Л. Данілава, намеснік старшыні Дзяржплана БССР Ф. Іваноў, сакратар Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў Л. Барабанова.

Гэтыя здымкі зроблены на Рэспубліканскай нарадзе работнікаў культуры: мастацкі кіраўнік Дзяржаўнага народнага хору БССР, народны артыст Саюза ССР Тенадаў. Цітоліч гутарыць з загадчыкамі раённых аддзелаў культуры: Валынцкай Барысавай (Орша), Алінай Пацута (Ушачы), Раісай Агеевай (Лёзна), Галінай Сакаловай (дырэктар Віцебскага абласнога дома народнай творчасці) і Вікторыяй Маркэвіч (Чашнікі) (здымае уверсе); на другім здымку вы бачыце народнага артыста БССР Мікалая Яроменку і заслужанага артыста БССР Віктара Вучыча.

Данлад міністра культуры Ю. Міхневіча і падрабязную справаздачу аб нарадзе чытайце ў наступным нумары.

Фота Ул. КРУКА.

4-ГА красавіка адбыўся адкрыты сход партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў БССР. Камуністы заслухалі і абмеркавалі доклад старшыні секцыі перакладчыкаў СП БССР Я. Семіянона «Пастанова ЦК КПСС аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння СССР і задачы пісьменніцкай арганізацыі па ідэалягічнаму выкананню гэтай пастановы, пашырэнню інтэрнацыянальных сувязей у святле Пастановы ЦК КПСС».

Дакладчык сказаў:

Стэрстве перакладчыкаў, аб колькасным росце гэтага атрада літаратараў у рэспубліцы. А. Куляшоў, М. Танк, Я. Брыль, А. Зарыцкі, М. Лужанін, Э. Агняцвет, А. Звонак, М. Аўрамчык, А. Вялюгін, Н. Пілевіч, С. Дзяргай, М. Хведаровіч, Р. Бардулін, П. Макаль, Г. Бураўкін, Г. Кляўко, Хв. Жычка, А. Лойка, А. Вярцінскі, А. Грачаникаў, Е. Лось і многія іншыя паэты і празаікі ўносілі і ўносяць свой пачэсны ўклад у перакладчыцкую дзейнасць. Для іх яна — арганічная патрэба духоўнага аднаўлення з творцамі іншых народаў, планамерна праца па азнаямленні беларусаў з літаратура-

кладчыкаў з Беларускай мовы. Праблемам перакладу, іх якасці ў той ці іншай ступені прысвяцілі свае выступленні Ю. Гаўрук, Я. Скрыган, М. Татур, Л. Салавей, П. Стэфановіч, А. Слесарэнка, І. Карлеснік і Ул. Паўлаў, які, у прыватнасці, заклікаў да больш строгага і аб'ектыўнага адбору твораў беларускіх пісьменнікаў для анталогій, што выдаюцца апошнім часам у братніх рэспубліках і за мяжой. У гэтай справе ўкладальнікі не павінны кіравацца асабістымі сімпатыямі ці антыпатыямі...

Шчырым клопам аб літаратурных справах пісьменніцкай арганізацыі было прасякнута выступленне І. Шамякіна. Ён адзначыў, што пастаўлена на парадок для партыйнага сходу пытанне — вельмі важнае. Але зводзіць яго толькі да літаратурных перакладаў, як гэта робяць некаторыя прамоўцы, было б няправільна. Асабіста для сябе ён цесна звязвае Пастанову ЦК КПСС аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння СССР з пастановай аб літаратурна-мастацкай крытыцы. Пакуль яшчэ зроблена недастаткова ў рэалізацыі рашэнняў гэтых важных партыйных дакументаў. Датычыцца гэта ўсіх нашых пісьменнікаў — празаікаў і паэтаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў. Павінна з'яўляцца больш грунтоўных літаратурна-крытычных артыкулаў. Да паўвекавага юбілею краіны справа гонару напісаць творы аб вялікіх дасягненнях беларускага народа, а таксама дасягненнях іншых народаў СССР. І. Шамякін удзяліў значную ўвагу падрыхтоўцы і правядзенню ў рэспубліцы Тэдня літаратурнага годаў ЦК КПСС і юбілеяў Янкі Купалы і Якуба Коласа.

У заключэнне гаворкі сакратар партбюро А. Кулакоўскі выказаў цвёрдую ўпэўненасць, што пісьменнікі Беларусі будучы і далей уносіць свой пачэсны ўклад у вялікую справу інтэрнацыянальных сувязей, усяляк пашыраць іх і развіваць.

Па абмеркаваным пытанні партыйны сход прыняў адпаведную пастанову, якая намячае шэраг мерапрыемстваў па арганізацыяна-творчай і масава-палітычнай рабоце Саюза пісьменнікаў БССР у юбілейным 1972 годзе.

САВЕЦКУЮ шматнацыянальную культуру можна параўнаць з магутным, велічым дрэвам, карэні якога ідуць у народныя глыбіні, а кожныя галіна, напоўненая пажыўнымі сокамі партыйнай і народнай мудрасці, пастаянна і багата пладаносіць. Рознабаковая адоранасць і таленавітасць кожнага з народаў, якія населяюць нашу цудоўную Радзіму, агульнавядомыя. Але толькі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, з утварэннем Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік, былі створаны сапраўды спрыяльныя ўмовы для згуртавання ўсіх нацый і народнасцей нашай краіны ў адзінае інтэрнацыянальнае брацтва, іх хуткага і ўсебакова прагрэсу.

Пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі за гады Савецкай улады ў нашай краіне забяспечана выроўніванне і ўздым узроўняў эканамічнага, сацыяльна-палітычнага і культурнага развіцця ўсіх савецкіх рэспублік, адбыліся, як адзначаецца ў Пастанове ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік», глыбокія якасныя змены ў сацыяльна-палітычным жыцці савецкага грамадства. Марксісцка-ленінскае вучэнне на нацыянальным пытанні вытрымала выпрабаванне на практыцы. Атрымала юўную перамогу ленінскай нацыянальна-палітыка.

У сямі савецкіх народаў, як роўная сям'я роўных, ідзе па шляху камуністычнага будаўніцтва і Савецкая Беларусь. Яе сучасныя заводы і фабрыкі, велізарныя будоўлі, урадлівыя калгасна-саўгасныя нівы, якія ўяўляюць састаную частку ўзаемазвязанага народнагаспадарчага комплексу краіны, яе багатае па сацыялістычным змесце, выразнае па нацыянальнай форме культура як частка арганічна адзінай савецкай сацыялістычнай культуры — усё гэта служыць узвешчэнню і славе Савецкай Радзімы.

Велізарныя дасягненні і нязменны дынамізм у культурным будаўніцтве ўсіх братніх савецкіх рэспублік з'яўляюцца пераканаўчым сведчаннем жыццёвай сілы сацыялістычнага грамадства, духоўнага ўздыму ўсяго савецкага народа. У Краіне Саветаў створаны трывалае матэрыяльнае асновы, усе неабходныя аб'ектыўныя і суб'ектыўныя перадумовы для шматграннага, духоўна насычанага жыцця мас. Гэта знаходзіць сваё адлюстраванне перш за ўсё ў разгалінаванай сістэме ўстаноў культуры і мастацтва. Толькі ў Беларусі цяпер працуюць 14 прафесійных тэатраў, 2 філармоніі, акадэмічная харавая капэла, дзяржаўны народны хор, сімфанічны аркестр, ансамбль танца і рад іншых буйных творчых калектываў. Высокага ўзроўня і сапраўднага масавасці дасягнула мастацкая самадзейнасць, якая аб'ядноўвае ў шматлікіх сваіх калектывах больш паўмільёна чалавек. Майстэрства лепшых калектываў і ансамбляў вядома далёка за межамі рэспублікі. Самадзейнае мастацтва стала жыццёвай патрэбай працаўнікоў горада і вёскі.

Красамоўнай і такой статыстыкай у рэспубліцы, дзе крыху больш паўвека таму назад 8 чалавек з 10 былі непісьменныя, зараз на 1000 жыхароў штогод выпускаецца 2785 кніг і 2844 экзэмпляры часопісаў і іншых перыядычных выданняў. Разавы ты-

раж газет на 1000 чалавек насельніцтва — 449 экзэмпляраў. У Беларусі працуюць 20 785 бібліятэк усіх відаў, якія маюць у сваіх фондах 122 001 тысячы экзэмпляраў кніг.

Веліч сапраўды рэвалюцыйных пераўтварэнняў у сферы культурынага будаўніцтва, глыбокі энэс прыведзеных статыстычных дадзеных па Беларусі лешы за ўсё зразумелыя ў супастаўленні з такім фактам. Да Вялікага Кастрычніка наш край, па сутнасці, не меў прафесійнага мастацтва. Літаратура, напрыклад, мела невялікую колькасць празаікаў і паэтаў, і творы іх былі недаступныя абяздоленаму, у пераважнай большасці сваёй непісьменнаму насельніцтву. У гады

ГАЛІНА

А. КУЗЬМІН,

сакратар ЦК КП Беларусі.

Савецкай улады рабочаму класу, працоўным пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі аказалася пад сілу вырашэнне кардынальных праблем культурнай рэвалюцыі, самых складаных пытанняў развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры. Творчы патэнцыял беларускага народа сёння ўвасабляе больш чым трохтысячны атрад таленавітых пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, дзельцоў тэатра і кіно, архітэктараў, журналістаў рэспублікі.

У кіраўніцтве культурным жыццём рэспублікі мы зыходзім з марксісцка-ленінскага канцэпцыі нацыянальнай палітыкі КПСС. У. І. Ленін у аснову асноў заўсёды ставіў сацыялістычны пралетарскі інтэрнацыяналізм, падвальваючы лму ўсе бані нацыянальных узаемаадносін. Пры гэтым ён указаў, што інтэрнацыянальная культура не безнацыянальная, што яна вырастае непазбавна з кожнай нацыянальнай культуры, з'яўляючыся яе неад'емнай часткай. Вопыт камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне ў галіне культуры паглядна дэманструе ўсяму свету вялікую жыццёвасць і праўду ленінскай нацыянальнай палітыкі — палітыкі пралетарскага інтэрнацыяналізму, роўнасці і дружбы народаў.

«Плённае развіццё літаратуры і мастацтва, — адзначаў таварыш У. І. Вяржнён у Справаздачым дакладзе ЦК КПСС XXIV з'езду партыі, — адбываецца ва ўсіх нашых рэспубліках, на дзесятках моваў народаў СССР, у аркай разнастайнасці нацыянальных форм». Пагляднае сведчанне таму — беларуская культура. Гэты ўзаемазвязаны працэс ажыццяўляецца праз няўхільны росквіт, аблічэнне і ўзаемаўзабагацэнне культур сацыялістычных нацый і народнасцей і ўзлілле ражніўную аб'ектыўную зананамернасць духоўнага развіцця савецкага грамадства. І працягнецца ён як у творчым акце мастака (успомнім хоць бы факт стварэння беларускім пісь-

РАЗВІВАЦЬ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНЫЯ СУВЯЗІ

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА
СХОДУ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

— Падрыхтоўка да паўвекавага юбілею нашай краіны праходзіць пад уздзеяннем жыва-творчых ідэй і рашэнняў XXIV з'езда КПСС, з дня адкрыцця якога споўніўся год. Самаадданая праца савецкіх людзей, якія здзяйсняюць рашэнні з'езда, натхняе пісьменнікаў на стварэнне новых высокамастацкіх твораў. Узрасла грамадзянская актыўнасць мастакоў слова і нашай пісьменніцкай арганізацыі, значна пашырыліся географічныя маршруты іх творчых паездак.

Побач з іншымі праблемамі пытаннямі інтэрнацыянальных сувязей у дакладзе надаецца вялікая ўвага мастацкаму перакладу — як дзейснаму сродку ўзаемаабмену культурнымі здабыткамі паміж народамі нашай шматнацыянальнай краіны. Докладчык трапна прыгадвае вядомыя словы паэта-перакладчыка Я. Казлоўскага:

Вот потому все с большею охотой я и работаю над переводами, что переводы кажутся пехотою, срывающей пали между народами. Приводзіцца шэраг прыкладаў, якія сведчаць аб узрослым май-

мі розных краін і эпох. Далей докладчык спыняецца на пэўных недахопах, якія, на жаль, яшчэ ёсць у гэтай важнай справе, выказвае прапановы.

У спрэчках, якія разгарнуліся па дакладу, выступілі многія пісьменнікі.

Першы ўзяў слова А. Зарыцкі. Ён слухна гаварыў аб значэнні перакладаў у літаратуры, аб тым, якую ролю адыгрываюць яны ў галіне культурнага абмену паміж народамі.

А. Грачаникаў падкрэсліў, што аўтарытэт беларускай літаратуры на ўсесаюзнай і міжнароднай арэне вызначаецца перш за ўсё якасцю перакладаў лепшых твораў нашых пісьменнікаў на мовы братніх народаў і, асабліва, на мову рускую. Ён адзначыў, што ў рэспубліцы высока цэняць дзейнасць перакладчыкаў з братніх рэспублік — Я. Халемскага, Д. Кавалёва, М. Нагнібяды і іншых. Варта наладзіць з імі больш цесныя кантакты, запрашаць да сябе, гутарыць. У святле пастановы ЦК КПСС наслела неабходнасць правесці ў рэспубліцы нараду пера-

МЫ РАДЫ ГАСЦЯМ...

Працягваем расказ аб тым, як творчыя ўстановы рэспублікі рыхтуюцца адзначыць 50-годдзе ўтварэння СССР.

РЭСПУБЛІКАНСКІ дом мастацтваў — двухпавярховы, амаль адзіны на ўсім Ленінскім праспекце дом, які нясе на сваім абліччы адбітак мінулага стагоддзя, кожны вечар запальвае агні, сустракаючы гасцей.

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» сустрэўся з яго дырэктарам Ю. Сохарам і папрасіў расказаць пра работу Дома мастацтваў у сёлетнім юбілейным годзе.

— Зарэз мы рыхтуем да правядзення Усесаюзнай канферэнцыі (так званыя «бранцаўскія чытанні»), прысвечанай рабоце тэатраў для дзяцей і юнацтва, а таксама тэатраў лялек. Тэма нарады — «Узаемаўзабагацэнне творчым волятам тэатраў для дзяцей нацыянальных рэспублік СССР». Нашымі гасцямі будуць тэатральныя работнікі ўсіх рэспублік краіны. Гэта мерапрыемства — адно з самых адказных для нас у юбілейным годзе.

Што мы яшчэ плануем у гэтым годзе? Думаем наладзіць шэраг вечараў, на якіх пазнаёмім сваіх гасцей

з мастацтвам братніх рэспублік. Сёння ўжо зроблена. Да нас прыязджала вялікая група артыстаў з Украіны. Работнікі мінскіх тэатраў выязджалі з вялікімі канцэртамі ў Маскву і Ленінград. Наступная сустрэча — з дзесяцмаі мастацтваў Азербайджана. Да нас прыедзе вялікая брыгада з Бакинскага дома акцёра. Збіраемся мы з'ездзіць у Кіев, так сказаць, з візітам у адказ. Вядзем перагаворы з нашымі калегамі з прыбалтыйскіх рэспублік, Ленінграда, з Цэнтральным домам акцёра.

Але да нас ідуць не толькі акцёры, рэжысёры, мастакі. Частыя госці — настаўнікі, урачы, рабочыя, прадстаўнікі тэхнічнай інтэлігенцыі. Яны прыходзяць не толькі, каб цікава прывесці свой вольны час, але і дапамагчы да мастацтва, папоўніць свой культурны багаж. Таму, бадай, самую вялікую аўдыторыю збірае наш універсітэт мастацтваў, які пра-

цуе ўжо другі год і мае тры факультэты: музычны, выяўленчага мастацтва і тэатральны.

На кожным з іх займаецца больш як па 100 чалавек (а на мастацкім нават 300). Вучэбныя праграмы складзены з такім разлікам, каб шырока знаёміць слухачоў з мастацтвам рэспублікі, а таксама рускім, савецкім і зарубежным мастацтвам. Скончыўшы курс, слухачы народнага ўніверсітэта атрымліваюць пасведчанне аб мастацкай адукацыі.

Я расказваю пра гэта невыпадкова. Рабоце народнага ўніверсітэта нашага Дома мастацтваў была паддана станоўчая ацэнка на ўсесаюзнай нарадзе.

Але ўніверсітэт — клопат толькі адной секцыі. А ўсяго іх у нас дзесяць. Кожная секцыя групуе вакол сябе людзей адной або блізкіх прафесій.

Скажам, музычна-харэаграфічная аб'ядноўвае музыкантаў, спевакоў,

танцораў, кампазітараў, выкладчыкаў музыкі, работнікаў опернага тэатра, кансерваторыі, ансамбля танца, музычнага і харэаграфічнага вучылішчаў. Метадысты гэтай секцыі дапамагаюць наладзіць канцэрты-справаздачы вядомых артыстаў і навучэнцоў.

Секцыя тэатральных крытыкаў і рэжысёраў абмяркоўваюць новыя спектаклі, рэцэнзіі на іх, якія з'яўляюцца ў друку.

Секцыя мастацкага слова аб'ядноўвае чытальнікаў, а тэатральная — трымае сувязь з дзеячамі тэатра, вэтэранамі сцэны.

Нядаўна створана ў нас мастацка-пастановачная секцыя. Яна аб'ядноўвае загадчыкаў пастановачных частак, асветляльнікаў, грымёраў, касцюмероў, рабочых сцэны, — тых, каго не бачыць глядач, але ад каго таксама залежыць поспех спектакля альбо канцэрта. З дапамогай гэтай секцыі мы думаем стварыць курсы павышэння кваліфікацыі работнікаў гэтай прафесіі пры адным з тэатраў.

Ёсць у нас дзіцячая секцыя і секцыя творчай моладзі. Клуб творчай моладзі арганізуе сустрэчы творчай моладзі сталіцы з выдатнымі дзеячамі культуры, навукі, тэхнікі. Днямі ў нас адбылася сустрэча творчых ра-

менікам Э. Самуіленкам рамана «Будучыня» на матэрыяле з жыцця грузінскага народа), так і ў шматлікіх формах братніх ўзаемаўвязей культур, літаратуры, мастацтва.

Гастролі нашых тэатраў і музычных калектываў за межамі Беларусі, дэкады і дні беларускай літаратуры і мастацтва ў РСФСР, Літве, Узбекістане, Таджыкістане і іншых рэспубліках паказалі, што кожная сацыялістычная нацыянальная культура, заснаваная на прыяцельных партыйнасці і народнасці, блізка і зразумелая ўсім савецкім народам. І гэта зямлянае і інтэнсіўны абмен духоўнымі каштоўнасцямі паміж народамі-братамі, плённы ўзаемаўплыў іх культур з

пійскай балада» і «Выбранніца» Я. Глебава, «Пасля балю» Г. Вагнера і іншыя. Побач з імі на беларускай опернай сцэне стаяць творы рускай, савецкай і зарубежнай класікі.

Прыкметны тэмпы росту беларускай кінематографіі, здабыткам якой сталі такія фільмы як «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Дзяўчынка шукае бацьку», «Настанцін Заслонаў» і іншыя, што ўвайшлі ў савецкую кінакласіку. Зараз у рэспубліцы штогод выпускаецца 5—6 мастацкіх фільмаў і больш як 40 дакументальных. Прызнанне гледачоў здабылі многія фільмы апошніх год. Гэта творы нашых рэжысераў У. Корш-Сабліна «Крушэнне ім-

мостках сцэны поруч з беларусамі працуюць мастакі, кампазітары, кінематографісты, рэжысёры і артысты многіх нацыянальнасцей. Развіваючы беларускае савецкае мастацтва, яны сваёй творчасцю разам з тым узбагачаюць яго фарбамі ічодрай палітры мастацтва сваіх народаў.

Для савецкага мастака разуменне гэтай заканамернасці з'яўляецца сёння абавязковай умовай поспеху творчасці, далейшага ўмацавання сваіх класавых, інтэрнацыянальных пазіцый. На неабходнасць паглыбленага навуковага даследавання працэсу ўзаемаўзабагачэння і збліжэння культур сацыялістычных нацый прама ўказана ў прынятай выданні Пастанове ЦК

А колькі іншых майстроў мастацтва, прадстаўнікоў розных народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы, аддалі талент і напал сваіх сэрцаў мастацтву Савецкай Беларусі! Работнікі кіно Масквы і Ленінграда прыйшлі на дапамогу маладым беларускім кінематографістам, закладалі разам з імі асновы беларускага кінамастацтва. Вядомыя музыканты і педагогі Масквы, Ленінграда, Кіева аказалі дапамогу ў стварэнні Белдзяржкансерваторыі і Тэатра оперы і балета.

Толькі дзякуючы братняй дапамозе рускага і іншых савецкіх народаў у цяжкія гады Вялікай Айчыннай вайны, калі беларуская савецкая культура панесла беззваротныя страты, наш народ захаваў ад разрабавання і знішчэння значную частку культурнага здабытку рэспублікі. Ужо ў 1941 годзе ў Томску аднавіў сваю работу першы Беларускі дзяржаўны тэатр, у 1942 годзе ў Горкім — Беларускі дзяржаўны тэатр оперы і балета, у Новасібірску, Арэхава-Зуеве, Каўрове працягвалі работу іншыя беларускія тэатры. Рэспублікі Сярэдняй Азіі дапамагалі аднавіць дзейнасць беларускіх творчых калектываў, з іх гасціннага дома адпраўляліся на перадавую франтавую брыгаду беларускіх артыстаў. На зямлі Татары пісаў свае прызнаныя болей і гледам рады народныя паэты Беларусі Янка Купала, Узбекістан даў прытулак і хлеб Янку Коласу, Параненцы і дзёнці, вывезеныя з лясцоў партызанскай рэспублікі, знайшлі свой дом і мадэрніскія клопаты на зямлі Грузіі, Туркменіі, Казахстане...

І ў пасляваенныя гады ўсе братнія рэспублікі аказвалі беларускаму народу велізарную дапамогу як у аднаўленні разбуранай вайной народнай гаспадаркі, так і ў адраджэнні нацыянальнай культуры.

Паўвеваным вопытам даказана, што Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік з'яўляецца той жыццяздольнай формай дзяржаўнага ладу, якая забяспечвае гарманічнае спалучэнне інтарэсаў усюго грамадства з інтарэсамі кожнай нацыі, дзе ўзаемаўплыў, збліжэнне і ўзаемаўзабагачэнне сацыялістычных нацый і народнасцей зрабіліся неабходнай умовай плённага духоўнага жыцця грамадства ў цэлым і кожнай нацыі паасобку.

Уся гісторыя станаўлення і развіцця культуры і мастацтва нашай рэспублікі — гэта перананайчы прыклад сілы і жыццёвасці ленынскай нацыянальнай палітыкі, праўлення братняй дружбы савецкіх народаў.

Здаровая стваральная атмасфера жыцця сацыялістычнага грамадства, ва ўмовах якой братнія рэспублікі Савецкага Саюза рыхтуюцца да 50-годдзя ўтварэння СССР, адзіства ўсіх нацый і народнасцей нашай краіны, іх згуртаванасць вакол Камуністычнай партыі, вернасць прыяцельнаму інтэрнацыяналізму і дружбы народаў патхняюць савецкіх мастакоў і ў тым ліку майстроў мастацтваў Беларусі на новыя творы, якія дастойна адлюстроўваюць сённяшні дзень і грандыёзныя перспектывы нашай шматнацыянальнай Радзімы.

«Савецкая культура»
ад 1 красавіка 1972 г.

МАГУТНАГА ДРЭВА

Усёй перапананай часцю пацвярджаюць геніяльнае прадбачанне У. І. Леніна аб тым, што сацыялізм гіганцкімі тэмпамі паскарае працэс збліжэння нацый.

За апошнія гады савецкая шматнацыянальная літаратура, тэатр, кіно, музыка, выяўленчае мастацтва далі народу многа новых твораў высокага ідэйнага і мастацкага гучання, якія праўдзіва, з пазіцыі сацыялістычнага рэалізму, адлюстроўваюць усе значныя сацыяльныя з'явы і працэсы ў жыцці народа, яго гераічнай гісторыі. Побач з творчай інтэлігенцыяй усіх савецкіх рэспублік дзеліць літаратуры і мастацтва Беларусі ўносяць усе большы і большы ўклад у скарбніцу нашай агульнай камуністычнай культуры.

Савецкім людзям добра вядомы прасякнутыя глыбокім пафасам грамадзянскасці, савецкага патрыятызму і інтэрнацыяналізму паэтычныя творы П. Броўкі, М. Танка, А. Куляшова, П. Панчанкі, раманы І. Шамякіна «Сэрца на далоні» і «Снежныя зімы», І. Мележа «Людзі на балоце» і «Подых навальніцы», І. Навуменкі «Сасна пры дарозе», «Вецер у соснах» і зусім выданні — раманы І. Пташнікова «Мсціжы», апавесці В. Быкава «Абеліск» і многія іншыя ўзоры творчасці беларускіх паэтаў і празаікаў.

Беларуская музыка, увабраўшы ў сябе лепшыя традыцыі айчынай і сусветнай класікі і асабліва рускай музычнай культуры, абнавілася на народную творчасць, дасягнула сапраўднага росквіту, набыла прызнанне і ў рэспубліцы, і за яе межамі. У канцэртных залах краіны гучаць сімфанічныя і інструментальныя творы Я. Цікоцкага, М. Аладава, А. Багатырова, Я. Глебава, Ю. Семянкі, Д. Смольскага, Г. Вагнера, Л. Абелівіча, С. Картэса. На сцэнах нашага і некаторых іншых оперных тэатраў з поспехам ідуць спектаклі па творах беларускіх кампазітараў: оперы «Алеся» Я. Цікоцкага, «Зорка Венера» Ю. Семянкі, балеты «Аль-

перы», Б. Сцяпанавы «Я, Францыск Скарына» і «Бацька», І. Дабралобава «Іван Макаравіч», А. Спешнева «Масква — Генуя», Л. Голуба «Паланез Агінскага», Ю. Дубровіна «Свой хлопец», тэлевізійныя шматсерыйныя фільмы В. Чапверыкова «Рыны страляюць...», Н. Ардашнівава і А. Гутковіча «Уся каралеўская раць» і іншыя. Разам з тым трэба пачыра прызнаць, што далёка не ўсе са створаных за апошні час «Беларусьфільмам» карцін можна аднесці да значных твораў. Так, сярод фільмаў аб партызанскай барацьбе ў гады Вялікай Айчыннай вайны, як адзначалася на XXVII з'ездзе Кампартыі Беларусі, ёсць і такія творы, у якіх распрацоўваюцца далёка не самыя важныя аспекты гэтай тэмы.

У творчасці нашых майстроў пэндзя і разца, як і ў іншых відах мастацтва, цэнтральнае месца займае вобраз савецкага чалавека — будаўніка камунізму, творцы, патрыята-інтэрнацыяналіста. Многія жывапісныя палотны, графічныя лісты і скульптурныя творы А. Бембеля, В. Цвірко, З. Азгура, М. Савіцкага, В. Грамыкі, Г. Паллаўскага, А. Анкейчыка і раду іншых майстроў атрымалі высокую ацэнку грамадчасці.

Створаныя ў апошнія гады мемарыялы «Врэсцкая крэпасць-герой», «Хатынь», «Курган славы», якія ўвекавечваюць бесмертны подзвіг савецкага чалавека, уявілі яркія старонкі ў манументальны летапіс эпохі, сталі сімвалам братняй дружбы савецкіх народаў, што вытрымала самыя суровыя выпрабаванні.

У нашай краіне роля і месца мастака ў вялікай справе культурнага будаўніцтва вызначаюцца перш за ўсё адданасцю яго ідэалам камунізма, адоранасцю, а не нацыянальнай прыналежнасцю. Характэрна, што творчыя саюзы Беларусі аб'ядноўваюць у сваіх радах прадстаўнікоў многіх нацыянальнасцей Савецкага Саюза. Напрыклад, у павільёнах кінастудыі, у мастацкіх майстэрнях і на пад-

КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы».

Яднанне працоўных розных нацыянальнасцей нашай краіны на класнай аснове пачалося яшчэ ў дзяржаўна-партыйны перыяд, хоць гэтаму шалёна супраціўлялася царскае самадзяржаўе. Асновай такога згуртавання было адзіства класавых інтарэсаў і ідэалаў рабочых розных нацыянальнасцей, якое цэментавала партыя бальшавікоў. Гэтаму садзейнічала і перадавая культура вялікага рускага народа. Вітаючы гэту прагрэсіўную з'яву, выдатны беларускі паэт М. Багдановіч пісаў: «Яе пячатка (руская культура. — А. К.) ляжыць на духоўнай творчасці любога народа Расіі, яна з'яўляецца для іх агульнай глебай, збліжаючы змест іх культур, іх ідэйных і літаратурных плыняў».

Перад Багдановічам сталі гады прыклад творчай дружбы Я. Купалы і Я. Коласа з заснавальнікам рускай пралетарскай літаратуры А. М. Горкім, які ў ліку першых звярнуў увагу рускай грамадчасці на творчасць Купалы і Коласа і на сам факт існавання беларускай літаратуры, пераклаўшы на рускую мову верш Я. Купалы «А хто там ідзе?».

Гісторыя спрыяльнага ўплыву дзячоў рускай і савецкай культуры на беларускую надзвычай багатая. У пачатку дваццатых гадоў рускі рэжысёр, акцёр і драматург Е. А. Міровіч заяваў свой лёс з першым нацыянальным тэатрам Савецкай Беларусі, узначаліў калектыв ацэп праслаўленага Беларускага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы. Імя Еўсцігнея Міровіча ўвайшло ў гісторыю беларускага тэатра, як імя аднаго з яго заснавальнікаў. У тым жа годзе ў Маскве, у Дзяржаўным інстытуце тэатральнага мастацтва, вучыліся акцёрскаму майстэрству выхаванцы беларускай студыі, якія сталі заснавальнікамі другога нацыянальнага тэатра Беларусі, што носіць зараз імя Я. Коласа.

ботнікаў з будучымі металістамі, будаўнікамі, чыгуначнікамі — навуачнымі гоафтэхучылішчамі.

Шмат робіць секцыя лекцыйнай прапаганды і нагляднай агітацыі. Яна наладжвае лекцыі па актуальных пытаннях мастацтва.

У гэтым годзе ў планах секцыі — гутаркі на такія тэмы, як «Тэатры рэспублікі ў юбілейным годзе», «Оперныя тэатры краіны», «Мастацтва братніх рэспублік» і іншыя.

Работнікі гэтай жа секцыі сочаць за тым, каб не пуставала выставачная зала Дома мастацтваў.

У сакавіку тут была наладжана экспазіцыя работ мінскіх майстроў і эмотараў-жывапісцаў. Нацюрморты, пейзажы, партрэты, а таксама карункі, вырабы з саломкі, вышыўка дэманстраваліся тут.

У час «Бранцаўскіх чытанняў» наведвальнікі пазнаемліцца з фотавыстаўкай, прысвечанай тэатру юнага гледача і тэатру лялек рэспублікі.

У канцы красавіка, як заўсёды, адкрыецца традыцыйная выстаўка, прысвечаная Ільічу. «Вобраз Леніна ў тэатральным мастацтве» — так будзе яна называцца.

Вось такія ў агульных рысах нашыя планы на сёлетні год.

Да знамянальнага юбілею тэатры краіны ставяць п'есы драматургаў братніх рэспублік СССР. На многіх сцэнах ідуць творы беларускіх пісьменнікаў — А. Макавіка, А. Маўзона, А. Дзялендзіна, А. Махнач і іншых. Вось адно фота з пошты «ЛІМа». Яго прыслалі з горада Алмеідука Татарскай АССР.

Дзяржаўны драматычны татарскі тэатр там называе з поспехам драму «Толькі адно жыццё» А. Маўзона. На здымку — артыстка Люцыя Абдулаева ў ролі Ніны і заслужаны артыст Татарскай АССР Ахмет Галікбараў у ролі Скарапады. Фота Г. ХУСАІНАВА.

ЦЫМБАЛЫ ЗНОЎ У ДАРОЗЕ

У вялікую гастрольную паездку па рэспубліках Сярэдняй Азіі, прысвечаную 50-годдзю ўтварэння СССР, выехаў Дзяржаўны народны аркестр БССР. Яго творчая справаздача перад туркменскімі слухачамі пачынаецца сёння ў Краснаводску. Беларускія артысты за два месяцы дадуць каля сарака канцэртаў у Душанбэ, Ташкенце, Алма-Аце, Фрунзе. Цымбалы будуць гучаць таксама ў Самаркандзе, Бухары, Тэрмезе, Наваі, Небіт-Дагу, плануюцца даць дзесяць канцэртаў для працаўнікоў Кустанайскай і Цалінаградскай абласцей.

аркестра — музычныя творы многіх народаў нашай шматнацыянальнай Радзімы. У тым ліку — «Сказ пра Беларусь» І. Жыноўіча, «Андантэ» з 2-й сімфоніі Р. Пукста, лезгінка з оперы «Даісі» З. Палішвілі, рускі танец з балета «Гаянэ» А. Хачатурана, азербайджанская народная мелодыя «Нашы домі побач», казахскі народны танец «Кюй» і апрацоўцы для аркестра, рускай, украінскай, узбекскай музыкі.

Разам з аркестрам будуць выступаць салісты Беларускай дзяржаўнай філармоніі Ганна Будыко і Уладзімір Вепрык.

У гастрольным рэпертуары

Ул. ВАЛОДЗІН.

ВІНШУЕМ

З УЗНАГАРОДАЙ!

За плённую літаратурную дзейнасць і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР, узнагародзіў пісьменніка Прокшы Леаніда Януаравіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

МАЛЫМ ЧЫТАЧАМ — ВЯЛІКУЮ ЛІТАРАТУРУ

З УСЕСАЮЗНАГА СІМПОЗІУМА «ПРАБЛЕМЫ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНАГА ВЫХАВАННЯ Ў ДЗІЦЬЧАЙ ЛІТАРАТУРЫ»

Усеаюжны тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі... Шматлікія сустрэчы, цікавыя выступленні перад самай цудоўнай чытацкай аўдыторыяй — дзецьмі... У школах і бібліятэках, у Палацах культуры, клубах і кінатэатрах нашай рэспублікі ў гэтыя паспраўднаныя святочныя дні гучала сяброўскае шчырае слова дзіцячых пісьменнікаў розных народаў краіны, ішла карысная размова аб кнігах для дзяцей, аб любімых героях, з якіх бяруць прыклад, вучацца жыць юныя чытачы. Вялікі вечар дружбы з удзелам дэлегацый дзяцей братніх рэспублік адбыўся ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

Заклучным акордам гэтага добра падрыхтаванага і праведзенага Тыдня дзіцячай і юнацкай кнігі можна з поўным правам лічыць сімпозіум, прысвечаны разгляду праблем інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры. Тая цікавая і сур'ёзная размова, якая адбылася на сімпозіуме, была прасякнута адным шчырым імкненнем, адным вялікім клопатам: дапамагчы нашай Камуністычнай партыі ў выхаванні сапраўдных будаўнікоў камунізма, сапраўд-

ных інтэрнацыяналістаў. Задача — не лёгкая, але патрэбная, якую яшчэ лепш павінна вырашаць пісьменніцкая арганізацыя краіны, кожны пісьменнік.

Менавіта аб гэтым гаворыў у сваім уступным слове на сімпозіуме Васіль Вітка. Ён падкрэсліў, што Пастанова ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік» вызначае нашу галоўную задачу на інтэрнацыянальным выхаванні на многія гады. Пачуццё вялікай дружбы, інтэрнацыянальнага адзінства савецкіх людзей ляжыць у аснове творчасці савецкага пісьменніка. Усеаюжны тыдзень дзіцячай і юнацкай кнігі яскрава пацвердзіў гэтую адметную якасць шматнацыянальнай літаратуры Краіны Саветаў, падсумаваў дасягненні, даў творчы зарад для напісання новых высокамастацкіх і высокаідэйных твораў для дзяцей.

В. Вітка выказаў некалькі цікавых думак і прапанов. У прыватнасці, ён заклікаў пісьменнікаў супрацоўнічаць з педагогамі ў стварэнні падручнікаў па роднай літаратуры. Такія станоўчыя прыклады ўжо ёсць: аўтарамі малдаўскага, беларускага, буквароў

з'яўляюцца пісьменнікі, беларускі крытык і літаратуразнаўца Р. Шкраба склаў падручнік па гісторыі беларускай літаратуры для дзевятага класа і г. д. Праца гэта складаная, але вельмі неабходная. Трэба вельмі ўмела падбіраць у якасці прыкладаў аповяданні, вершы, у якіх бы давалася яскравая карціна дружбы народаў, якімі можна было б дапамагчы школьніку ўвядоміць, што такое Радзіма для савецкага чалавека, які б выхоўваў пачуцці інтэрнацыяналізму.

Для гэтага жа мэты, на думку В. Віткі, няблага было б мець, акрамя часопіса «Детская литература», яшчэ адзін мастацкі агульнасаюжны часопіс — у ім друкавалася б усё тое лепшае ў галіне дзіцячай літаратуры, што з'яўляецца штогод у кожнай братняй рэспубліцы.

Цікавымі і павучальнымі былі на сімпозіуме паведамленні Е. Лось аб праблеме інтэрнацыянальнага выхавання ў беларускай дзіцячай літаратуры, выступленні гасцей і гаспадароў. Скарачэную стэндаграму гэтых выступленняў мы прапануем увазе нашых чытачоў.

У час паслядзіння сімпозіума ў клубе Саюза пісьменнікаў БССР.

Фота Ул. КРУКА.

НАШЫ ДАСЯГНЕННІ І НАШЫ КЛОПАТЫ

З выступлення Еўдакіі ЛОСЬ

Наша цудоўная Радзіма напярэдні вялікага свята — 50-годдзя Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Найвялікшая заслуга ў стварэнні шматнацыянальнай сацыялістычнай дзяржавы належыць правядуру партыі і народа У. І. Леніну. Аб гэтым вычарнальна гаворыцца ў пастанове ЦК КПСС. Творча развіваючы ідэі К. Маркса і Ф. Энгельса, Ленін «стварыў стройнае вучэнне па нацыянальным пытанні, распрацаваў навуковыя прынцыпы нацыянальнай палітыкі Камуністычнай партыі...» Ён яскрава паказаў, што «без цеснага саюза савецкіх рэспублік немагчыма забяспечыць няўхільны рост дабрабыту працоўных, усеабавае развіццё і росквіт культуры ўсіх нацый і народнасцей краіны».

Танім чынам, ствараючы першую ў свеце дзяржаву рабочых і сялян, наша партыя надавала ўвагу, побач з іншымі надзённымі задачамі, развіццю і росквіту культур, гэта значыць і літаратурна-шматнацыянальнай краіны.

З вялікім хваляваннем і ўдзячнасцю мы прыгадваем сёння, што ўжо ў лютым 1924 года ЦК РКП(б), прымаючы пастанову аб чарговых задачах друку, знайшоў неабходным запісаць: «Прыняць меры для стварэння савецкай дзіцячай літаратуры...» Гэты заклік партыі большавікоў аб стварэнні літаратуры для дзяцей тычыўся літаратурна ўсіх рэспублік і самым непасрэдным чынам — беларускай.

Е. Лось спыняецца на неверагодна цяжкіх умовах развіцця беларускай літаратуры ў дарэвалюцыйны час, падкрэслівае, што дзіцячай літаратуры ў беларусаў (за выключэннем некалькіх кніжак для чытання) наогул не было.

Наша літаратура для дзяцей нараджалася ўжо ў савецкі час, і яе найпершай задачай было выхоўваць у маладога пакалення Краіны Саветаў камуністычны светлагляд. За параўнаўча кароткі тэрмін — за 20—40 гады — яна зрабіла значныя крокі ў сваім развіццю: ад першых дзіцячых несэнё да цудоўных твораў Янін Маўра, якія ўвайшлі ў залаты фонд савецкай літаратуры для дзяцей. Калі выйшла, напрыклад, кніжка Якуба Каласа «Міхасёвы прыгоды», вядомы дзіцячы пісьменнік Самуіл Маршак напісаў аўтару: «... Вішучую дзяцей,

якім патрапіць у рукі кніга, напісаная вялікім майстрам і сапраўдным паэтам. Упэўнены, што і другія паэты Беларусі, ды і ўсяго Савецкага Саюза, паследуюць... прыкладу і ўзбагацяць нашу дзіцячую літаратуру новымі вершамі і песнямі». І сапраўды, дзіцячая літаратура прыцягнула вялікае вола аўтараў. Для дзяцей пісалі Уладзімір Дубоўка і Андрэй Александровіч, Цішка Гартны і Міхась Чарот, Кузьма Чорны і Міхась Лынькоў, Юлій Таўбін і Паўлоў Трус, Хвядос Шынклер і Максім Лужанін, Эдуард Самуйлёнак і Кандрат Крапіва. Цяжка нават пералічыць усіх, хто мае заслугі перад нашай дзіцячай літаратурай. Ужо тады з'явіліся пісьменнікі, якія ўсю сваю творчасць прысвяцілі дзецям і юнацтву — Янка Маўр і Алесь Якімовіч, пазней — В. Вітка, Я. Брыль, В. Вольскі, К. Кірэнка, Э. Агнявеш, В. Хомчанка, А. Пальчэўскі, П. Кавалёў, А. Марціновіч, М. Гамолка, Т. Хадкевіч, І. Навуменка, С. Шусткевіч, А. Вольскі, Я. Бяганская, А. Васілевіч, Ул. Мехай... Нядаўна выступіў з добрымі кнігамі І. Сяркоў.

Камуністычнае выхаванне, як вядома, прадугледжвае выхаванне людзей, адданых ідэям марксізма-ленінізма, патрыётаў сваёй Радзімы, сапраўдных гуманістаў і інтэрнацыяналістаў. І тут з задавальненнем можна адзначыць, што гутарка ідзе аб літаратуры народа, для якой дабрыйна, чалавечыя, павага да людзей любой нацыі з'яўляюцца нацыянальнымі рысамі. Але гэтыя добрыя якасці неабходна развіваць у дзецях, асабліва інтэрнацыяналізм.

Выдатны ўзор інтэрнацыянальнага выхавання даў у свой час Янка Маўр, цудоўны пісьменнік і педагог, беларускі Жуль Верн. Ён пісаў аб далёкіх экзатычных краінах і іх насельніках: папуах, яванцах, кітайцах, жыхарах Цэйлона, Індыі. Але там, дзе буржуазная еўрапейская літаратура бачыла толькі экзотыку, беларускі пісьменнік бачыў іншае. Ён паказваў пакуты тубылцаў, нараджэнне ў іх душах гнеўнага пратэсту. Роман «Амок», у прыватнасці, малое гістарычнае падзеі паўстання на востраве Ява ў 1926 годзе. Пісьменнік назваў гэтае паўстанне «першым пачынам», і гэта было сапраўдным прагодствам — калі мець на ўвазе наступнае развіццё падзей у свеце...

Тубылцы ў Маўра — не крыва-жэрныя людзеі. Звычайныя людзі. Пісьменнік стварыў цудоўныя вобразы юнака Манга ў аповесці «Сын вяды», хлопчыка Тубі ў аповяданні «Слёзы Тубі», у якім раскрываецца тэма эксплуатацыі дзіцячай працы ў капіталістычных краінах. Творы Янін Маўра вытрымалі вы-

прабаванне часам, служаць нам і сёння.

Паказу барацьбы працоўных Германіі, іх дзяцей з фашызмам у перадавае гадзі прысвяціў сваё аповяданне «Дзіўныя лодкі» А. Якімовіч; жыццё дзяцей у хвалёным амерыканскім «раі» адлюстравана ў кнізе І. Шамякіна «Хлопчык з-за акіяна». Многа год чытаюць нашы дзеці добрую кнігу Ю. Вагушэвіча «Пабрацімы» — аб дружбе хлопчыкаў, беларуса і карэйца. Тэме дружбы дзяцей прысвячаюць свае творы В. Хомчанка («Каштаны», «Сустрэча ў акіяне») і У. Шахавец («Ліст сябру»). Гэтыя творы напісаны з веданнем дзіцячай псіхалогіі. Яны павучальныя, бо не проста аповядаюць, як развівалася дружба, але вучаць, як трэба яе развіваць.

Паспяхова працуе ў дзіцячай літаратуры Л. Пронша, якога мы ведалі да нядаўняга часу як публіцыста, гумарыста-сатырыка. Ён выступіў з аповяданнямі аб жыцці дзяцей у капіталістычных краінах, з цікавай аповесцю-казкай «Незвычайны прыгоды хлопчыка-Бульбіні», якая насычана грамадскім зместам, вырашае справядлівае пытанне барацьбы добра і зла, асцяўна садзейнічае выхаванню падрастаючага пакалення.

Цікавыя ў пазнавальным і выхаўчым плане асобныя творы П. Ткачова, А. Кобец-Філімонавай, А. Пашкова, В. Вярхоўскага, Г. Васілеўскай.

Выхоўваць пачуцці інтэрнацыяналізму дапамагаюць і кнігі на латынскую тэматыку, бо яны расказваюць пра жыццё і барацьбу працадараў працоўных усяго свету, які сам быў перакананым інтэрнацыяналістам. Выдавецтва «Беларусь» да латынскіх дзён падарвала юным чытачам на роднай мове вельмі добрыя кнігі: З. Васкрасенскай — «Раніца», М. Прыляжэвай — «Тры тыдні спакою», С. Аляксеева — «Сакрэтная просьба». Былі перавыдадзены кнігі Н. К. Крупскай «Наш самы лепшы друг», Г. М. Кржыжанкоўскага «Шу-шу...». Беларускую дзіцячую Ленінію папоўнілі творы М. Тапка, П. Броўкі, І. Шамякіна, М. Гамолкі, М. Калачынскага, А. Вялюгіна, П. Пестрака, С. Грахоўскага, А. Зарыцкага, А. Грачанікава, Г. Бураўкіна, А. Вярцінскага, М. Аўрамчыка, В. Хомчанкі, Н. Гілевіча і іншых.

Наша беларуская савецкая паэзія заўсёды ўслаўляла дружбу паміж народамі, пачуццё сямі адзінай. Янка Купала і Якуб Колас стварылі ўзоры песень братэрства. Гэтую эстафету дружбы яны перадалі маладзёшым.

Хрэстаматычным стаў верш К. Кірэнін «Карабліні»:

Напэўна, тая душа ўжо ў нас, мусіць, ад першай маленства вясны

мы чуем, што мы не адной Беларусі,

з усё радзімы сыны.

Вершы і паэмы аб Узбекістане, Латвіі, Украіне, Балгарыі напісала Эдзі Агнявеш. Васіль Вітка — казачнік, майстра ўсіх жанраў паэзіі для дзяцей — многа перакладае з моў братніх народаў. Нядаўна, напрыклад, ён пераклаў аповяданні для дзяцей вядомага ўкраінскага педагога В. Сухамлінскага.

Аб сябрах у розных кутках нашай краіны і планеты пішуць беларускія паэты і празаікі. Прыемна, што і наша зямля, наш народ, нашы дзеці натхняюць на стварэнне мастацкіх твораў многіх пісьменнікаў у Маскве і Ленінградзе, у братніх нашых рэспубліках. Успамінаюцца сардэчным радні А. Твардоўскага, А. Пракоф'ева, М. Ісак'юскага, М. Святлова, Я. Смелякова, Я. Еўтушэвіча, Я. Вінакурава, кнігі К. Сіманова, С. С. Смірнова, нашых блізкіх суседзяў і братоў украінцаў — У. Сасюры, О. Іваненкі, Б. Чалага... Узбекскі паэт Назармат вызваляў нашу зямлю ад фашыстаў, і вершы, напісаныя ім у дні баў, хвалююць чытача юнага і дарослага, выхоўваюць пачуцці павагі да народа, які даў літаратуры паэта-інтэрнацыяналіста.

Е. Лось характарызуе літаратурнае жыццё напярэдадні 50-годдзя ўтварэння СССР, паказвае, як шматлікія саюжныя выданні для дзяцей і выдавецтвы ажыўлілі сваю дзейнасць. У прыватнасці, «Детская литература» выпускае серыю вельмі патрэбных маладому чытачу кніг аб саюзных і аўтаномных рэспубліках — «Ты на краіне ідзеш». Выдавецтва «Беларусь» мае свае паказчыкі. За апошнія гады яно падарвала дзецям не толькі шэраг цікавых кніг нашых пісьменнікаў, але і 37 томкаў перакладных — з розных моў народаў СССР, з польскай, балгарскай, славацкай, нямецкай, італьянскай, французскай, моваў народаў Югаславіі і г. д. Цікавыя планы выдавецтва і на гэты год. У той жа час кнігі беларускіх пісьменнікаў шырока выдаюцца ў братніх рэспубліках. Выпуск дзіцячых кніг у краіне няўхільна расце. У гэтым годзе іх агульны тыраж дасягне амаль 280 мільянаў экзэмпляраў.

Але наш час — час вялікіх задач. І галоўны клопак савецкай дзіцячай літаратуры сёння — гэта грамадзянскае, духоўнае фарміраванне дзяцей, выхаванне ў ім павагі да чалавека любой нацыянальнасці, выхаванне сапраўдных барацьбітоў за камуністычны ідэал, такіх, які слаўныя нашы рэвалюцыянеры, як ветэраны Камуністычнай партыі, як літаратурныя героі, з вобразамі якіх у сэрцах змагаліся з фашызмам нашы старэйшыя браты...

Перад літаратарамі стаць сур'езная задача ўдасканалення майстэрства, мабілізацыі ўсяго таленту на стварэнне яшчэ лепшых кніжак для дзяцей, бо, як казаў М. Горкі, для іх трэба пісаць лепш, чым для дарослых. Шкада, што на справе атрымліваецца часам наадварот: у аднаго і таго ж пісьменніка кніжка для дарослых добрая, а для дзяцей — слабая.

Е. Лось выказвае шэраг слушных заўваг і прапанов па далейшым развіцці літаратуры для дзяцей і юнацтва. Трэба больш выдаваць кніг на інтэрнацыянальную тэму. Ясна, што яны павінны быць разнастайнымі, цікава напісанымі, вылучацца глыбокай змястоўнасцю. Нярэдка праяўляюцца творы для дзяцей апісальныя — ім не хапае творчага аўтарскага пераасэнсавання фактычнага матэрыялу. Але крытыка ўсё яшчэ слаба даследуе літаратуру для дзяцей. Варта хутчэй вырашыць пытанне аб падрыхтоўцы кадраў перакладчыкаў з моваў братніх рэспублік. Пажадана таксама, каб творы, якія выходзяць інтэрнацыянальна пачуццямі, занялі большае месца ў школьных праграмах, у кнігах для чытання.

Малым чытачам — вялікую літаратуру! Больш добрых вершаў, апавяданняў, апавесцей і раманав, аб дружбе дзяцей і моладзі нашай шматнацыянальнай краіны, аб дружбе народаў у непарушным Саюзе Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік!

ЖЫЦЦЁ ПАТРАБУЕ

З выступлення выкладчыка

дзіцячай эксперыментальнай школы г. Тбілісі

М. К. КАБАХІДЗЕ

Мы вельмі рады, што прынялі ўдзел у гэтым карысным і патрэбным форуме пісьменнікаў. Вельмі добра, што кожны год праводзіцца Тыздзень дзіцячай і юнацкай кнігі. Вялікую карысць прыносіць ён і юным чытачам, і пісьменнікам, якія працуюць у гэтай складанай і адказнай галіне.

Нашы дзеці вельмі любяць кнігу. Яны многа чытаюць, і ім ёсць што чытаць. На дзіцячых паліцах кнігарня і бібліятэка — кнігі, якія ўспраўляюць мужнасць, дружбу, любоў да Радзімы, да працы. З гэтых кніг малодое пакаленне бярэ ўсё тое добрае, чым багата жыццё іх бацькоў. Але неабходна больш такіх кніг — цікавых, павучальных, добра ілюстраваных і аформленых. Дзіцячы пісьменнік адносіцца да ліку тых людзей, якім даверана адказная справа маральнага выхавання юнага пакалення. Да гэтай мэты павінен быць накіраваны кожны твор. Сённяшнім дзесяцім працягваць вялікую справу бацькоў. І не толькі вялікую справу будаўніцтва камунізма, але і ўсепераможную дружбу нашых народаў. Адгэтуль і просьба да вас, дзіцячых пісьменнікаў — паабодзіць добрых вершаў, апавяданняў, кніг пра дружбу нашай дзяціны!

НАДЗЁННАЯ ТЭМА

З выступлення Жапара

АМІРБЕКОВА (Казахстан)

Я вельмі ўважліва выслушаў выступленне Еўдакіі Лось. І мне падумалася: калі ў будучым годзе вы наведаеце Казахстан, пацэце такі ж цікавы даклад аб дзіцячай літаратуры, аб інтэрнацыянальным выхаванні і ў нас.

Я ўпэўнены, што гэтая тэма патрабуе глыбокага даследавання ў кожнай рэспубліцы, за што, на жаль, не ўсюды бяруцца. Не ведаю, магчыма, у вас ёсць дысертацыі аб дзіцячай савецкай літаратуры, у нас пакуль іх няма. Калі прыеду на радзіму, зайду ў Акадэмію навук і спецыяльна прапрашу, каб тэму інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры ўключылі ў навуковую распрацоўку. Гэта прынясе вялікую карысць.

Правільна тут казалі: дасягненні савецкага народа — гэта плён інтэрнацыянальнай дружбы ў нашай краіне. Сам я з Караганды. Там прайшло маё дзяцінства. Мой бацька да рэвалюцыі працаваў у англійскім дзіяцэнтэ, маё было змрочнае. Не тое цяпер! З дапамогай братніх народаў мы пабудавалі новы Казахстан.

Многа пісалі пра Караганду, пра нашы цаліны, землі ў дрыку, але лічу, што асвоена народамі СССР цаліна пакуль яшчэ не асвоена ў мацэстакім сэнсе. Тут ёсць пісьменнікам над чым падумаць, над чым працаваць.

Паездка ў Беларусь дала мне вельмі многа карыснага. Я бліжэй пазнаёміўся з гасцінным беларускім народам, з беларускімі дзецьмі. У свой час я напісаў паэму пра беларускую зямлю, пра той геральд, які праявілі партызаны ў гады Вялікай Айчыннай

вайны. Але мне, вядома, не хапала ведання гэтай рэспублікі. І вось цяпер, калі я вярнуся ў свой Казахстан, я, мабыць, перапрабу паэму, зраблю яе лепшай.

Таму я мяркую, што кожнаму з нас трэба больш ездзіць па нашай краіне, часцей бываць у рэспубліках.

Як і ў іншых рэспубліках, інтэрнацыянальнае выхаванне шырока ажыццяўляецца ў нас праз мастацкую кнігу. У нас многа перакладзена кніг рускіх, украінскіх, беларускіх пісьменнікаў. Памятаю, пасля вайны выдалі вялікі зборнік, у якім былі прадстаўлены вершамі Яўкі Купала, Пятруся Броўкі, украінскія, малдаўскія, узбекскія паэты. Але таго, што нам зроблена ў справе перакладаў, недастаткова. Літаратурныя сувязі народаў павінны пашырацца.

МАЦАВАЦЬ СУВЯЗІ

З выступлення Сурэна

МУРАДЗЯНА (Арменія)

Інтэрнацыянальнае выхаванне, па мой погляд, пачынаецца з непасрэднага і разнастайнага знаёмства з жыццём розных народаў. Нярэдка нам здаецца, што мы добра ведаем адзін аднаго. У школе вывучалі гісторыю, геаграфію, літаратуру. Але гэтага недастаткова. Нашы чытачы, бадай, знаходзяцца ў больш цеснай сувязі, чым мы, пісьменнікі. У кожнай армянскай школе можна бацьчы сціпі пісем са школ Беларусі. Хвалючы радзі гэтых пісьмаў могуць служыць сюжэтам для мастацкіх твораў.

У апошні час я працую над паэмай, прысвечанай легендарнаму герою армянскага народа Гаю, які праславіў сябе ў барацьбе за вызваленне Беларусі ад белалаякаў. Адным з галоўных герояў паэмы з'яўляецца беларускі камсамалец Вася. Ствараючы яго вобраз, я неаднаразова ў думках падарожнічаў па вашай краіне. Але народная прымаўка гаворыць: «Лепш адзін раз убачыць, чым сто раз пачуць». І сапраўды, калі я крочыў па вуліцах Мінска, Гродна, знаміўся з іх цудоўнымі жыхарамі, то мае ўяўленні каронным чынам мяняліся, узбагачаліся. І сёння я ўпэўнена скажу: такія сустрэчы, як наша, вельмі дапамагаюць мацаваць сяброўскія сувязі.

Мяне непакоіць аднастайнасць дзіцячай паэзіі. Колькі можна перажываць усім вядомыя сюжэты пра ляльку і сабакку, карусель і кошку? Ці не лепш перавыдаваць добрыя творы на гэтую тэму, чым ісаваць густ дзяцей новымі, недасканалымі? У наш час цяжка быць дзіцячым пісьменнікам. Многія з'явіліся, аб якіх раней чыталі толькі ў кнігах, сталі былі. Дзіця атрамывае веды ў дзіцячым садзе, глядзіць тэлевізар, слухае радыё. Таму нельга весці размову з дзіцём з пазіцыі, што ён многага не разумее. «Няма тэм, якіх б нельга было даверыць дзіцяці», — казаў Макаранка. Дзіцячая кніга — гэта акно, праз якое дзіця бачыць знешні свет, пазнае жыццё, збліжаецца з любімымі героямі.

Надаўна мы з дачкой-трэцікласніцай глядзелі па тэлевізару фільм «Гамлет». Нечакана дзёўчынка спытала мяне: «Чаму Гамлет — разумны і багаты — пакутуе, а бедны магільчык — вясёлы і задаволены?»

Мне здаецца, гэтае простае дзіцячае пытанне можа стаць асновай для цэлага даследавання. Ці заўсёды мы ўлічваем дзіцячы інтэлект, ствараючы свае творы? Наўрад...

Для выхавання дзяцей важным сродкам з'яўляецца сатыра і гумар. Дзіцячы творы — акно, праз якое дзіця бачыць навакольны свет, людзей. А дасціпнае слова, захапляючае і вясёлае, сатыра і гумар — свежае паветра, якое праз гэтыя акно пранікае ў душу дзіцяці, з'яўляецца на маю думку, вельмі важным сродкам выхавання.

ЯКІМ БЫЦЬ НАШЫМ ДЗЕЦЯМ?

З выступлення Майджуды

ХАКІМАВАЙ (Таджыкістан)

Сёння мы вядзем вялікую размову аб інтэрнацыянальным выхаванні нашых дзяцей, таму што кожнага з нас непакоіць, якімі яны вырастуць, якімі будуць людзьмі. Мы адказваем за іх лёс. У першы дзень, калі мы прыехалі ў Мінск, мы выступалі ў Палацы культуры трактарнага завода. Сваё выступленне перад дзецьмі я пачала з пытання, ці добра юныя слухачы ведаюць геаграфію, дзе знаходзіцца Таджыкістан, якія там рэкі, горы, вядома будоўлі? І мне было прыемна, што яны адказалі на ўсе гэтыя пытанні. Але ім дапамагла не толькі геаграфія. Ім дапамагалі нашы мастацкія кнігі, якія аказваюць вялікае эма-

цыянальнае ўздзеянне, дапамагаюць дзецям розных рэспублік быць бліжэй адзін да аднаго.

Пажадана, каб творы ўдзельнікаў гэтага Тыздзя дзіцячай і юнацкай кнігі былі выданы адным зборнікам у Маскве, сталі здабыткам пісьменнікаў усіх рэспублік.

НЕКАЛЬКІ ДУМАК АБ ВЫХАВАННІ

З выступлення прафесара

Арчыла ЧАЧЫБАЯ (Грузія)

Пастаўленай на гэтым вялікім сімпозіуме праблема інтэрнацыянальнага выхавання ў дзіцячай літаратуры з'яўляецца фактам вельмі вялікага значэння. Узнікае неабходнасць намяціць канкрэтныя шляхі і сродкі для эфектыўнасці працэсу ўзаемнага ўзбагачэння і збліжэння дзіцячых літаратур.

Асновай духоўнага багацця моладзі XX стагоддзя з'яўляюцца ў першую чаргу бессмяротныя ідэі ленынізму, савецкага гуманізму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму. Наша сучаснасць дакладна вызначыла ролю савецкага пісьменніка ў галіне выхавання вышэйшага пачуцця патрыятызму, аб чым красамоўна сказаў з трыбуны ўсесаюзнага з'езда пісьменнікаў СССР Канстанцін Сіманаў: «Калі мы ў поўны голас гаворым аб сваіх нацыянальных пачуццях, аб іх сваёй любі да ўласнай краіны, мы помнім пры гэтым, як важна, каб твая любоў да тваёй Радзімы ніколі і нічым не зневажала нікую іншую нацыю, нічыю другую радзіму! У гэтым ёсць тое галоўнае, што адрознівае сапраўднага інтэрнацыяналіста ад уяўнага. Галоўнае, што здымае ўсюкую супярэчнасць паміж пачуццём нацыянальнай гордасці і пачуццём інтэрнацыяналізму».

Задачы выхавання моладзі ў духу ідэй сацыялістычнага інтэрнацыяналізму патрабуюць ад дзіцячай і юнацкай літаратуры прытрымлівацца «гарызонта» сучаснасці; прасторавы кругавод пачуццяў, яго «бачанне» павінны выйсці за межы геаграфічных абмежаванняў, у першую чаргу неабходна ў значна большых маштабах ствараць па ўсіх жанрах новыя творы дзіцячай літаратуры на тэмы грандыёзнага будаўніцтва камунізма, дзе па брацкім згуртаванню калектывы розных нацыянальнасцей выдучу геральдае працоўнае жыццё і духоўны свет іх з'яўляецца крыніцай для фарміравання ў моладзі высокародных пачуццяў інтэрнацыяналізму, дружбы народаў.

Трэба і надалей умацоўваць кантакты паміж таленавітымі прадстаўнікамі дзіцячай літаратуры і мастацтва братніх рэспублік. Мы таксама лічым мэтазгодным заснаванне друкаванага органа дзіцячай літаратуры, у якім бы сістэматычна публікаваліся найлепшыя паэтычныя, праявічныя і драматычныя творы пісьменнікаў савецкіх рэспублік, а таксама краін сацыялізма. Будзем спадзявацца, што гэтая прапанова знойдзе аднаведную падтрымку і водгук.

Было б мэтазгодна для ўмацавання сяброўскіх кантактаў перыядычна праводзіць у братніх рэспубліках дэкады дзіцячай і юнацкай літаратуры.

Мы ўпэўнены, што скліканы ў сталіцы геральдага беларускага народа сімпозіум па праблемах дзіцячай і юнацкай літаратуры — яшчэ адна яркая старонка ў гісторыі развіцця шматнацыянальнай савецкай літаратуры.

ЗА НАЦЫЯНАЛЬНУЮ СВОЕАСАБЛІВАСЦЬ

З выступлення Эсфір ГУРЭВІЧ

Паведамленне Еўдакіі Лось насычана багатым фактычным матэрыялам. Яно красамоўна паказала, якая багатая гісторыя беларускай дзіцячай літаратуры, а таксама тое, што інтэрнацыяналізм з'яўляецца ўнутранай якасцю дзіцячай літаратуры, як і ўсёй савецкай літаратуры наогул.

Я хачу падкрэсліць думку, якая прагучала на сімпозіуме, што сама па сабе інтэрнацыянальная тэма, калі яна вырашаецца дэкларатыўна, не здольна выклікаць эмоцыі, не здольна эстэтычна ўздзейнічаць на чытача. З другога боку, часта творы, якія не маюць, здавалася б, адкрытага інтэрнацыянальнага асятку, у высокай ступені выяўляюць дух інтэрнацыяналізму. Справа ў тым, што калі ствараецца вобраз нацыянальнай напоўненасці, у ім адлюстроўваюцца агульначалавечыя рысы.

У апошні час у беларускай дзіцячай літаратуры ўсё больш з'яўляецца герояў, вырашчаных на нацыянальнай глебе, ва ўмовах народнага жыцця. Гэта героі кніг Алеся Якімовіча, Алены Васілевіч, гэта дзятва з апо-

весці Івана Сяркова, Марат Казей і апавяданняў С. Шумкевіча. Дзякуючы блізкасці да народных традыцый, найбольш ярка нясе на сабе адзнаку нацыянальнай самабытнасці такі літаратурны жанр, як казка. Аднак у многіх кнігах беларускіх пісьменнікаў героі пазбаўлены нацыянальнай своеасаблівасці, іх без цяжкасці можна перанесці на любую глебу. Такія адсутнасць нацыянальнай своеасаблівасці, каларыту, як недахоп, неаднаразова адзначалася беларускай крытыкай. Карацей кажучы, хачу падкрэсліць, што шлях выхавання інтэрнацыяналізму ў літаратурных творах ляжыць праз стварэнне высокамастацкіх нацыянальных вобразаў.

УВАГУ ПЕРАКЛАДАМ

З выступлення

Аркадзя МАРЦІНОВІЧА

Нашай беларускай літаратуры ніколі не была ўласцівая нацыянальная абмежаванасць і тым больш прапаганда нейкай выключнасці. Кніга павінна будзіць думку нашага дзіцяці, вучыць яго любіць свой родны край, гісторыю сваёй рэспублікі і праз гэтую любоў паказваць нашым юным грамадзянам усю краіну і ўвесь свет.

Настаў час наладзіць больш інтэрсны, шырокі абмен лепшымі творами нашых нацыянальных літаратур. У першую чаргу тут маюць значэнне пераклады добрых кніг на розныя мовы народаў краіны. Робіцца нямагла ў гэтым кірунку. Але кожны з нас лічыць, што трэба перакладаць лепшыя мастацкія творы пісьменнікаў іншых рэспублік значна больш. Нас абмяжоўваюць выдавецкія рамкі. Трэба ўнесці такую прапанову, каб у кожнай рэспубліцы, дзе праводзіцца чарговы Тыздзень дзіцячай і юнацкай літаратуры, ствараліся рэзервы, скажам, 200 друкаваных аркушаў паперы для лепшых твораў прадстаўнікоў братніх дзіцячых літаратур. Сёння нам было б куды больш прыемна, калі б кожны меў кнігу перакладаў твораў удзельнікаў Тыздзя.

БЛІЖЭЙ ДА ЖЫЦЦА

З выступлення

Хведара ЖЫЧКІ

Усе мы надаём вялікае значэнне інтэрнацыянальнаму выхаванню дзяцей. Для любой школы — гарадской, сельскай — у нашай рэспубліцы характэрны традыцыйны сяброўскія сувязі з дзецьмі іншых рэспублік, сацыялістычных краін. Яны перапісваюцца, абменьваюцца падарункамі, кнігамі і г. д. Гэтая тэма асветлена ў нашай літаратуры няблага. Ёсць творы ўдалыя, ёсць менш удалыя. Але цяпер пісьменніку трэба больш глыбока ўзімаць і бытавыя тэмы.

Мне даводзілася бываць у Светлагорску, — горадзе хіміі. Тут жыўць прадстаўнікі многіх нацыянальнасцей, бо з'ехаліся будаўнікі з розных рэспублік. Калі заходзіш у школу, то ў класе звычайна бачыш прадстаўнікоў сямі — васьмі нацыянальнасцей. Безумоўна, для настаўніка праблема гэта вельмі вялікая. Я намерваўся напісаць твор аб гэтым, але нешта мне перашкодзіла ажыццявіць задуманае. І я разумею што, для таго, каб напісаць добры мастацкі твор, мала толькі знешня паказаць дзяцей, назваць таджыка, казах, Трэба ведаць асаблівасці кожнай нацыянальнасці. І тут я магу з упэўненасцю сказаць, што ў нас агульны недахоп — мы недастаткова бываем у братніх рэспубліках, знаёмым адны з адным толькі па перакладах. А вось калі б мы часцей наведвалі розныя рэспублікі, вывучалі нацыянальныя асаблівасці народаў, тады б мы маглі ўзяць у дзіцячай літаратуры шэраг цікавых і патрэбных тэм.

У спрэчках прынялі ўдзел таксама Павел Катаеў (Масква), настаўніца школы № 64 г. Мінска Л. Ф. Марынец, Раіса Лунгу (Малдавія), Імант Ласманіс (Латвія) і іншыя.

Затым старшыня сімпозіума Васіль Вітка падвёў вынікі цікавай і карыснай гаворкі, падзякаваў прысутным за сур'езнае, дзелавое абмеркаванне пытанняў, якія ўзніклі ў ходзе гутаркі, пажадаў новых поспехаў пісьменнікам братніх рэспублік у стварэнні высокамастацкіх твораў для дзяцей і юнацтва. У заключэнне з дэплым словам ад імя ўсіх гасцей выступіла Маўджуда Хакімава. Яна падзявала арганізатарам Усесаюзнага тыдня дзіцячай і юнацкай літаратуры ў Беларусі.

АБМЕРКАВАННЕ выстаўкі твораў выяўленчага мастацтва Савецкай Беларусі і Савецкай Малдавіі ў Цэнтральнай выставачнай зале Масквы, якое адбылося 28 сакавіка, падвяло вынік адназначнай справядзачы двух вялікіх атрадаў савецкага мастацтва перад усесаюзным гледачом.

Мастацтвазнаўцы і крытыкі, якія прынялі ўдзел у гэтай зацікаўленай гаворцы, характарызавалі і спрабавалі прааналізаваць істотныя тэндэнцыі развіцця беларускага і малдаўскага выяўленчага мастацтва на сённяшнім этапе, далі ацэнку шэрагу найбольш вызначальных у сучасным мастацкім ірацэсе твораў.

Абмеркаванне праходзіла пад знакам павышанай патрабавальнасці да творчасці майстроў выяўленчага мастацтва. Увесь стыль гэтага шчырага абмену думкамі — спакойны, дэдавы, добра-злычлівы — настройваў на сур'ёзны роздум аб важных праблемах, якія заклікала вырашаць усё савецкае мастацтва і мастацтва кожнай з братніх рэспублік Саюза ССР у святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС і Пастановы ЦК КПСС «Аб падрыхтоўцы да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік».

Вызначачы ролю, якую адыгрывае мастацтва Беларусі і Малдавіі ў шматнацыянальным савецкім мастацтве, прамоўцы гаварылі пра іх адметнасць і самабытнасць, пра тое, новае і непаўторнае, што ўнослаў у скарбніцу савецкай культуры мастацкія гэтыя рэспублікі.

Закраналіся на абмеркаванні і складаныя пытанні тэорыі. Выступленні дактароў мастацтвазнаўства М. Арловай, Г. Недашывіна, кандыдатаў мастацтвазнаўства Ю. Халамінскага, Н. Воранава, Н. Сцепаня, А. Коспінай, К. Краўчанка вызначыліся глыбінёй аналізу мастацкіх твораў, уважлівым прааналізаваннем у сутнасць з'яў і працэсаў, якія адбываюцца ў шматнацыянальным савецкім мастацтве.

Некаторыя тэарэтычныя палажэнні, высунутыя ў ходзе гаворкі, выклікалі дастаткова гарачую палеміку, у якой прынялі ўдзел беларускія крытыкі Б. Крэпак, Ул. Бойка і старшыня секцыі мастацтвазнаўства і крытыкі Саюза мастакоў Малдавіі Д. Гальцоў.

Аналіз гэтай палемікі, думаецца мне, здольны паспрыяць больш дакладнаму разуменню таго, што ўжо зроблена беларускім і малдаўскім мастацтвам, і таго, што ім яшчэ прадстаіць зрабіць.

Перш за ўсё хацелася б спыніцца на думцы аднаго з прамоўцаў,

М. САВІЦКІ. У полі.

НЕКАЛЬКІ КРОПАК НАД «І»

згодна з якой сёння наўрад ці мэтазгодна гаварыць пра нацыянальныя школы ў савецкім мастацтве. Маўляў, дакладней было б мець на ўвазе нацыянальны калектывы мастакоў, якія ў сілу тых ці іншых абставін працягваюць у «адным духу».

Якія ж назіранні, якія факты далі падставы для такой высновы?

Прамоўца тлумачыў сваю думку тым, што, па яго назіраннях, мастак, які трапляе з адной рэспублікі ў другую, вельмі хутка асімілюецца, засвойвае прыёмы і тэмы, прынятыя мясцовымі мастакамі і пачынае ствараць рэчы, вытрыманыя ў агульным напрамку пошукаў «нацыянальнага калектыву».

Але ж вядома, што нават футбаліст, які пераходзіць з адной каманды ў другую, далёка не заўсёды ў новым калектыве пачынае адразу «гуляць у іх гульню». А тут жа гаворка ідзе пра мастака, пра творцу!

Відаць, падтрымліваючы гэты довад, ілустрыравалі яго прамоўца адчуваў і сам, ён прапанаваў яшчэ адзін «факт»: многія мастакі, якія працуюць у рэспубліках, атрымалі мастацкую адукацыю ў навучальных установах цэнтры і таму, маўляў, дзе б ні працавалі, з'яўляюцца посьбітамі тых мастацкіх ідэй, якія засвоілі ў час навучання.

Слабасць такога роду аргументаў відавочная.

Не думаю, што аўтар спрэчных аргументаў, якога мы ўсе ведаем як сур'ёзнага і вельмі глыбокага крытыка, на самой справе ўяўляе сабе ўнутраны свет мастака такім спрошчаным, іволым, беспрычынным, залежным ад кожнай перамены месца жыхарства. Відаць, аргументы гэтыя кінуты ім у палемічным запале, і зараз ён сам адчувае іх негрунтоўнасць. Тым не менш варта паразважаць на сутнасці справы.

Мастацтвазнаўцы, крытыкі, журналісты, карыстаючыся паняццем «нацыянальнага мастацкага школы», падчас забываюцца, што тэрмін «мастацкая школа» ў сваёй класічнай фармулёўцы мае дастаткова вузкія рамкі.

Што ж называюць мастацкай школай?

Па-першае, напрамак у мастацтве, які прадстаўлены групай вучняў і паслядоўнікаў якога-небудзь мастака (напрыклад, школа Венецыянава). Па-другое, група мастакоў, аб'яднаных агульным творчымі прынцыпамі (напрыклад, александрыйская школа ў элістычным мастацтве). Па-трэцяе, тэрмінам «школа» называюць від мастацтва — жывапіс, графіку, скульптуру — нейкай асобнай краіны, калі яго асаблівасці дастаткова выразна акрэслены (напрыклад, фламандская школа жывапісу XVII стагоддзя).

Калі пагадзіцца толькі з такімі фармулёўкамі тэрміна, то стане больш яснай пазіцыя тых, хто адвяргае тэрмін «нацыянальнага мастацкага школы», які, па сутнасці, у дачыненні да шэрагу нацыянальных мастацтваў годзі яшчэ усталявацца. Зразумела, тэрмін, усталяваны чыста філасофска (філасофы спазалі б — адностроўвае) пэўныя з'явы аб'ектыўнай рэальнасці.

Сапраўды, выразна выяўленыя нацыянальныя пlynны, якія выіражаваліся ў савецкім шматнацыянальным мастацтве на працягу некалькіх дзесяцігоддзяў і якія маюць сваё адметнае як у скульптуры, так і ў жывапісе, таў і ў графіцы (што ўжо казаць аб дэкаратыўна-прыкладным мастацтве!) — не зусім адпавядаюць тым тром значэнням тэрміна «школа», якія мы прывялі вышэй.

Але паспрабуем замяніць паняцце «нацыянальнага мастацкага школы» паняццем «нацыянальны мастацкі калектыв» — і вы ўбачыце, што адразу ўсё назіранае мастацтвам таго ці іншага народа не будзе ўспрымацца як лагічнае, хоць і вельмі складаны працэс, у якім усё дыялектычна ўзаемазвязана.

Наўрад ці варта абвяргаць той факт, што мастацтва Узбекістана, Украіны, Малдавіі, Эстоніі, Літвы, Грузіі, Беларусі і іншых братніх савецкіх рэспублік набывае і трапляе на імя вышэй згаданых чыста нацыянальных асаблівасцей, якія складаюцца дзякуючы традыцыям прафесійнага і народнага мастацтва, непаўторнасці этнаграфіі, гісторыі і фальклору таго ці

іншага народа. І менавіта гэтыя асаблівасці, вызначальныя для кожнага нацыянальнага мастацтва, робяць яго такім багатым, такім цікавым, а галоўнае — забяспечваюць каштоўнасць яго ўкладу ў скарбніцу нашай агульнай камуністычнай культуры.

Пра гэта красамоўна сведчылі гэтыя усесаюзныя выстаўкі, якія адбыліся ў мінулым. Пра гэта сведчаць і занальныя выстаўкі братніх рэспублік, якія праводзіцца ў Маскве ў год юбілею Савецкай дзяржавы.

У межах кожнага нацыянальнага мастацтва суіснуюць некалькі самых разнастайных, падчас суверэльных манер і пlynняў, якія даволі цяжка ўціснуць у рамкі класічных тэрмінаў «школа». Але ўсе гэтыя пlynны знаходзяцца ў творчай узаемазвязанасці. Кожная з іх, ведучы пошук на сваім «гарызонце», выдае «на гара» каштоўнасці, якія кладуцца ў агульную скарбніцу нацыянальнага мастацтва, забяспечваюць узаемадзеянне яго з мастацтвамі братніх рэспублік, якое ў сваю чаргу прыносіць багаты плён савецкай культуры.

Дык навошта ж мастацтвазнаўцам станаўліцца ў позу сярэднявековага скаласта і, заплончыўшы вочы на факты рэчаіснасці, сцвярджаць:

— Гэтая з'ява не ўкладваецца ў рамкі выпрацаванай фармулёўкі — значыцца яна не існуе!

Я згодны з тым, што тэрмін «нацыянальнага мастацкага школы» накуль што не зусім акрэслены. Я згодны, што мастацтва кожнага народа — шырокае і багатае, не абмяжоўваецца рамкамі «нацыянальнага школы». Але няма патрэбы з рэнай выплохваць і дзіця — за тэрміналагічнай блытаніны адмаўляць нацыянальнаму мастацтву ў праве на самабытнасць.

Пэўныя непазразуменні ўзніклі на абмеркаванні і пры вызначэнні народных традыцый у мастацтве Беларусі і Малдавіі. Некаторыя з крытыкаў міжволі падпадалі пад уплыў стэрэатыпу: народнае — значыцца этнаграфічнае.

У гэтым сэнсе тым, хто гаварыў пра мастацтва Малдавіі, было значна лягчэй — яно багатае на чыста этнаграфічны дэкор як у дэталю, так і ў каларыце, і ў кампазіцыі.

Беларускае мастацтва не так лёгка ўціснуць у пракурстаў ложка названага вышэй стэрэатыпу. Таму ў выступленнях некаторых мастацтвазнаўцаў не-не ды і прасігвалі намёкі на тое, што беларускае мастацтва, быццам бы, існуе трохі ў бакі ад народных, нацыянальных традыцый.

Але, намякаючы на гэта, прамоўцы забываліся, што другароднасць чыста этнаграфічных прыкмет у нацыянальным мастацтве зусім не сведчыць пра яго адарванасць ад народных каранёў.

Беларускае мастацтва прайшло складаны і доўгі шлях у сваім развіцці. І, рухаючыся наперад, беларускія мастакі ніколі не пагарджалі этнаграфічным элементам, ніколі не цураліся чыстых крыніц народнага мастацтва. Яны заўсёды творча пераасэнсавалі той мастацкі вопыт, які быў назіпаны народам. Яны рабілі з яго высновы і ішлі далей, паглыбляючы і нашыраючы здабыткі народнага мастацтва.

Тамара МАТВЕЕНКА. Дзярка.

ЯСНЫМ сакавічнім днём на сустрэчу з мастакамі Беларусі і Малдавіі ў Цэнтральную выставачную залу Масквы прыйшлі маладыя будаўнікі сталіцы.

Сустрэлі гасцей выстаўкі, правялі па залах, расказалі пра творчыя адметныя рысы, якія вызначаюць выяўленчае мастацтва Малдавіі і Беларусі, сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Д. Мачальскі, старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР, сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР В. Грамына, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола БССР Г. Паплаўскі і М. Данчыг, народны мастак МССР

ШЧЫРАЯ РАЗМОВА

Н. Кобізева, малдаўскія жывапісцы М. Грану і С. Кучук.

Адкрываючы сустрэчу, сакратар аб'яднанага камітэта камсамола Маскоўскага траса аддзелачных работ № 5 М. Артынін сказаў:

— У нашым трасе працуе 2500 камсамольцаў, якія зусім нядаўна скончылі работы па ўздыжэнні манумента на вышыні 201 рубяжа Славы, які пройдзе па тых мясцінах, дзе ў 1941 годзе было спынена наступленне фашыстаў на Маскву.

Сёння ў нас святая. І мы вельмі рады, што можам падзяліць яго з мастакамі Беларусі і Малдавіі, якія разгарнулі ў Манежы цудоўную выстаўку жывапісу, графікі, скульптуры і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Сакратар праўлення Саюза мастакоў СССР Д. Мачальскі павішваў маладых будаўнікоў і сказаў, што абавязак кожнага мастака быць на ўзроўні тых задач, якія сталяць сёння перад усім савецкім народам.

Потым В. Грамына расказаў камсамольцам будаўнікам пра шляхі, якімі ірочыць беларускае мастацтва, пра задачы, якія сталяць сёння перад беларускімі творцамі, пра пошукі беларускіх жывапісцаў, скульптураў,

графікаў у стварэнні абагульненага вобраза нашчага сучасніка.

— Права выстаўчы свае творы ў Маскве, — сказаў у заключэнне В. Грамына, — вялікае і вельмі пачэснае права. Мы рыхтаваліся да гэтай выстаўкі вельмі сур'ёзна. Таму для нас сённяшняя сустрэча з вамі — адназначная справядзача. Пачуць думку чалавека, для якога і пра якога стварае мастак свае палотны, графічныя лісты, скульптурныя кампазіцыі, — заўсёды цікава і карысна для творцы.

Сур'ёзна творчая размова адбылася ў наведвальніцкай выстаўцы з яе удзельнікамі. Перад работамі В. Грамыні, М. Данчыга, Г. Паплаўскага, М. Грану, Н. Кобізевай, С. Кучука не было раўнадушных.

Аўтары расказвалі пра свае задумкі, пра тое, якімі складанымі шляхамі ішлі да іх увасаблення, пра прыёмы і сродкі, якімі карыстаюцца мастакі ў рабоце над карцінай, граюрай, скульптурай, адказвалі на пытанні.

Вялікую цікавасць у наведвальнікаў выклікала раздзел беларускай графікі.

Правёў па ім гасцін Г. Паплаўскі.

Шмат пытанняў задавалі яму маладыя будаўнікі пра складаныя тэхнікі, у якіх працуюць графікі, пра творчыя асаблівасці манеры таго ці іншага мастака.

В. Грамына расказаў пра тое, як ён асэнсавваў тэму першых дзён Вялікай Айчыннай у сваёй карціне «Над Прыпяццю. 1941 год», пра тое, як развіваў і паглыбляў тэму вайны ў новым палатне «Жанчынам Вялікай Айчыннай прысвячаецца».

Пра гэту карціну В. Грамына сказаў:

— Я прысвяціў яе не толькі жанчынам Беларусі. Яна пра ўсіх нашых маці, сястры, жывест, якія вымушаны былі ўзяцца за зброю і замест таго, каб хахаць, гадаваць дзяцей, ваявалі з нелюдзьмі, якія прынеслі на нашу зямлю іроў і боль.

Узніклі спрэчкі і каля палотнаў М. Данчыга. Асабліва цікавасць выклікалі яго «Партызанскае вяселле», «Нацюрморт», «Мой горад — старажытны, малады».

Ажыўленыя спрэчкі, дыскусіі працягваліся ля палотнаў М. Савіцкага, Г. Вашчанкі, В. Цвірко, У. Стальмашонка, М. Казаневіча, скульптур Г. Мурамцава, Л. Гумілеўскага, вырабаў са шкла У. Мурашэра, Л. Мягковай, С. Раўдзев.

У канцы сустрэчы для гаспадароў выстаўкі і іх гасцей артысты Маскоўскага тэатра эстрады далі вялікі канцэрт.

Б. КРЭПАК.

МЕЛОДЫ І СІНЕАЗЁРНАГА КРАЮ

Н Я Д А У П А
завітаў у
Прыкарпацце,
у
слаўны працоў-
ны горад Драго-
быч Беларуска-
дзяржаўны на-
родны хор пад кіраўніцтвам народ-
нага артыста СССР Генадзя Цітовіча. Зразумела, што канцэрт пра-
слаўленага калектыва прапа-
гандыста Беларускага фальклору
— гэта значная падзея ў маста-
чным жыцці горада. Гледачы, якія з
захапленнем вівалі кожны нумар
канцэртнай праграмы, атрымалі
вядлікае эстэтычнае задавальненне,
а мы, музыканты, — німала кары-
сці і ахвоты да далейшай мастац-
кай працы і многа чаму навучы-
ліся.

пага ўзроўню. Заслугоўваюць па-
дзякі за такую вышакорданую пра-
цу кампазітары К. Паллаўскі, М. Корсак, Л. Смялкоўскі і іншыя
аўтары апрацовак, а больш за ўсё
— мастацкі кіраўнік хору Г. Ціто-
віч, які, дарэчы, тонаком захапляў-
ся нашым Ф. Колесам і яго запі-
самі беларускіх і ўкраінскіх народ-
ных песень, зробленымі на Палес-
сі.

Не менш яркай была і харэагра-
фічная частка праграмы. Пастаноў-
шчыкі танцаў праявілі многа ар-
тыстычнай вынаходлівасці ў такіх
абрадава-бытавых нумарах, як «За-
ручыны» і «Зімовы гульні», на-
даючы ім сюжэтнасць і зберагаю-
чы этнаграфічны характар. Праў-
да, танцавальная група хору не
абмяжоўваецца адной стыльвай
манерай, палітра ў яе багатая.

Найвышэйшай пахвалы заслу-
гоўваюць вельмі яркія і з густам
выкананыя народныя касцюмы ка-
лектыва.

Што да аркестравай групы, дык
яе, на нашу думку, варта было б,
па-першае, дапоўніць разнастай-
нымі беларускімі народнымі інстру-
ментамі, а па-другое, эпизадчына
даручыць ёй выступаць не толькі
ў ролі суправаджальніка. Аднак
нават і ў цяперашнім складзе ар-
кестр са сваімі заданнямі спраў-
ляецца вельмі добра.

І яшчэ адно наша мераванне
(можна, яно і суб'ектыўнае з-за на-
шага няведання беларускай народ-
най манеры выканання). Нам здаец-
ца, што варта было б гучанне су-
праваджальнай і лютэравай партыі
хору наблізіць трохі да акадэміч-
насці, як гэта робіцца ў мужчын-
скай групе хору.

Канцэрт Беларускага народнага
хору ў Драгобычы ўспрымаўся як
світа сапраўднага мастацтва. Дык
часцей прыязджайце да нас, дара-
гія браты-беларусы!

Сцяпан СТАЛЬМАШЧУК,
галоўны дырыжор Драгобыцкага
мужчынскага хору «Бескід», да-
цэнт Драгобыцкага дзяржаўнага
педагагічнага інстытута імя
І. Франка.

І калі мы сёння гаворым пра бе-
ларускае выяўленчае мастацтва, то
мусім з поўнай упэўненасцю пад-
крэсліць: менавіта гэтак уменне
творча пераасэнсоўваць матывы на-
роднай творчасці, а не механічна
паўтараць іх у сваіх работах — і
ёсць адна з вызначальных рыс бе-
ларускага нацыянальнага мастац-
тва.

Акрамя таго, гавораць пра асаб-
лівасці сучаснага беларускага мас-
тацтва, нельга не адзначыць і яшчэ
адну вызначальную яго рысу. Я
маю на ўвазе адну з вядучых тэм
у беларускім выяўленчым мастац-
тве — тэму Вялікай Айчыннай вай-
ны, тэму выпрабаванняў роднага
народа, які выстаў у барацьбе з
фашысцкай павалай і перамог, за-
плаціўшы за перамогу на самым
высокім рахунку — жыццём кожна-
га чацвёртага.

Гэту тэму, відаць, не абмінуў
у сваёй творчасці ні адзін беларускі
мастак.

Гэтай тэме прысвечаны самыя
вядомыя, самыя выдатныя творы,
якія сёння фарміруюць аблічча бе-
ларускага мастацтва, якія прыно-
сяць яму поспех далёка за межамі
рэспублікі.

Адзін прыхільнасць беларускіх
мастакоў да тэмы Вялікай Айчын-
най вайны некагорымі крытыкамі
ўспрымаецца як адыход ад сучас-
насці, як даніна мінуламу.

Гаварылася падобнае і на абмер-
каванні ў Маскве.

Беларускую частку экспазіцыі
даваралі за празмерную трагіч-
насць некагорых палотнаў, за не-
дастатковую ўвагу мастакоў да суч-
аснай тэмы, да сучасніка.

На першы погляд, дакоры выгля-
даюць слушныя...

Але давайце разбярэмся ў тым,
што такое сучасная тэма і хто та-
кі ён — наш сучаснік.

Часта мы вызначаем сучаснасць
твора мастацтва па тых жа чыста
знешніх прыкметах, па яных, зда-
раецца, мяркуем і аб
іго нацыянальных
асаблівасцях.

Прысутнасць у жы-
ваісным палатне, гра-
фічным ліце, скульп-
турнай кампазіцыі ней-
кіх атрыбутаў накі-
талт машын, высот-
ных будынкаў, выса-
вольных ліній —
аўтаматычна ставіць іх
у разрад твораў пра
сучаснасць. І іншы
раз, выходзячы з гэта-
га прычыпу, нават
слабыя работы, але
багата аздобленыя «су-
часнай» атрыбуткай
ідуць па зялёнай вулі-
цы таму толькі, што
яны быццам бы пра су-
часнасць.

Нешта падобнае ад-
бываецца і з сучасні-
кам. За апошнія гады
ў практыцы нашата ма-
стацтва выпрацаваўся
нейкі сярэдні тыпаж
сучасніка. Ён абавяз-
кова павінен быць мала-
дым, абавязкова з ус-
мешкай, абавязкова з
дэталямі, якія расказ-
ваюць пра яго прафес-
сію.

Сутыкаючыся з та-
кім героем, члены вы-
стаўкомаў, як правіла,
пацискаючы плячыма,
не вельмі упэўнена ка-
жуць:

— Тэма... Сучас-
нік...

І прымаюць работу. Але хіба
толькі гэтымі чыста знешнімі, па-
вархоўнымі прыкметамі характа-
рызуецца такая вялікая і складан-
ная тэма, як «Сучаснасць»?

Хіба не пра сучаснасць і не пра
сучасніка расказвае нацформорт, у
якім у пакарэжанай артылерыскай
гільзе галіпка арабіны?

А хіба не нашы сучаснікі воль
гэтыя людзі, што выйшлі ў мала-
дую рун і задумаліся пра сваіх,
загінуўшых тут блізкіх, сяброў,
пра сваіх дзядей, пра хлеб, пра
мір?

Можна гэта якраз яны, сёння па-
стадзельні, пасівельні, жаніхон і ня-
вестай ідуць па партызанскім лагэ-
ры альбо ў заснежаным полі сваім
целам прыкрываюць толькі што
народжанае дзіця?

Не, сучаснасць нельга вызна-
чыць па знешніх атрыбутах і па ў-
роцце герояў. Сучаснасць твора
перш за ўсё вызначаюць тыя праб-
лемы і пачуцці, якія ўзнімае ў ім
мастак, пра якія намагаецца раска-
заць нам. Калі яны аднаўдаюць

тым праблемам і пачуццям, якімі
жыве грамадства і кожны яго
член — твор можна лічыць сучас-
ным, калі не — ніякія супермадэр-
новыя атрыбуты не ўрагуюць ста-
новіцца і не замамуфліруюць ду-
шэўную халоднасць, бессаромнае
рамесніцтва, дрымуцае мяшчан-
ства.

Так, Вялікая Айчынная вайна
скончылася амаль чвэрць стагод-
дзя назад. Але рапы яе не загалі-
ся. Яшчэ і сёння дзякка знайсці на
Беларусі сям'ю, з якой вайна б не
вырвала чалавека.

Памяць пра іх жыве ў сэрцах
кожнага!

Ці ж можна, ці ж справядліва
твор мастацтва, які расказвае пра
гэтую ўсенародную памяць, пра гэ-
ты ўсенародны боль, паставіць на-
за межамі надзеянага, назваўшы
несучасным?!

Відаць, не памылюся, калі скажу,
што ў тым і сіла, у тым і значнасць
беларускага выяўленчага мастац-
тва, што яго паслядоўна, глыбока,
на высокім прафесійным узроўні
распрацоўвае невычарпальную тэ-
му гераізму народа ў Вялікай Ай-
чыннай вайне.

Зразумела, што беларускія мас-
такі ствараюць і радасныя, мажор-
ныя творы. Творы, прасякнутыя ап-
тымізмам і жыццямілюбствам. Яны
зусім не пахмурныя песнімы, якія
не заўважаюць прыгажосці мірнага
жыцця, не бачаць, як шмат створа-
на цудоўнага на абароненай ад ка-
рычывай чумы роднай зямлі.

Яны ўсё гэта бачаць. І прысвя-
чаюць гэтай выдатнай творы
мастацтва, прасякнутыя радасцю,
светам, аптымізмам.

Ну, а калі, нават у самым разгар-
ы свята, раптам прагучыць шчы-
ліва-трывожная нота і аддасца
ў сэрцы незагойным болем — што
ж, гэта не віна беларускіх маста-
коў, гэта бяда ўсяго беларускага
народа.

Канечне, гавораць пра абмерка-
ванне выстаўкі можна было б пад-

Раіса КУДРЭВІЧ. Рудабельская рэспубліка.

рабязней спыніцца і на іншых кі-
рунках гаворкі, якая там вядзецца,
паўтараць азонкі дадзеныя тым ці
іншым творам.

Але я наўмысна не раблю гэтага.
Гаворка аб праблемах нашата
сённяшняга мастацкага працэсу,
для якой гэтая выстаўка дае вельмі
шмат матэрыялу, толькі-толькі на-
бірае сілу.

У ёй прымуць удзел не толькі
беларускія крытыкі і мастацтва-
знаўцы, але і крытыкі з Масквы,
Малдавіі і іншых братніх рэспублік.
У тым ліку, відаць, і ўдзельнікі аб-
меркавання, тыя што надзяліліся
сваімі думкамі аб беларускім і ма-
лдаўскім мастацтве з трыбуны па-
шыранага сакратарыята Саюза мас-
такоў СССР, на якім абмяроўвалі-
ся вынікі выстаўкі.

Таму я і спыніўся толькі на не-
кастрых момантах абмеркавання,
якія выклікалі найбольш плыную
цятрэбу паставіць кропкі над «І».

А. БЕЛАВУСАУ,
спец. нар. «Літаратуры і мастацтва».

АДНАГО ЛЁСУ

Уважліва аглядаюць наведвальнікі
Дамачаўскай бібліятэкі стэнд, які рас-
казвае пра лёс вядомага ўкраінскага
пісьменніка Аляксандра Гаўрылюка.
Чаму менавіта да яго жыцця і твор-
часці праўлена тут такая ўвага? Ад-
каз проста: Аляксандр Гаўрылюк на-
радзіўся ў суседняй вёсцы, ў Забалоц-
ці (цяпер яна на тэрыторыі ПНР).
Знаёмішыся са стэндам і даведвае-
ся, кім цярпілі і цудоўным было
трыццацігадовае жыццё гэтага чыста-
га, душаўнага чалавека. Тыя, хто пра-
чытаў кнігі А. Гаўрылюка «Выбра-
нае», «Пісьмы з Бярозы», даведваю-
ца, што яны аўтабіяграфічныя, што
Гаўрылюк — аднаго лёсу з Юлісам
Фучыкам, Мусой Джалілем.
На жаль, работнікам бібліятэкі не
удалася прадставіць на стэндзе ўсё
напісанае пісьменнікам. Ды гэта і не-
магчыма: прапаў рукапіс вялікага ра-
мана «Саўна вучыцца разалючы», не
дайшлі да нас многія яго вершы.
У Дамачаве многія асабіста ведалі
пісьменніка. Яго таварыш па падпол-
лі — цяпер персанальны пенсіянер
Мікіта Іванавіч Меляшчук. Тут пра-
шлі яны першую школу жыцця, тут у
1929 годзе, напярэдадні 1 Мая, былі
арыштаваны.

Праз некалькі месяцаў Гаўрылюку
удалася пераслаць у Львоў напісаны
ім у турме артыкул «Бывай». Арты-
кул быў апублікаваны ў часопісе
«Вікна». З таго часу Аляксандр Гаў-
рылюк пачаў рэгулярна друкавацца ў
часопісах і газетах.
Памятаюць пісьменніка і ў Леплеў-
цы. У час паўстання ў гэтай вёсцы ў
1933 годзе ён умела кіраваў падполь-

ным райкомам партыі,
здолеў з групай тавары-
шаў пазбегнуць арышту,
наб працягваць барацьбу.

З вялікай любоўю ўспымае паэта
заслужанага настаўніка БССР Канстан-
цін Лявонцэвіч Грабэйла, якому да-
валася разам з Гаўрылюком дзяліць
турэмны хлеб у Лукішках.

Восенню 1939 года Аляксандр Гаў-
рылюк напісаў сваёй сястры ў Маск-
ву: «Не ведаю, як пісаць табе цяпер:
ці цэлы летанік, ці аповесць, у пісьме
нелі не ўладваецца ўсё гэта, нават
маленькае, прыватнае на фоне вялі-
кіх, велічных, выдатных гістарычных
падзей нельга расказаць, не лезе нелі
у пісьмо. Бо апошнія мае пісьмы —
або пісьмы пра мяне — адно горш за
другое, нягледзячы на лейтматыў ба-
дзёрасці, нім і сам слоб падтрымлі-
ваў... З 1929 года — 14 судовых пра-
цэсаў і турэмных знаволенняў, 4 ра-
зы — катванні ў зхове, не лічычы
Бярозы, і з кожным годам усё горш:
да канца даходзіла, да знішчэння. І
вось цяпер я пішу табе пісьмо — гра-
мадзянін Саветаў Саюза, чалавек з
ажыццёвымі самымі вялікімі ма-
рамі».

У тыя памятныя асеннія дні Гаў-
рылюк быў увесь у рабоце. З яго да-
памогай у Забалоцці, Леплеўцы, су-
судніх вёсках пачалі адірывацца шко-
лы, першыя ачагі культуры, балачыцы.
Не суджана было новым палымным
радам артыкулаў, паэм камуніста-
партыята праграміць у цішні для Ай-
чыны час. Ён загінуў 22 чэрвеня 1941
года — у першы дзень вайны — ад
фашысцкай бомбы. Але памяць пра
свайго земляка свята берагучы жыха-
ры прыбужскага краю.

В. АРКАДЗЬЕВ.

УДЗЕЛЬНІЧАЙЦЕ ў КОНКУРСЕ!

Аб'яўлен усеагульны конкурс на
лепшы твор літаратуры і мастацтва,
прысвечаны вучобе, працы і быту
вучняў прафесійна-тэхнічных наву-
чальных устаноў.
Тэматыка твораў, якія прадстаў-
ляюцца на конкурс, павінна адлюст-
роўваць усю імятаранінасць савецкай
рачынасці, жыццё, працу, раманты-
ку рабачай прафесіі, веліч дасягнен-
няў савецкага чалавека, павінна вы-
хоўваць камуністычны светасгляд.
Для пераможцаў конкурсу ўстаноў-
лены прэміі: за лепшы раман і апо-
весць (ад 800 да 2000 руб.), верш і
паэму (100—500 руб.), сцэнарый ма-
стацкага і дакументальнага фільма
(300—1500 руб.), тэматычную карці-
ну (300—1000 руб.), кампазіцыйную
скульптуру (300—1000 руб.), серыю

графічных малюнкаў (300—800 руб.),
песню (музыку і тэкст — 100—300
руб.), п'есу (300—1000 руб.), тэат-
ральную пастаноўку (250 руб.), ра-
дыё- і тэлекастаноўку, тэлеперадачу
(100—500 руб.).

Рукапісы (на машынах ў трох экз.)
накіроўваць у адрас аркамітэта: Ма-
сква, К-92, Садова-Сухарайская, 16.
На канверце ўказваць: «Конкурс «Ма-
лады работнік». Вершы, паэмы, песні,
сцэнарый радыёпастаноўкі, тэлепера-
дач, тэлепастановак прадстаўляюцца
да 1 лістапада 1972 г., раманы, апо-
весці, кінафільмы — да 1 ліпеня 1973 г.

Віктар ЯРАЦ

ЦВІЦЕ МІНДАЛЬ

Каторы год — ніхто не знае — зацвіў у Грузіі міндаль... Ружова-белай стала даль, нібыта выпаў снег над краем. А свет — задумлівы і строгі, а свет — не міндалёвы цвет, і ў ім даўно жывуць трылогі, і разыходзяцца дарогі людскіх і радасцей, і бед.

ГРУЗІЯ

Не разгайданай штормам шырынёй, а майскімі праменьнямі сагрэтае, мяне сустрэла мора цішынёй, апетае вятрамі і паэтамі.

Лагоднае, не спала, а маўчала, загадкі захаваўшы ў глыбіні, Нібы калыскі, лёгка калыхала асветленыя небам караблі.

Яно плыло, шліфуючы каменьчык, яно жыло, не лічачы хвілін, жыццём крыніц і незнаёмых рэчак, і тысяч безназоўных ручаін.

Яно было і продкам, і нашчадкам, напоўненае сілаю зямной, яно было працягам і пачаткам, і ўсё-такі было — самім сабой.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ЖАНЧЫНЕ

Ні змена бед, ні ўлада год Цябе сагнуць не мелі сілы. У сабе усіх мужчын насіла, А нараджала для чаго? Для барацьбы і перамог? Для долі слаўнае якое? Дарма ўглядалася ў ікону — Не абяцаў збавення бог. Спазналі смак жаночых слёз Маленства босае і сталасць, І быў да болю аднастайны Сынам прадвызначаны лёс: У зямлі спагядлівую плоць Зярняты кідаць

ці ад хаты Нясці у горад, фабрыкантам, І мазалі, і маладосць. Табе маёй павагі верш І роздум мой. Сцвярджаць пасмею Што рэвалюцыі ідэя У мацярок саспела перш...

Яшчэ прадбачана нямнога. Яшчэ з-пад роздому сівога Узыходзяць парасткі страсцей. Яшчэ юнацтва у вачах

Цвіце, і стома не гняце, Істота адмаўляе страх Перад нявызначаным лёсам, Перад спакоем безгалосым, Перад усім, што не прыйшло, Што змрок на погляд пакладзе, Што ўпіша зморшчынку ў чало...

Ва мне жыве наступны дзень — Нядоўгачасны і бязмежны. Ён ад мяне адной залежыць. Ва мне жыве наступны дзень!

Нішто не выпадкова — Ні ростань, ні сустрэча, Ні шчырая размова... Не замінала словам Адушайлёнасць рэчаў: Тых сцен, што слухаць рады, Акон, што бацаць многа, Адрысткаў на паўхаты (Магутны быў сахаты!) Карычневага рога. Пакутліва, паволі Я веру здабывала У нас, у нашу долю. Упалі промні долу, Як напамінак: мала Дае нам часу вечар. Цень развітання ў хаце. Самотней твар хлапечы, І ўсе адразу рэчы Адушайлёнасць трацяць...

Дарога — як выратаванне, За кіламетрам кіламетр, І з кожнай хвіляй больш прыкмет Маёй свабоды. Толькі здані Нядаўніх схільнасцей і звычай Бягуць за мною наўздагон, Здзіўляюць коратка, як сон Незразумела маляўнічы. Дарожны вецер чыста выцер, Што ў сэрца ўпісана тугой. Для шчасця досыць аднаго: Я напярэдадні адкрыццяў! І новы край мяне запоўніў, Абшар нябачаны працяў. І столькі сэнсу у жыцця, Нібы яго пачатак сёння.

Я думала: шчасце — знаходка. Я думала: шчасце — выпадак. Я думала: шчасце зняцаку Сабе выбірае шчасліўчыка... Ажно памылялася! Шчасце Гадамі ва мне выпявала, Злівалася з кропель усмешак, Чысцела ў пакутах. Чысцее Вось гэтак вада ў крыніцы, Прайшоўшы зямлю наскрозь...

В. Ярац.

Г. Каржанеўская.

В. Мурашкін.

У. Някляеў.

І. Аноп.

І. Лышутка.

Віктар МУРАШКІН

ЧАРАДА

I. Яшчэ нямнога колераў, адценняў Між небам і зялёнаю зямлёй... Хоць сакавік і лічыцца вясеннім, Я нарадзіўся позняю зімой. Як млечным шляхам санны след азначаны, Бальшак шырокі

Уладзімір НЯКЛЯЕЎ

СПОВЕДЗЬ

Не мець Ні багацця, ні славы, Ні нават бяссмерця... Мець толькі высокае права Быць зернем у коласе, Крышталем у солі, Кропляю у крыві Радзімы маёй — Беларусі.

У САМАЛЁЦЕ

Адчую сутаргу, што павяла крыло Над родным возерам у пералётнай птушкі, У бестурботнай птушкі-весьляшкі, Якую ў дальні вырай павяло. І здасца, што ад дзедавай страхі Шугае самалёт, І ўзорваюць не крылы, а плугі У небе воблак тугія.

праз жыццё вядзе... З даверліваю прагаю юначай Я за цяплом цягнуўся да людзей.

II. Перад вясноваю карцінай, Жыцця спыніўшы ясны міг, Зачараваны і наіўны, У адкрыцці сваім заціх І незвычайнага чакаеш... Чаго? — не ведаеш і сам. Пакорліва ў вясну ўступаеш, Як прашчур твой — у боскі храм.

III. Ліпень. Ліпне ліповае лісце. На пражытым — развагі пячаць. Так і хочацца, любая,

Леанід АНОП

Яшчэ смалою пахнуць сцены, У вокнах незашклёных вецер, І сад не кліча кволым веццем, І двор пусты, Нібыта сцэна. Яшчэ па вымытай падлозе Нага і кроку не ступала, А хата, Хата сустракала Лістком зялёным На парозе. А за сцяной — Адразу поле, З раллі там Цягне рукі жыта. А за сцяною —

выйсці Незабыўныя дні пашукаць. Лета тонкія ўзоры вяжа, Лёгка тчэцца туману канва... Спелы колас задумаўся: цяжка! — Час жніва.

IV. Цяпер — бывай! І больш надзей няма. Зялёны выган здратавалі коні. А восень, дзіўная, згарэла задарма У полымі рабін тугіх сягоння. Ах, восень, восень! Я твой верны сын, Ніяк не мог табой налюбавацца... Каб мог згарэць у полымі рабін, Пасля штогод нанова нараджацца!

Ельнік сонны. У хаце рэчы шчэ не ўсе. А мама: — Справім пакрысе... Тут мама гаспадыня сёння! Пячэцца хлеб — а як жа, свята! — Касы абломак Бацька выняў І на падмурку новым вывёў Год нараджэння нашай хаты.

Каго вініць у тым, што новы Пражыты дзень не так, як трэба... Пустыя справы, рухі, словы, ...і луста з'едзенага хлеба.

Іван ЛАШУТКА

Я часта думаю, Адкуль такая сіла Мяне зраділа з гэтаю зямлёй, Яе красой трывожнай паланіла, У сэрцы захавала непакой? Настане час і сэрца перастане Лічыць імгненні радасці зямной, Я ўсё пакіну тут без наракання, Сыпніце жыта жменьку ўслед за мной.

Ціхім летам рэха адгукнецца, Прадчуваннем ранняе смугі. Нараклі трывогу ў нашы сэрцы Лістапада жоўтыя лугі. І калі над белаю раўнінай Восень памахае мне крылом — Не цябе, а песню жураўліную Правяду далёка за сяло...

Адзінока бацьку, адзінока. Дождж імжыць асенні на двары. Сын жыве у горадзе далёка — Глухне дом без часу, без пары. Цяжкіх дум балючая трывога Будзіць сны старога уначы: Дзе ж прагледзеў сына дарагога І не змог для дому зберагчы? Можна, летам — спаленым, галодным, Калі з рук валілася каса, Пад блакітам бацькаўшчыны роднай Зблякла нівы мілая краса? Чула сэрца бацькі і хацела У знямозе сына падтрымаць... Не сумеў... І ў хаце апусцела! Аднаму чакаць і сумаваць. Зноў вятры сцюдзёныя падзьмулі. Зжоўклым лісцем студню прымяло. Хоць бы ўнук Міхаська да дзядулі Не забыў сцяжынку у сяло.

«ДОБРЫ ДЗЕНЬ, Равеснікі! Ты нават уявіць сабе не можаш, як мне падабаюцца твае пасяджэнні. Заўсёды хацела быць з табой. На маю думку, асабліва ўдалыя старонкі, звязаныя з пытаннямі і адказамі. Як гэта здарова — чуць думкі іншых!» — піша работніца заводу «Гандальмаш» Міра Лушынская. А вось радкі з пісьма студэнтаў 81-й групы тэхналагічнага тэхнікума: «Дарагі Равеснікі! Хутка мы паедзем на 8-месячную практыку. І далёка ад дома мы будзем успамінаць твае вечары і дыспуты. Удачы табе, Равеснікі!»

Падобных пісем у адрас Баранавіцкага гарадскога дома культуры і гаркома камсамолу прыходзіць нямала, хаця працоўны стаж маладзёжнага клуба «Равеснік» невялікі. Крыху больш год.

Калісьці на вечарах у гарадскім доме культуры зала пуставала. Гарком камсамолу сабраў камсамольскія актыўныя культурна-працоўныя моладзі. Паралілі, вырашылі стварыць маладзёжны клуб.

Да першых заняткаў рыхтаваліся асабліва старанна, ведаючы, што яны вырашаць, быць або не быць клубу.

Выбралі савет. У яго ўвайшлі канструктор заводу «Гандальмаш» Ала Баранова, выкладчык музычнай школы Ларыса

Лебедзева, метадыст ізрадскога дома культуры Жана Куліш, студэнтка тэхналагічнага тэхнікума Таіса Зуева, механік швейнай фабрыкі Уладзімір Пабягайла, інструктар і сакратар гаркома камсамолу Ніна Пацейка і Мікалай Назарэнка — усе людзі ініцыятыўныя і дзелавыя.

УДАЧЫ ТАБЕ,

Вядучыя Ніна Пацейка і Сяргей Стрыжоў — стартышны ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці. Яны назменныя вядучыя маладзёжных кафэ і КВЗ. Энергічная, таварыская (а работа інструктара гаркома камсамолу і патрабуе менавіта такіх якасцей), Ніна такая ж і на сцэне. Думаецца, не выпадакова ініцыятары стварэння клуба сталі яго вядучымі. Камсамольскія работнікі добра ведаюць запатрабаванні моладзі, любяць клубную работу. Яны змаглі задаць тон усёму вечару. І размова аб каханні і дружбе, і віктарына, і выступленне інструментальнага ансамбля дома культуры — усё гэта было цікавым, яркім, выклікала роздум, пытанні, пісьмы. Пісем пасля тых першых занят-

каў было вельмі многа. Кожныя заняці збіраюць цяпер так многа ўдзельнікаў і гледачоў, што зала на 800 месца здаецца цеснай. «Наш рапарт — форуму камуністаў» — пад такой назвай прайшло сакавіцкае пасяджэнне. Звычайна афармленне залы вельмі сціплае. Але

тарскім фільмам пра яго. Вечар «Наш рапарт — форуму камуністаў» закончыўся канцэртнай праграмай. Асобныя нумары прысвячаліся перадавікам вытворчасці, брыгадзе або цэху. Выступіць у «Равесніку» — гонар для кожнага мастацкага калектыву. На пасяджэннях маладзёжнага клуба пабывалі многія з іх. Але асаблівы поспех выпай на долю танцавальнага ансамбля гарадскога дома культуры «Орочка».

«РАВЕСНІК»

Малады калектыв нядаўна пабываў у гастрольнай паездцы па Чэхаславакіі, прыняў удзел у Міжнародным фестывалі фальклорнага танца.

Пасляхова прайшоў конкурс песні «Вясновае мазаіка», у якім прынялі ўдзел лепшыя салісты ансамбляў горада. Гледачам раздалі анкету, так што кожны мог як бы ўдзельнічаць у журы.

Удалая знаходка клуба — інтэрв'ю ў зале. Яно павышае актыўнасць, надае размове жывы і непасрэдны характар. Савет клуба часада прыбягае да гэтага прыёму.

Апытанне гледачоў — пісьмовае і вуснае — дапамагае ў выбары тэматыкі. Перыядычна адна са старонак клуба прысвячаецца агляду пісьмаў. Чапрыклад, студэнты тэхнікума лёгка прамысловасці прапанавалі клубу прыняць удзел у сусветнай кампаніі «Юнецтва выкрывае імперыялізм». «Няхай у барацьбе за мір прагучыць і наш голас», — так напісалі яны ў сваім пісьме. Тое пасяджэнне прайшло асабліва цікава. Аб

навуц, прафесарам БДУ А. Журавым, галоўным архітэктарам горада Л. Макаравічам, прызёрам льюжчынскіх конкурсаў па мужчынскіх прычосках, майстрам-модэльерам Лідзіяй Пекаш. Між іншым, гэты пасяджэнні нараджаюцца самімі жывымі. Нядаўна з'явілася ў клуба новая пастаянная старонка «Сяюз непераможна». Яна расказае аб пераможце ленінскай нацыянальнай палітыкі, аб дасягненнях саюзных рэспублік.

«А ну, хлопцы!» — другая новая рубрыка клуба. Пад лозунгам «больш ведаць, больш умець» праводзяцца цікавыя, захапляючыя спарборніцтвы.

Шырокія і рознабавковыя інтарэсы нашай моладзі. І складаючы план работы клуба моладзі, яго арганізатары ўключаюць у праграму сустрэчы з дзеячамі мастацтва і культуры, ударнікамі камуністычнай працы, мадэльерамі і касметолагамі, лектарамі і выкладчыкамі, самадзейнымі даяктывамі, юристамі, паэтамі, артыстамі. А арсенал форм і метадаў культурна-асветнай работы багаты: выбірай, як кажучы, на свай густ.

Так у пастаянных пошуках расце, мужнее, самасцвярджаецца маладзёжны клуб.

Удачы табе, «Равеснікі!»
Р. НАЛТАКЯН.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Леаніду ПРОКШУ — 60 гадоў

Споўнілася 60 гадоў Леаніду Прокшу. У прывітальным адрасе, які прайшло Саюза пісьменнікаў Беларусі паслала юбіляру, у прыватнасці, гаворыцца:

«Горача, з усёй сардэчнасцю віншую Вас, нашага таварыша, пісьменніка і рэдактара, з 60-годдзем з дня Вашага нараджэння.

Літаратурную дзейнасць Вы распачалі, як і многія з нас, з работы ў газеце. Журналістам Вы працавалі ў перадавыя гады, ваенным журналістам змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады вайны, журналісцкай рабоце прысвяцілі сабе ў пасляваенны час. Журналістыка і літаратурна-мастацкая творчасць знайшлі ў Вас удалае спалучэнне.

Зборнік нарысаў і апавяданняў «Источник красоты», зборнікі гумарыстычных апавяданняў і памфлетаў «Камедыяны», «Каб вылося-вылося», «След вядзе за мяню», аповесці «Мальчын в большых башманах», «Ці варта было жаніцца», фелетоны, гумарэскі, публіцыстычныя выступленні — усё гэта сведчанне Вашай творчай актыўнасці і сталасці.

Ваша творчасць глыбока сучасная, узнікае важныя наадзеныя пытанні, вызначаецца партыйным падыходам да з'яў і падзей.

Мы ведаем Вас таксама як уважлівага, працавітага і мудага рэдактара, які значны час рэдагаваў газету «Голас Радзімы», а цяпер ўзначальвае рэдакцыйны калектыв «Літаратуры і мастацтва».

Свой 60-гадовы юбілей Вы сустракаеце ў росквіце творчых сіл. Жадаем Вам, дарагі Леанід Януаравіч, выдатнага настрою, новага творчага плёну».

Калектыв рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» балуецца да гэтага віншавання.

У РЭДАКЦЫЮ ГАЗЕТЫ «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

У сувязі з майм 70 годдзем калектыву мастацтва, калектыву заводу і калгасу, навуцальнага ўстановаў і партыйнага ўпраўлення ўсталяваць прыслалі мне цёплыя словы віншавання. Дазвольце праз газету пачуць падзякаваць усім, хто прыслаў мне гэтыя словы.
Павел МАЛЧАНУ,
народны артыст СССР.

Пазванілі з рэдакцыі, прапанавалі напісаць пра каго-небудзь з маіх маладзёжых калег. Пойдзе, сказалі, у раздзеле, дзе пішуць майстры пра маладых. Падумаў і згадаўся. І не толькі ад радасці, што залічылі ў майстры, але і таму, што сапраўды ад душы хочацца сказаць добрае слова ў адрас маладога нашага дыктара Святланы Руткоўскай.

На пачатку сакавіка ў Мінску, у Dome радыё, быў праведзены конкурс-набор у студыю дыктараў. Заў было многа. Вядома, пераважна — ад дзяўчат. Яшчэ да пачатку конкурсу я выказаў думку, што першы тур можна было б правесці без... саміх удзельнікаў. Як? Па заявах.

Так, так! Па заявах абітурыентаў. І справа нават не ў арфаграфічных памылках, якіх у некаторых заявах было густава. Але ж думкі, стыль... А стыль — гэта чалавек! Памятаеце? Стылістычна заявы былі надзвычай разнастайныя: ад інфантальнага ясельнага лянцання да вычварнага красамоўства «высокага стылю»:

«Я з самага ранняга дзяцінства марыла стаць дыктарам...». «Не ўяўляю свайго жыцця без мікрафона...» і г. д.

Так, стыль пісьма, мапера размаўляць характарызаваць чалавека, адлюстроўваюць яго ўнутраны свет — багаты або прымітывны. Вопыт, назіранні надказваюць мне, што амаль інтуітыўна, ад прыроды дадзена здольнасць артыста, дыктара «ляпіць» фразу, адчуваць інтанацыйна-мелодычны строй мовы, яе музычны стона звязана з тым самым адчуваннем стылю, пра якое гаварыў трохі вышэй.

Святлана Руткоўская не пісала іранальных заяў аб тым, што, маўляў, «жыццё магу толькі ў эфіры». Электрычэскае трэцяга разраду аднаго з мінеральных студый, яна прышла на конкурс тэледыктараў, пастаяла «у чародзе» з іншымі прэтэндэнтамі на месца ў кадры, прайшла па конкурсе, ціха падзіўлялася гэтай і пачала сваю сціплую, хаця і поўназначную (ба на экране ж!), працу ў

якасці дыктара-прадзюжэнтка Беларускага тэлебачання. Ну, вядома, зорак з неба няма, а першыя дзён не халала, а трохі пачакаць, пакуль навічок асаціцца, хтосьці чамусьці не хацеў. І Руткоўскую... «знялі» з экрану. Дарэчы, цяпер, пасля таго, як Святлана Віктараўна, па запрашэнні той ці іншай рэдакцыі, вядзе чарговую тэлеперадачу, рэжысёры, рэдактары, дыктары, аператары і гледачы задаволены ўсміхаюцца: «Цудоўна! Малайчына! І выгляд прыемны, і чытае добра!» Але гэта — цяпер. А тады... Не зрабіўшыся зоркай тэлеэкрана, Руткоўская прайшла на радыё. Тут да ле

СЛОВА ПРА МАЛОДШАГА СЯБРА

КАЛІ Ё ТАБЕ ЖЫВЕ МАСТАК...

аднесліся ўважліва. Выявілася, што ў ле неаблагі голас, добры дыкцыя і непаўторны іншыя якасці, спалучаныя з нашымі называюць радыёфанічнасцю (па аналогіі з фота-ці іначегенічнасцю).

Пачалася работа. Год за годам, крок за крокам надымалася Святлана па прыступках даволі стромкай дэвіцы дыктарскага майстэрства.

Не ўсё давалася лёгка, не ўсё ішло гладка. Зусім розныя па характары і накіраванасці тэсты часам гучалі ў Святланы аднолькава — манатонна, невыразна, нецікава. Здавалася б, усё правільна, зразумела, змест матэрыялу дыктар даносіць да слухача. Але не было яшчэ ў гэтым пытанні вяртыня думкі, эмацыянальнай напоўненасці, нарэшце, адрасу, калі: кожны слухач пачынае верыць, што дыктар (а не радыё!) гаворыць (а не чытае!) менавіта для яго, грамадзяніна Н., і што менавіта яго, грамадзяніна Н., дыктар запрашае быць сучасным у ім свайго аднадумца. Усё гэта, вядома, больш складана, чым можа здацца на першы погляд.

Этапным для Святланы можна лічыць перыяд, калі яе пачалі займаць у перадачах літаратурна-драматычнага вярчання. Тых сродкаў, якімі яна абыходзілася раней, уво не хапала. Давялося рэвізавать у сабе асновы ацёрскай тэхнікі. У сваю чаргу, чытанне вершаванай мастацкай прозы ўза-

бале, важныя грамадска-палітычныя матэрыялы чытаюць высокакваліфікаваныя дыктары-мужчыны (дарэчы, ніколі не разумее, чаму). Нядаўна С. Руткоўская пасляхова дэбютавала ў гэтым жанры.

Таг, поспехі, несумненна, ёсць. Але ёсць і няўдачы, і пралікі. Ёсць над чым прадаваць, што на творчы пераадольваць у сабе. Пра гэта мы часта гаворым у сваім, дыктар-

СЛОВА ПРА МАЛОДШАГА СЯБРА

КАЛІ Ё ТАБЕ ЖЫВЕ МАСТАК...

боды ў мастацкім вярчання яна з поспехам выкарыстоўвае ў сваёй асноўнай рабоце. Узбагаціўся арсенал выяўленчых сродкаў, выраста тэхнічная «ўзброенасць», з'явілася ўпэўненасць і, як вынік, унутраная разняволенасць — якасці, вельмі важныя ў палай справе.

Ці то апошнія наведанні, ці публіцыстычны артыкул, перадача для дзяцей, юнацтва, для работнікаў прамысловасці або вайнаў Савецкай Арміі, музычны радыёнарыс — у кожным асобным выпадку Святлана Віктараўна шукае найбольш дакладную і пераканаўчую форму для выяўлення канкрэтнага зместу.

Звычайна вялікія па аб'ёму, асяроддзі. Але слухаючы Святлану зводдаль, пераконваешся: майстэрства ле стаеце!
Магчыма, у гэтым артыкуле я ў нейкай ступені выказаў тое, што хацелася б бачыць у Руткоўскай і на што яна, відаць, здольная. Я свядома пакінуў усё так, як напісала, не стаў нічога перарабляць у разліку на тое, што гэты невялікі «аванс» праз некаторы час стане для С. Руткоўскай асобным і прайздольным этапам на шляху ле творчага станаўлення.
Ілья КУРГАН,
заслужаны артыст БССР.

СПАЧАТКУ — невялікае адступленне. Амаль кожны раз пасля выступлення з рэцэнзіямі на кнігі таварышаў па цяру мне даводзіцца выслухоўваць ад знаёмых: маўляў, каго ты там адхвастаў ці расхваліў? Прывітаюся, што слухаць такое ніякавата, таму што ніколі не ставіш перад сабой задачу некага расхваліваць, а кагосьці лаліць. Мне думаецца, што рэцэнзіі пішучца не для таго, каб «адзначыць», «звярнуць увагу», «нахваліць», «спакрытыкаваць», «разнесці ў пух і прах» і г. д., а для таго, каб разабрацца ў той складанай з'яве, якую ўздымае сабой кніга паэзіі ці прозы.

Што значыць «разабрацца»? На маю думку, гэта азначае: выявіць наяўнасць (асабліва, калі гэта аўтар першай кнігі) пісьменніцкіх здольнасцей; вызначыць ступень іх рэалізацыі ў дадзенай кнізе; паспрабаваць намацаць стрыжнявы момант творчасці і тым самым паранць пісьменніку шлях яго далейшага развіцця. Усё гэта звернута як да чытача, так і да аўтара.

Узброючыся гэтымі намысламі, якія не прагнудуюць на навізну, я і перайду да разгляду першай кнігі Н. Тулупавай «Станцыя надзей».

Узровень гэтай кнігі, мне здаецца, вышэйшы за той агульны ўзровень, які характарызуе «лігасную» сярнюю кніжачку маладых паэтаў. Скажана гэта не для таго, каб прыпісаць астатнім. Відаць, проста, Н. Тулупава аказалася больш вопытнай за іншых. У яе кнізе не даводзіцца вельмі доўга шукаць прыкмет паэтычных здольнасцей і вельмі часта засмучацца, наткнуўшыся на плямелы ўжытыя словы, гвалтоўныя сінтаксічныя канструкцыі, лагічныя правалы і г. д. Вершы чытаюцца свабодна, на здаровым дыханні, а гэта ўжо зусім нямада для першай кнігі. За гэтым, несумненна, хаваецца ўлтарта праца. А

Н. Тулупава. «Станцыя надзей». Першая кніга паэта. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

талант, хоць і не зводзіцца да працавітасці, але толькі з ле дапамогай ажыццяўляецца. Праўда, хацелася б указваць на неахайную ў многіх выпадках рыфмоўку («бабулі—туляцца», «зваў—вагнаць», «прыдумалі—думаю»).

Што яшчэ даказвае наяўнасць у маладой паэтэсы творчых мажлівасцей? Ну, скажам, добры зрок:

Маленькія вясны,
Як аяльныя вожыкі,
Началі клічовае месце...
Гэта ж «рэчыва» абмяляваны, напрыклад, і крыгаход («Зноў ударыў зялёны

...Зрубіла палову —
Яйраа на вымову...
Замом ступодовы
на дэверы:
Згарайце, паперы!
Я на ўвесь дзень —
Да людзей!

Найўна? Праставата? Непечне. Але можна чакаць, што з'явіцца нешта і цяпростае, і пенаўнае (дарэчы, яно ўжо і ёсць, і аб гэтым гаворка ніжэй).

Усё сказанае азначае: Н. Тулупава мае паэтычны талент. Як жа ён рэалізуецца ў гэтай кнізе? Яўна недастаткова. Аб гэтым трэба

ПЕРАЖЫЦЬ АСАБІСТА...

грам»), жыва адностварана асэннае ўваданне («Бабіна лета») і г. д.

Пад сьлёзу Н. Тулупавай і ўзнаўленне народных мелодый, імітацыя народнай лірыкі, «Імітацыя» — не ў даркор, фальклор і зараз можа служыць тым асялком, на якім адтаваецца майстарства паэта. «Каліда» Н. Тулупавай — паспяховы здадзены экзамен:

Кладва гнецца, кладва гнецца,
— Намачу пасу!
А хлапец стаіць, сміецца;
— Дай пераіжэ!
Кладва ўвэцца, кладва гнецца,
Абдым імчэй...
— Эх, шпанда, — Яйраа сміецца,
— Вузены ручэй!

Але галоўнае заключаецца ў тым, што ў вершах Н. Тулупавай адчуваецца сапраўднае духоўнае перажыванне, праўда пачуцця. Без яго талент не талент. Што я маю на ўвазе? Ды вось хоць бы гэта — несумненнае, неспрыдушанае:

Наспывай аднавоці,
на графы
Ды рыхтуй дожны дзень даведці,
Мала сейфа паперам,
шафры —
Пазаймалі ўсе табурэткі...
Вось — гнеў супраць паперак,
з лімі лірычнага гераліпавінна валаводзіцца, выконваючы свае ўрачобныя абавязкі. Натуральны гнеў перарастае ў натуральны бунт.

сказаць прама, сумленна, без акалічнасцей.

Многія (нават — вельмі многія) вершы кнігі «Станцыя надзей», пры ўсіх адначаных вартасцях, як бы не належалі Н. Тулупавай, напісаны яны на тым «сярэдне-статыстычным» узроўні, калі здаецца, што належаць яны ўсім наогул і нікому ў прыватнасці. У першую чаргу гэта адносіцца да такіх вершаў, як «На плошчы», «Не пукайце мяне...», «Песня пра партызанку», «Ты рукой пакараці...» — гэта значыць, да вершаў аб вайне.

Аб мінулай вайне паэзія будзе гаварыць яшчэ вельмі доўга. Але пokiaе пакаленне будзе асэнсоўваць вайну па-іншаму, не так, як тое, якое непасрэдна яе перажыло. Н. Тулупава спрабуе ўзнавіць пачуцці менавіта непасрэдных удзельнікаў вайны. Асабістага пачатку ў такіх вершах няма, а без яго поспеху чакаць не даводзіцца.

Няудачы падпілююваецца Н. Тулупава не толькі ў вершах аб вайне, але і наогул там, дзе яе прыцягвае значная, але асабіста для яе неарганічная, а таму і навярхоўна вырашаная тема. Вось, скажам, паглядзеда паэтэса ца сцэне «Медэю» — аб гэтым верш, які пераказвае сюжэт Эўрыпіда; заўважыла па календары, што набліжаецца

юбілейная дата, — піша верш аб Парыжскай камуне, аб жанчыне, якая заклікала да змагання; пакупалася ў Мінісім моры — у падзяку яму верш «Назваюць зялёным», дзе той жа ўсеагульны, безаблічны падыход, які нічога новага чытачу не дае. Н. Тулупава яшчэ не адчула ўсёй істотай адзін з важнейшых законаў творчасці: абыякаваць да тэмы ніякімі фармальнымі хітрыкамі не схаваць, яна ўсё роўна выглядае напаварх, як шыла з мяшка.

тай думкі такім вось адчувальным шляхам, надае ёй асабліваю пераганаўчасці:

Падганлю яе: «Струмень,
Панаўны на прасветы
вен,
З сэрца ў сэрца твой шпак
ляльваць —
Чалавек застаецца жыць».

Вельмі прыкметныя і вельмі прывабныя ў кнізе вершы пра каханне. Пра яго Н. Тулупава піша ахвотна, з захапленнем, весела і шчасліва, без якой бы там ні было шчарбінкі. Геранія яе вершаў не манашка і не хайжа — яна актыўная, умее застацца за сябе, абараніць сваё каханне. Геранія любовінай лірыкі Н. Тулупавай можа і «адбрыць» языкастых хлопцаў («Галалэдзіца»), і захапіць нерашучага «ўздыхальніка» («Запомні мяне вясёлай»), але можа, забыўшыся на крыўду, і адгукнуцца на прызыв, прычым ёй здаецца — добры псіхалагічны штырх, — што сварка і разлука цягнуцца ўжо вельмі даўно:

Маўчалі месяц,
Два... і год,
Вось-вось другі міне,
Ну і характар у яго,
Як бы і няма мяне!
Як там год, як там год? —
Радзіна ледзь прайшла,
Былі самі на твой званок;
— Як бачыш, не змагла...

Даўно вядома, што вершы павінны гаварыць або пра зусім новае, або па-новаму аб старым. Але што можа быць у паэзіі новым? Сапраўды, у паэзіі ўжо было ўсё. Усё, апрача самога паэта, усё, апрача яго асобы, адзінай і непаўторнай. Вось і ў Н. Тулупавай: тыя вершы ўдаюцца, чытаюцца і ўспрымаюцца, у якіх адностварана нешта ад яе асобы.

А адсюль вывад: пакуль што паэтэса, відаць, павінна асэнсоўваць самую сябе і бліжэйшыя, але прылеглыя непазрэдна да яе участкі жыцця, пісаць аб тым, што перажыта ёю асабіста. Пазней кругагляд вока і сэрца будзе пашырацца сам сабой, і па меры маральнага развіцця, пабыцця прафесійнага вопыту маладая паэтэса здолее ўзняцца на вышэйшы, адкуль убачыць значную частку свету наогул.

Фёдар ЯФІМАЎ.

КІМ бы ні быў чалавек, луюю б работу ні рабіў, лкуюму б хоць ні аддаваў свой вольны час, ёсць адно, на чым пагаднаюцца густы ўсіх, на чым сыходзіцца ўсе схільнасці, — родная прырода. Цяжкія ўліць сабе чалавека, які б не захапіўся агністым полымем летняга саітання, якога б не кранула вечаровал ціша надрачнага лу- сэрца якога б не супакоіла- ся ў барвовым асеннім лесе. Задуманная дуброва і сцішанае лясное возера, светлы бярозавы гай і гаманкі лясны ручай, мядзныя сасновы бор і бяскрайні разлог жытнёвага поля... Ці не яны спрадвеку былі чалавечымі заступнікамі і лекарамі, ці не яны абудзілі ў яго душы паэзію, вычлі яго дабру і спага- дзе? Не, яна зусім не бяжмо- вал і зусім не блудшыла, род- ная прырода! Прыслухайцеся, прынохайцеся, прыгледзецеся, — і вы пачуеце яе велічыню і лязмоўныя гімы жыццю і прыга- жосці, адчуеце настоены на

СУСТРЭЧЫ НА ЛЯСНЫХ СЦЯЖЫНАХ

травях, красках і лістах яе жыватворны водар, убачыце дзівоснае буйства яе фарбаў, нолераў і адценняў. Прырода не аддзельна ад чалавеча, як і чалавек не аддзельны ад яе. Чалавек, навучыўшыся падначаль- ваць сабе яе сілу і багацце, пераўтвараючы непраходныя багіны ў цвітнеючыя палеткі, памнажаючы і ўдасналяваючы яе здобытні, не забываў, не адкінуў сваёй пашаны і заміла- ванасці да яе. Мусіць, наада- рот: чалавеку механізавана- урбанізаванага дзвядцатага ста- годдзя яшчэ даражэйшымі ста- лі і ласкавае прахалода той за- думаннай дубровы і мядовы во- дар той надрачнай лугавіны, і жыццядайны пошум таго мядз- няна-сасновага бору.

Ну, а жывая прырода? У са- мым маленстве, з бабуйнай назі прыходзіць да нас добры, спадзлівы, цэльпункаваты мядзведзь і даўгавухі, палаж- лівы залц, хітрая ліса і прагны воўк, гаспадарлівы крот і запал- ливал вавёрка, старанны лясны доктар дзіцел і «святая птуш- ка» бусел. І, можа быць, мена- віта сустрачам з імі, насельні- камі нашых лясцоў, балот і па- лёў, — тады, у далёкім мален-

стве, — абавязаны мы тым, што да самае старасці ўмее сёй-той з нас захаваць шчасліваю здольнасць здзіўляцца і захап- ляцца — зайздросную дзіцячую здольнасць!

Чалавек і прырода... Уззама- адносіны іх наколькі глыбокія, настолькі ж і складаныя. Чала- век прыходзіць да прыроды не толькі сабрам, але і ворагам — і тады паміралі лясны, вынішча- ліся іх жывыя насельнікі, вы- сыхалі рэкі. Так было і ў нас, там і дагэтуль ёсць у краінах напітаў і добра, што на нашай зямлі тое адышло ў нябыт. Ахо- ва роднай прыроды стала ў нас дзяржаўнай справай. Тое, як чалавек адносіцца да жывой і нежывой прыроды, стала ў нас, поруч з іншым, мерай ягонай чалавечай і грамадзянскай вартасці: калі чалавек, страўшы на лясной сцяжыне аленіку з аляняткам, пачаў гусяць не да стрэльбы, а да фотаапарата, можна смела, бадай што беспла- мылькова сцвярджаць — то добры чалавек! Ды, на жаль, надра- жоўца ў нас і выпадкі блудныя браканьерства, спамывіцкі адносіны да красы і багацця роднай зямлі...

У нас ёсць закон аб ахове

прыроды. Існуе таварыства яе аматараў, селета пачаў выхо- дзіць спецыяльны бюлетэн «Родная прырода», мэты і зада- чы якога вызначаны ўжо самай назвай; выхаванне ў нашых людзей, дзяцей і дарослых, любові да прыроды. Гэтай жа мэце служыць і серыя кніг, якую, па рэкамендацыі Дзяр- жаўнага камітэта Савета Міні- страў БССР па ахове прыроды і рэспубліканскага савета Бе- ларускага таварыства аховы прыроды, пачало выпускаць выдавецтва «Ураджай». Вый- шла першая з кніг гэтай се- рыі — «Ляснымі сцяжына- ми» А. Курскова. Чытаю- чы яе, я міжволі думаў пра тое, аб чым гаварыў у пачатку.

А. Курскоў — кандыдат бія- лагічных навук. Кніга яго на- радзілася ў выніку шматгадо- вых назіранняў за паводзінамі і звычкамі прадстаўнікоў жы- вельнага свету Беларусі і Бе- ларускім запаведніку, на азе- рках Віцебшчыны, у пойменных дубровах Палесся і ў Белар- ускай пушчы. Абсяг гэтых назі- ранняў надзвычай шырокі. Чытач даведаецца, дзеля ча- го разводзіць і ахоўваюць зуб- роў, карысць альбо шкоду

прыносіць рыжак лісіца, добрае ці кепскае маці зайчыка, чаму дзіцяныты аленяў, казулі і дзі- ка афарбаваны іначай, чым іх бацькі, ці ядзят мядзвіна. У кнізе шмат цікавага пра жыццё ляс, аленя, воўка, барсука, крата, лясной соны. Дадзены ад- казы на пытанні: калі і адкуль да нас у Беларусь завезены і які прыжыліся звары і птушкі- наваселы, куды і чаго кажаны, як і птушкі, робяць вясной і восенню пералеты, дзе зімуюць жабы, яшчаркі і змеі, ці кары- стаюцца совы радарамі.

Як бачым, ужо гэты аната- цыйны пераказ зместу кнігі шмат гаворыць аб яе пазнава- чай вартасці. Але наштоўнасць кніжкі не толькі ў гэтым. Аў- тар, расказаўшы аб сваіх су- страчах на лясных сцяжынах, апавядаючы пра той ці іншы выпадак, які дапамог яму раз- гадаць яшчэ адну таямніцу альбо загадку жывельнага све- ту, пазым чынам гаворыць і пра сябе, выяўляе свае адносі- ны і дачыненні да жывой пры- роды. І нам, чытачам, цікава пазнаёміцца і з ім самім — ча- лавечкам нязрымслівым і апан- таным, тонкім знаўцам і влі- кім аматарам прыроды, бяско- ца ўлюбёным у яе прыгажосць, глыбока зацікаўленым у заха- ванні і памнажэнні яе багац- цэў. Гэтая аўтарская ўлюбё- насць і захопленасць не заста- нуцца, безумоўна, без адказу —

ШЫРМА, ЯКОГА МЫ ЛЮБІМ

ЯГО ІМЯ набывае значэнне амаль самвалічнае. І невыпадкова. Рыгор Раманавіч Шырма з тых будаўнікоў нацыянальнай культуры, які сваёй дзейнасцю і самай натурай няўрымслівага і паслядоўнага змагага за высокае музычнае мастацтва заслугоўваюць прызнанне самых шырокіх колаў грамадства. Варта толькі вымавіць «Шырма», як тысячы людзей адразу прыгадоць беларускаю песню, сваё незабыўнае ўражанні, падумаюць пра край, аб якім так хораша сказаў паэт: «Есць яшчэ адзін куточак заветны, дзе растуць, нібы грыбы, здаўна пазыты... Там, дзе Свяцызь, там, дзе Танцюць пад цымбалы на вяселлях: дзе жанчына, сінювая і ласкавая, звонка чаравічкамі палясківала» (П. Панчанка. «Край пазтаў»). Якіх пару месяцаў назад мы святкавалі дзень 80-годдзя Р. Шырмы і, перабраўшы ў памяці зробленае ім, яшчэ раз радасна здзіўляліся духоўнай шчодрасці і ідэйнай стойкасці Майстра. Так, яго можна назваць — Майстрам з вядомай назвай.

Выдадзены нядаўна ў Ленінградзе на рускай мове нарыс яго жыцця і творчасці, прынамсі, паказвае Шырму такім усёсаюзнаму чытачу. Ніжняя называецца «Григорий Романович Ширма». Яе напісаў музыкантаў і. Нісневіч. Першае выданне нарыса — усхваляванасць, якая сапраўды старонкі, а яна ідзе ад захвалення аўтара асобай чалавеча, мастака, музыканта, ад шчырай павагі да Р. Шырмы. Аднак назва, што і. Нісневіч меў гутаркі з ім, быў слухачом безліч канцэртных выступленняў шырмаўскіх калектываў, разам з Рыгорам Раманавічам працаваў у Саюзе кампазітараў БССР, быў яго спадарожнікам у вандроўках па рэспубліцы. Гэта надае многім звесткам, што прыводзіць аўтар, характар белетрызацыйных пасведчанняў, запісаў, зробленых па непасрэдных уражаннях.

І. Нісневіч. «Григорий Романович Ширма». Нарыс. Выдадзена «Музыка», Ленінград, 1971.

Невялікая па памеры кніжка, умоўна кажучы, разглядае Шырму «праза песню». З маленька яна была першай чараўніцай жыцця яго, ёй аддаў і аддае ён сваё чужае да характа сэрца. І аўтар нарыса знаёміць чытача з Шырмам, абавязкова знаходзячы песеннае падвядзенне справядліваці абранага героям шляху і кожнага кроку ў жыцці. Тут і тры песні, што запалі ў душы хлопчыка з пад Пружан, і тыя, што ён сам збіраў і запісаў у народзе, пераходзячы з вёскі ў вёску, і тыя, якія ліцелі ў вырай з-пад яго дыржорскай рукі кіраўніка харавых калектываў... І побач — даты, факты біяграфіі, падзеі вялікага грамадскага руху сучаснасці. І фігура Р. Шырмы паўстае жывой і канкрэтнай адначасова, упісанай у гісторыю народа і краіны.

Праўда, і. Нісневіч часта (мабыць, нават празмерна часта) спасылалася на дакументы, пісьмы да Шырмы выдатных дзеячоў музыкі і літаратуры, на газетныя водгукі. Спачатку гэта нават насцярожвае, здаецца, нібы такая колькасць аўтарытэтных «падмацаванняў» мабілізуецца аўтарам з-за таго, што ён не верыць у пераанаўчасць сваяго п'яра. Але чытае калісьці і зусім нядаўна А. Грачанінавым, Ю. Шапоруным, А. Фадзеевым, М. Танкам, В. Мурадзі, М. Лужаніным, П. Панчанкам, Г. Цітовічам, гэтыя трапныя па думцы, вобразныя і эмацыянальна непасрэдныя выказванні аб Шырме, і здагадваешся, што аўтар нарыса не мог не прыводзіць іх. Па-першае, амаль кожная цытата з «чужых» артыкулаў або пісьмаў характарызуе нешта адметнае ў дзейнасці ге-

роя кніжкі: то лі збіральніка песенных дыямантаў беларускага народа, то мястэчка баларуска непаўторнай чысціні крыніцы — хору, ансамбля, капэлы, то як саюзніка кампазітараў, што прысвяцілі натхненне апрацоўкам фальклорных мелодый, то як грамадскага дзелча шырокага профілю.

Такім чынам, нарыс паказвае Шырму ў творчых узасувязях з выдатнымі сучаснікамі. І музыкальная ніва, на якой ён праславіў сваё імя, — не ізаляваная ад усёго жыцця, а полё дзейнасці свідомы і сталага сына народа. Зборнікі фальклорных узораў, сабраныя і апрацаваныя Р. Шырмам, яго славу харавае капэла як бы яшчэ і яшчэ раз даюць адказ на пытанне пра месца музыкі ў духоўным існаванні людзей. Бадай лепш за ўсе словы гэта выказаў А. Луначарскі, калі гаварыў, што мастацтва наогул і музыка ў прыватнасці арганізуе ўздзеянне зваротнае — ужо аформленага музычнага пачуцця на чалавеча і на асяроддзе, з якога нарадзілася песня... Правільна зрабіў аўтар нарыса, калі паказаў, як мастацтва выдатнага беларускага музыканта высакародна і глыбока ўплывае на людзей. Разам з умела пабудаванай чыста біяграфічнай часткай такі расказ пра мастацтва мае не толькі пазнавальны характэр, ён вучыць успрымаць і цаніць характэр, пацярпелае ў народных нетрах і вернула народу на яшчэ больш высокі узровень. Такому характэру і служыць Рыгор Раманавіч Шырма.

В. ІВІН.

ВЫШЛИ З ДРУКУ

- В. Вітка. Праводзімы лета.** Вершы. Мастак В. Бароўка. 1972 г. 160 стар. Тыраж 5 000 экз. Цана 68 кап.
- У. Карпаў. Нямігі крывавы берга.** Раман. Першая кніга з цыкла «На паравале стагоддзя». Мастак В. Шарановіч. 1972 г. 480 стар. Тыраж 20 000 экз. Цана 1 руб. 8 кап.
- А. Карлюк. След на зямлі.** Скары і здабыткі маёй Гродзеншчыны. Мастак Ю. Кухараў. 1972 г. 112 стар. Тыраж 10 000 экз. 17 кап.
- Я. Купала. Алесь, Хлопчын і лётчык.** Вершы. На рускай мове. Пераклад М. Ісакоўскага. Мастак У. М. Басальга. 1972 г. 16 стар. Тыраж 200 000 экз. Цана 10 кап.
- Ул. Лебедзеў. Бітва нябачнага фронту.** 1972 г. 120 стар. Тыраж 10 000 экз. Цана 25 кап.
- С. Марцэлеў. На шляхах будаўніцтва сацыялізму.** Друк Беларускай 1926—1937 гг. Мастак А. Шыраў. На рускай мове. 1972 г. 312 стар. Тыраж 3000 экз. Цана 1 руб. 34 кап.
- Твой піянерскі галыштук.** Зборнік вершаў. Складальнік В. Зуенік. Мастак Ю. Кухараў. 1972 г. 40 стар. Тыраж 25 000 экз. Цана 19 кап.
- А. Шашкоў. Спытай сваё сэрца.** Раман. Мастак В. Бароўка. 1972 г. 304 стар. Тыраж 14 000 экз. Цана 58 кап.
- Эстрадныя песні.** Зборнік мастацкай самадзейнасці. 1972 г. 56 стар. Тыраж 6 000 экз. Цана 45 кап.

яны абудзіць у душы чытача пачуццё любові і пашаны да ўсяго жывога на зямлі, выклічуць у яго жаданне і самую далучацца да вялікай справы аховы прыроды і багацця роднага краю.

Кніга «Ляснымі сцяжынамі» знайдзе сваё чытача і па інакш прычыне. Выдадзена яна з вялікай любоўю: мае арыгінальны фармат, хораша, з густам аформлена мастаком М. Басальгам, у ёй багата жывых, выразных фатаздымкаў, зробленых аўтарам і У. Бараноўскім.

На гэтым можна было б, бадай, і скончыць, калі б не адна акалічнасць. Кніжка А. Курцова, як і ўжо казаў, першая з заплаванай серыі выдавецтвам серыі кніг аб прыродзе. І паказана, каб наступныя выданні гэтай серыі былі пазбаўленыя недахопаў першага. А яны ў кніжцы «Ляснымі сцяжынамі» ёсць — няхай сабе дробныя, але ўсё ж прыкрытыя.

У першым раздзеле кніжкі аўтар палічыў патрэбным расказаць пра тое, як ён будаў з Масквы да месца сваёй будучай працы — у Белаўжскую пушчу. Гаворачы аб сваёй радасці ад новага прызначэння, ён піша: «...мне хотелось остановить нескончаемый людской поток и крикнуть во весь голос: «Люди, задержитесь на минутку, полюбуйтесь вместе со мною, ведь

сегодня я еду в старейший заповедник Европы!» Словы гэтыя ў вуснах сталага, сур'ёзнага чалавеча выклікаюць усмешку. Час аўтар у Брэсце, любіцца яго зелянінай і ранішняй цішыняй. Далей чытаем: «Довольно комфортабельный автобус по асфальтованному шоссе понатил из Бреста в деревню Каменюки». Гэта ўжо горш, чым тая маскоўская — пахляпачы наўпал і ненадуральна — радасць аўтара. Асабліва рэзка слых вась гэта: «Довольно комфортабельный». Не загнаная сіжка-бурка, а автобус, ды яшчэ даволі камфортабельны!

Дробяць? Няхай сабе. Але вась іншае: «В XII веке Владимир Мономах охотился здесь на зубров и туров. В XIV веке в пушке охотились и одновременно готовились к походу на литовские князья Гедимины (1320 г.), Ольгерд и Кейстут (1348 г.), Витольд (1382 г.), именовавший себя гродненским князем». Што азначае гадзі ў думках — год нараджэння, пачатак інлянаціі, смерці ці год палаяння — невядома. У іншым месцы чытаем: «Осторожно, с ружьями наготове мы спустились на дно балки...» Здаецца, на Беларусі ніколі не дае «балка».

А вась прыклады звычайнай непісьменнасці: «Зимой переходят на питание икорой осины,

и в других деревьях», «о выпуске их сообщали по радио, печатали в газетах», «во время этих беспощадных схваток они наносит серьезные раны» (наму?) і г. д.

Зрэдзь часу аўтар, нібы гублячы увважненасць у тым, што яго уласныя цытаты расказ не прывядзіць чытачоў, пачынае яго ажыўляць. На жаль, робіць ён гэта, скажам шчыра, няўмела — падае свой расказ у выглядзе гаворкі з кім-небудзь. У выніку дыялогі гучаць ненадуральна, а суб'ектныя аўтара выглядаюць надуманымі, невыжывымі людзьмі. Зрэшты, яны і сапраўды ў большасці выпадкаў надуманыя: «молодая сотрудница нашего отдела», «девушка с бантиками на коротких косичках», «девушка, сидящая на одной из передних скамеек», «Вася, староста группы студентов» і г. д.

Шмат у кнізе і звычайных карэнтарскіх памылак.

Выдавецтва «Ураджай» пачало добрую справу, прыступішы да выпуску серыі прыродазнаўчых кніг. Радуючыся гэтаму, усё ж хочацца сказаць: работнікі выдавецтва павінны больш уважліва і аб літаратурнай вартасці гэтых цынавых і безумоўна нарысных выданняў.

М. ГІЛЬ.

ГІСТОРЫК, ЭТНОГРАФ, ПЕДАГОГ

Беларускаму гісторыку і этнографу прафесару Адаму Іосіфавічу Залескаму споўнілася шэсцьдзесят гадоў. Сорака з іх аддалена навуковай дзейнасці, астатнія — педагогічнай рабоце.

А. Залескі адным з першых у нас у рэспубліцы ўзняў праблему вывучэння і прапаганды сучасных савецкіх звычаяў, абрадаў і традыцый. У 1960 г. у Мінску выходзіць з друку яго брашура «Новыя звычаі і абрады ў наш быт» (сааўтар А. Іваноў). Пры яго актыўным удзеле на старонках «ЛіМа» была праведзена ў 1963—64 гг. вялікая дыскусія аб ролі, прызначэнні сучасных абрадаў і свят і іх месца ў сямейным і грамадскім побыце працоўных.

А. Залескі паставіў на навуковую аснову вывучэнне такой актуальнай праблемы, як рэлігійнасць і атызм насельніцтва Беларусі. Гэтаму пытання ён прысвяціў некалькі брашур і шмат артыкулаў. Пад непасрэдным навуковым кіраўніцтвам А. Залескага ў сектары этнаграфіі АН БССР была распрацавана калектыўная манаграфія «Беларусь», якая састанова часткай увайшла ў спалучнае выданне серыі «Народы свету» (1964 г.).

Доўгі час — семнаццаць гадоў — узначальваў Адам Іосіфавіч сектар эт-

награфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Адзінаццаць аспірантаў, навуковай працай якіх непасрэдна кіраваў А. Залескі, сталі кандыдатамі навук, некалькі рыхтуюцца да абароны дысертацый.

Адным з важных пытанняў беларускай этнаграфіі з'яўляецца гісторыя быту беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны. У гэтым напрамку працаваў і А. Залескі. Вынік працы — кніга «Быт беларускіх сялян у партызанскім краі».

А. Залескі абследаваў тэрыторыю Беларусі, сабраў матэрыял з тэрыторыі РСФСР і УССР, што часова знаходзілася пад акупацыяй, і выдаў больш грунтоўную манаграфію «В партызанскіх краях і зонах». У гэтым даследаванні, як і ў наступных кнігах «В тылу ворага» і «Патрыятычны падвигі міліяноў в тылу ворага», аўтар аналізаваў жыццё і быт савецкіх людзей ва ўмовах барацьбы з гітлераўскімі акупантамі.

Зараз Адам Іосіфавіч узначальвае сектар збору і публікацыі дакументаў і гістарычных мемуараў Інстытута гісторыі АН БССР.

А. МЯЛЕШКА,
кандыдат гістарычных навук.

БАБУЛЬКА, НАВУЧЫ ТАНЦАВАЦЬ

Падспянь, кракавік, мазурка — танцы, якімі захапляліся нашы бабулькі, пачынаюць сваё другое жыццё. Пра гэта сведчыць колькасць аматараў старадаўніх танцаў, якіх сабраў на мінулым тыдні Мінскі палац танцстыльшчыкаў! Тры дні тут праходзіў рэспубліканскі конкурс на лепшае выкананне бальнага танца.

дзюкорнае выкананне танцавальных «па», але і ўменне трымаць сябе з партнёрам, элегантнасць. Першага аддалена мінчанам: Н. Сімах і М. Біруну (першае месца), Л. Кац-Лазаравай і В. Кацу (другое месца), Н. Куляшовай і В. Паповай (трэцяе месца). Гэтыя тры пары, а таксама дыпламанты конкурсу муж і жонка Шалькевічы атрымалі права ўдзельнічаць ва Усеаюзным конкурсе бальнага танца, які адбудзецца ў ліпені ў Маскве.

Аб уарослых сімпатыях

да бальнага танца сведчыць і другі конкурс, які праходзіў у тым жа палацы. Гэта конкурс на лепшы беларускі сучасны бальны танец.

Кожная вобласць паказала адзін-два танцы, створаныя харэаграфамі-аматарамі. Па ўмовах конкурсу новы танец павінен быў вызначацца арыгінальнай кампазіцыяй, быць насычаным элементамі беларускай народнай харэаграфіі і адпавядаць жанру.

Лепшым прызнаны тры нец «Мінскі веснавы», створаны метадыстам Палаца культуры прафсаюзаў Г. Трубыным. Яму прысуджана трэцяя прэмія.

СЫМОН ХУРСІК

На семдзесят першым годзе жыцця памер беларускі пісьменнік Сымон Аляксеевіч Хурсік.

С. А. Хурсік нарадзіўся ў вёсцы Спусцік, Пухавіцкага раёна, Мінскай вобласці, у сялянскай сям'і. Скончыўшы ў 1925 годзе Мінскі беллетэрыкум, настаўнічаў у мястэчку Вальшыні і ў горадзе Палатку. Затым вучыўся ў Беларускам дзяржаўным універсітэце. З 1930 года жыў за межамі Беларусі.

У час Вялікай Айчыннай вайны служыў у Савецкай Арміі, удзельнічаў у баях на 4-м Украінскім і 1-м Белару-

скім франтах. Пасля вайны вярнуўся да педагогічнай працы. Апошнія гады жыў у г. Карагандзе.

Першы зборнік апавяданняў С. А. Хурсіка «Першы паўстанак» выйшаў у 1925 годзе. Праз пяць год пісьменнік выдаў новую кнігу апавяданняў «Шляхамі навальніц» і надрукаваў у часопісе «Малодзік» аповесць «Чорны мост».

С. А. Хурсік быў кваліфікаваным педагогам, добрым, чулым таварышам. Светлая памяць аб ім назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

Група таварышаў.

НЕДЗЕ ў семнаццаць год і да мяне завітала муза. Надумаў я паказаць свае творы сапраўднаму паэту, Меркаваў сустрэцца з Якубам Коласам, з Пятром Глебкам — не ніжэй...

Неяк жа вечарам мая маці ўспомніла Міхася Васілька:

— Дзе гэта ён прападае? Муціць, піша нешта, што не паказваецца са сваёй Баброўні.

«Эх, ты! — папракаў я сябе. — Збіраешся за бліжкі свет да Коласа, а пра Васілька забыўся!» І было за што папракнуць сябе. У нашай сям'і вельмі люблілі Міхася Васілька. І гаварылі пра яго не іначай, як: «Наш Васілёк».

— А што піша наш Васілёк? — гаварыў часам дзед Якуб, хаваючы ўсмешку ў кароткія калочыя вусы. Ён гартаў старонкі «Маланкі». — Ага, вось тут, слухайце:

Эх, гарэліца мая,
Што ты вычаўляеш,
Ты над намі, мужычкі,
Літасці не маеш...

І ўсе, хто слухаў, — мая маці, яе браты, а мае дзядзькі Уладзімір, Іван, Міхась, бабка Юля — наміралі са смеху:

— Ну, і Васілёк! От напісаў! Жыўот надарвеш!

А дзед гартаў «Маланку» далей. Падшыўцы папулярнага ў Заходняй Беларусі сатырычнага часопіса было ўжо год над дзесяць. Пажоўклявыя старонкі пахлі напярэвай сатлеласцю, пылам. Я і дзед адчуваў той пах, бачу тую акуртаную падшыўку. Па ёй дзед, у якога мы тады жылі, бо сваю хату толькі будавалі, вучыў мяне, пачытавага, чытаць. Магчыма, менавіта тады адчуў я прыгажосць роднага беларускага слова.

Ніколі не забудуцца тыя цёплыя сямейныя вечары паэзіі Міхася Васілька ў дзедавай хаце.

Крыху з другога боку, як я цяпер разумею, глядзеў на Васілька мой бацька. «Наш Васілёк» — для яго значыла не толькі паэт, але і сябар, таварыш па змаганні. Яны разам займаліся падпольнай работай: Помніцца, як бацька, вырваўшыся восенню 41-га з нямецкага палону, пытаў у маці:

— А дзе Васілёк? Не вярнуўся?

— Не, не чуваць.

Бацька ўздыхнуў.

Так паважліва і земляка-паэта ў нашай сям'і. Так шанавалі яго паэзію.

Магчыма, такая ўжо ў некаторых падзей ватура, што да таго, хто ім бліжкі, і дарагі, яны звяртаюцца па патрэбе не ў першую чаргу: падсвядома не хочучь турбаваць ці што? Таму, відаць, і я забыўся пра Васілька, калі надумаў паказаць свае вершы сапраўднаму паэту. Надштурхнуў мяне ўспамін маці. Назаўтра ж я сеў на вела і поед і паехаў.

Ад Скідалы да Баброўні сем кіламетраў. Ехаць не доўга. Вось ужо край вёскі Гліняны ўпіраецца ў бальшыя. Злева да вёскі падступіла дуброва — прыгожы на дзіва лес, у якім растуць ўперамешку, муціць, усе дрэвы, што водзіцца ў нашым краі. Яшчэ крыху праедзеш — і ўбачыш каля самай дарогі, якая тут павузеда, бо ад яе толькі што звярнула адмысла ўправа, у Спудышанскі лес, — казачнае азярцо: круглае, гладкае, чыстае. Ці не пра яго пісаў Міхась Васілёк:

Дрэмлюць люстраныя воды,
Спіць па-над возерам бор,
Таяць вагоні і тоні
Тайну глыбокую зор...

Зірнеш — і не адразу разбярэшся, ці то ў возера глядзіш, ці ў бланітнае неба. А бланіт такі густы, быццам настоены на васільках.

Праедзеш яшчэ крыху — і з сонніку насустрач табе выскачыць невялікая вёска Баброўня. Сцарнелыя стрэхі, Пахліленыя платы. Вайна скончылася нядаўна, і людзі, падбітыя ёю, не паспелі змяніць жыллё, якое дасталася ім ад мінулых гадоў панскага прыгнёту і галечы.

Хату Васілька я знаў. Неяк усёй школай хадзілі мы за Баброўню плаваць лес на дрэвы, каб не мерзнуць зімой у класах. Тады настаўнік Восіп Канстанцінавіч з павагай казаў:

Міхась Васілёк

— Тут жыве Міхась Васілёк, наш паэт.

Хата Васілька нічым не выдзялялася сярод іншых. Два акны — на вуліцу, два — у двор, абгароджаны жэрдкамі. У глыбіні двара хлеў.

Дзверы ў сені былі адчынены. Я намерыўся пастукаць ў другія, што вядуць у хату, але яны адчыніліся. Міхась Восіпавіч, сярэдняга росту, хударлівы, глянуў на мяне, па сваёй звычцы, спадытба. На колькі секунд застыў — і ўсміхнуўся.

— Колечка? А я цябе і не адразу прызнаў. Выцягнуўся ты за гэтыя два ці паўтара года. Заходзь, заходзь. Сядай вось тут, да стала. А сапраўды, колькі ж гэта, як я цябе бачыў? У сорака сёмыя? Ага, тады. Помню, з Сашам, тваім айчымам, на дзіка збіраліся, то заглядваў да вас. Але ж і падрос ты, худы толькі. Ну, сядай, сядай, не саромся.

Стол стаяў у кутку, у самай светлай частцы хаты: тут адно акно было ў двор, другое на вуліцу. За сталом, каля сцен, вуглом стаялі лавы.

Міхась Восіпавіч, відаць, чытаў — на стала ляжала тоўстая кніга ў цёмна-карычневай вокладцы.

— Не чытаў? — Васілёк паклаў на кнігу руку.

— Не, — накруціў я галавой.

Ён усміхнуўся, прыжмурыўся:

— Пачытай. Абаязкова, Колечка, пачытай. «Ганну Карэніну» нельга не чытаць. Я адарвацца, бачыш, не магу. Лета, работа стаіць, а сяджу ды чытаю. Ды яшчэ, хаця і нядобра кнігі пэцкаць,

келска з вапнай, з усходжасцю.
Яшчэ горш — з дагледжанасцю.

Схіліўшы галовы,
слухаюць песнятворцы
горкія скаргі эстонскай глебы.

Абапіраемся на волатавы ніякі —
залатыя, нібы жэзлы царовы,
на далонях — ружовыя шары рэпы
з бародамі, павіслымі да зямлі.

А за высокімі вокнамі
распасцерліся да гарызонта
апетыя ў песнях, аплаканыя ў галашэннях
спелья нівы зямлі.

О вялікая чарадзея,
усё ты пераўтвараеш:
угнаенні і солі слэз,
пракляцце навалніц і паласаванне пугі,
косці бацькоў і попел пажарышчаў,
і ўвесь пот — такі светлы.

3 НОВЫХ ПЕРАКЛАДАУ

ЛАЎРЭАТ КАЛГАСНАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ ПРЭМІІ

Адзін з перадавых калгасар Эстоніі заснаваў штогадовую літаратурную прэмію за лепшы верш аб зямлі і яе працоўніках. Першым лаўрэатам калгаснай прэміі стала Дэбора Ваарандзі, народная паэтка рэспублікі — за верш «Глебы Эстоніі».

Мы дайно знаёмы з Дэборай Ваарандзі, мне дарагай буйнаю, яркаю паэзіяй эстонскай пясняркі. Прапаную ўвазе чытачоў «ЛіМа» два вершы Д. Ваарандзі ў сваім перакладзе.

Дэбора ВААРАНДЗІ

ГЛЕБЫ ЭСТОНІІ
Бледна-чырвоныя, жоўта-чырвоныя
пробы глебаў глядзелі з-пад шкла.
Зрэзы іх далікатныя, як далікатныя целы людскія,
аголеныя і некранутыя.

Толькі шэптам тут я магу гаварыць.
На адным дыханні прамоўлю:
глебы Эстоніі!

Якое няшчодрае лона бледна-чырвоных, вунь тых,
зірні, які мізэрны слой чарназёму,
танюткі, нібы на хвалі пены слой,

У Мульгімеа — цяжнейшы ледзь-ледзь,
напэўна, тлусцейшы ў Ваарамаа.
На ўзбярэжжым каменні ён і зусім ледзь бачны.

Нястача ва ўсім:
вільгаці няма, цеплыні няма,

падкрэсліваю самае цікавае. Перачытваю некаторыя старонкі па некалькі разоў.

Ён задумаўся, нібы перабіраючы ў думках прачытанае. Потым жвава спахаліўся:

— Ты ж з дарогі, мусіць, есці хочаш. І я яшчэ не палуднаваў.

Міхась Восіпавіч, не зваяючы, што я аднекваўся, падаўся да пецы, адкрыў засланку, выцягнуў гаршчок:

— Што тут у нас ёсць?

Ён наліў у міскі капусты, нарэзаў хлеба.

— А ты адкуль? Ці — куды?

— Я да вас. Вершы прывёз.

— Вершы? — паглядзеў на мяне светлымі вачыма Міхась Васілёк. — Чые?

Я засаромеўся. Я ўжо не рады быў, што прыехаў. Ад усёй ласкавай прастаты Васіляка на мяне павяла разумнасцю, сталасцю. Падумалася, што я нават кніг такіх

Аднак у Баброўні мне не давялося больш пабачыцца з Міхасём Восіпавічам. Неўзабаве ён пачаў працаваць літкансультантам у «Гродзенскай праўдзе». Пры гэтым было створана літаратурнае аб'яднанне. Нейк я атрымаў запрашэнне на чарговае яго пасяджэнне. Сустрэў мяне Міхась Восіпавіч ветліва. Ён наогул быў вельмі ветлівы, шчыры ў адносінах з людзьмі. Мне так і бачыцца, як ён, сьвіў ўжо, са светлымі-светлымі вачыма, кланяецца знаёмым, далкатна вітаецца за руку, цёпла ўсміхаецца, называе іх ласкава — Пеценка, Сашачка.

Міхась Восіпавіч не меў пакуль кватэры. Жыццё яго было, як ён казаў, бадзячае. Аднойчы я прыехаў у Гродна за некалькі гадзін да пасяджэння літаб'яднанняў. У рэдакцыі сустрэўся з Васільком. Быў ён не ў настроі:

М. ДЗЕЛЯНКОЎСКИ

НАШ ВАСІЛЁК

не чытаў, які чытае ён. І наогул, на што я замінаю чалавеку?

— Сам пішаць? — Міхась Восіпавіч адламаў ад лусты хлеба, схіліўся над талеркай. Цяпер я ведаю, што ён, безумоўна, заўважыў маю збянтэжанасць і зразумеў яе. Каб даць мне перадыхнуць, ён перавёў размову на іншае. Пачаў гаварыць пра сваё гаспадарку, пра ўраджай. Сабраўшы са стала, працягнуў руку:

— Ну, давай глянем, што ў цябе атрымалася.

Чытаючы, ён падкрэсліваў у шпытку радкі, ставіў пыталыні, значна радзей — клічнікі. Дайшоў да апошняга радка — і падсеў да мяне, пакаляў руку на плячо:

— Вершы пісаць. Колечка, цяжка. Вельмі. Зарыфмаваць тое-сёе — гэта яшчэ не верні. Многія бяруцца за пяро, а вялікіх паэтаў, сам ведаеш, не дужа шмат.

Ён падрабязна разгледзеў кожны верш Гаварыў, чаму вось гэты радок паэтычны, а той — не, чаму гэты верш лепшы, а той нікуды не варты. Голас у яго быў глухаваты, спакойны. І гаварыў не спяшаючыся, разважна. Раў, як і што падправіць. Тут жа падпісаў над маім тэкстам свой даводзіў, чаму вось так будзе лепш. Яго дружалюбнасць, добрабычлівасць супакоілі мяне, знікла тое пачуццё сарамлівасці, калі адчуваеш, што нешта зрабіў не так.

Я атрымаў ад Міхася Восіпавіча выдатны ўрок. Урок таго, як трэба шанаваць слова, як трэба працаваць над ім.

На развітанне Міхась Восіпавіч гаварыў:

— Пішы смялей. Не саромся пачуццяў, давай ім волю. Лірыка патрабуе шчырасці, сардэчнасці. Пад'язджай калі з новымі вершамі, пасядзім, паталкуем. Мы ж з тваім бацькам былі дружбані — вадой не разальеш...

І ўсю кроў — такую магутную.

Усё ты пераўтвараш у што-небудзь.

А ці прыдатная на што-небудзь мая песня!
Ці можна сеяць, не рассяваючы зерне!

Былы партызан у белым халате,

з ілбом, ад скроні да скроні перасечаны

маршчынай,

з галавой, набітай формуламі,

скіляецца над пробамі:

«Мала, мала! Усё шчэ нястача!»

TURDUS MUSICUS

Майму настаўніку біялогіі

Природа была для мяне калючым іржышчам,

І салодкай ржанкою лустай,

І парай ад свежаніны ў місцы,

І перадсмяротным віскам скаціны ў вушах,

І свістам насы ў балотных асоках,

Дрозд неўчы (лат.).

І марозам, што за пальцы кусаў,

І бізуном галечы,

Які прымушаў стаяць на каленях

У баразне бульбянай.

Мала, нікчэмна мала

Ведала я кніжных людзей,

Іх спрэчкі з самімі сабой,

Іх бесплодныя ўзлёты

І як трызненне — адкрыцці.

Тады яшчэ я не ведала,

Што значыць разбіты дух

І паралюш учынкаў.

Ты ў час, мудры настаўнік,

Сабраў для мяне ў адзінае цэлае,

У святое вяселае цэлае

Косці маманта, тараканава вока і лілею,

І сны, гэтую лаву глыбіню натуры,

І міграцыю рыб, і мучэнні паэта,

За стары год. Зноў налілі. За што?

— Эх, хлопчыкі! — загаварыў Міхась Восіпавіч. — Гляджу я на вас — і душа не нарадуецца. Маладыя, разумныя, жартаўнікі. Вучыцеся, жывіце, як сыр у масле. Аж зайздрасць бяра. А помніш, Надзечка, напу маладосць? Беднасць страшэнная. А тое было ўсяго дванаццаць год назад. І мы тады змагаліся за лепшае жыццё, за Савецкую ўладу. Многія загінулі. Няма нашага дарагога Вані: твайго, Надзечка, мужа, а твайго, Колечка, бацькі. Няма і Санькі Мазалеўскага, — твайго, Сярожка, бацькі. Ой, хлопчыкі, сэрца абліваецца крывёй, як успомніш. Давайце падымем чаркі за тых, хто загінуў за нас, за наш лёс.

Увесь вечар Міхась Восіпавіч быў у цэнтры нашай ўвагі. Па нашай просьбе ён чытаў свае вершы, вядома, і «Гарэлку», і «Як я пана перанёс». Расказаў пра падпольную барацьбу супраць паноў.

Развіталіся пад раніцу. Міхась Восіпавіч ні за што не захачеў застацца начаваць.

— Не, хлопчыкі, не. Надзечка, пайду, хачу бачыць сваю сямейку. І падарункі вось сваім вазу.

Праз пару дзён па дарозе на вакзал ён заглянуў да нас. Расказаў, як дабіраўся ў Баброўню.

Такой ночы я даўно не бачыў магчыма, і не ўбачу больш. Такое характэрнае было, — напружаны галавой, — такое характэрнае! Як дайшоў да азіры — расцвіліся. Не паверыце, абіяў бразоку — і залпаў. Як той Ясецін, «одуревши в доску, как жену чужую, абнимал березку»...

Праз невялікі час Міхась Восіпавіч атрымаў кватэру, перавёз сям'ю ў Гродна.

Неяк адно з пасяджэнняў літаб'яднанняў зацягнулася. Пасля яго Васілёк узліў мяне пад руку:

— Якая там яшчэ гасцініца? І не кажы. Да мяне пойдзем.

Было раніцае прадвесне. На плях снег яшчэ не растаў, а тут, на вуліцы Элізы Ажэнікі, яго амаль не засталося. У лужынах блішчаў лёдок, пахрустаў пад нагамі. Пасля пракуранага рэдакцыйнага пакоя лёгка дыхаўся пражадным чыстым паветрам.

Мы не спяшаліся. Успаміналі выступленні маладых паэтаў, работнікаў рэдакцыі. Некаторыя выказваліся рэзка, катэгарычна. Маўляў, толькі яны ведаюць ісціну.

— Не люблю я такіх, — гора ча гаварыў Міхась Восіпавіч. — «Тот, кто постоянно ясен, тот просто глуп». Іх катэгарычнасць — гэта абмежаванасць. Я паспытаў яе на сабе.

Жыў Міхась Восіпавіч калы вакзала, у драўляным доме ў глыбіні двара. Кватэра яго была прасторная, але неабстаўленая, таму выглядала асабліва вялікай і пустой.

— Хутка атрымаю грошы за зборнік, купім новую мэбля, — гаварыў, нібы апраўдваўся, гаспадар і весела паглядваў на жонку. — А пакуль за гэтым старымодным сталом наладую. А на гэтай канале сплю.

На той канале і спалі мы ўдвох, накрывшыся адной коўдрай.

Скончыўшы дзесяцігодку, я паступіў ва ўніверсітэт. Сувязі з Гроднам аслаблі. Зразумела, што і сустрэчы з Міхасём Восіпавічам сталі радзейшымі. Затое пасля

жніўня 1957 года, калі я працаваў у Лідзе, мы бачыліся часцей. Зноў было нямаля шчырых размоў.

Апошні раз сустрэўся я з Міхасём Восіпавічам незадоўга да яго смерці. Ён прыязджаў у Ліду, дзе мелася адбыцца нарада перадавікоў сельскай гаспадаркі вобласці: павінен быў пісаць тэкстоўні да сярэбрускіх шаржаў і карыктур у спецыяльнай пасценнай газеце.

Настрой у яго быў не дужа. Можна, стала дарога, можна, дажджлівае надвор'е дзейнічала. А, можа, яму нездаровілася.

Зайшлі паснедаць у сталовую. Узалі чарку. Міхась Восіпавіч павесялеў, пачаў жартаваць. Дамовіліся сустрэцца пасля нарады, але ён, мусіць, каб не адставаць ад транспарту, паехаў з некім раней.

Смерць яго была нечаканасцю. Не хацелася верыць, што такога харошага чалавеча ўжо няма. Мне ўспаміналіся сустрэчы з ім, прыгадваўся да драбніц яго словы, развагі, рухі. І ўсё каларытнае вырысоўваўся вобраз паэта-змагара, паэта-бунтара, які, не ведаючы страху, клікаў народ Заходняй Беларусі на барацьбу:

Мы барацьбой гарым, мы сіла —
У нас яшчэ бунтарчы дух,
На барыкады пойдзем смела,
Далю яро, прыгон-ланцуг!

Гэты верш быў песняй барацьбітоў, своеасабліва іх гімнам.

Я не не ды і перачытваю кнігі Міхася Васіляка. Для мяне зыгачь яго вершы — гэта, значыць, сустрэка з ім, размаўляць, чарпаць з яго твораў светлыя думкі і пачуцці любові да роднай Скідальшчыны.

Такім быў Міхась Васілёк. Такім яго памятаюць скідлянне. Мне не нашчасіла бачыць сустрэчу паэта з ім. Але вось што расказвае пісьмешнік Аляксей Каршок. Ён аднойчы прыехаў з Васільком у Скідаль на сустрэчу з чытачамі. Вазамі вакол клуба «былі запаханы ўсе двары», многа стаяла веласіпедаў. Увайсці ў клуб было не проста. «У калідоры мы наткнуліся на неспую спіну людскіх спінаў і завязалі». Зірнуў я ў залу, а там галовы, галовы, галовы і прагныя ў напружанні вочы». Старшыня выканкома райсавета даў слова Каршоку. Не паспеў той дайсеці да трыбуны, «як у зале нехта закрычаў»:

— А мы прыехалі не яго слушаць!

— Васіляка-а нам давай! — ужо адчайна выгукнуў іны.

— Што ты нам якогасці Каршока сунеш?

— Сам гэтага слухай!

Старшыня сказаў, што паваяканы Міхась Васілёк потым выступіць.

«Гэтым ён выклікаў яшчэ большую бору незадоволенасці. Цяпер у рух увайшла ўся зала. Людзі надскоквалі з месці, замахалі рукамі, зараўлі»:

— Васіляка-а!

— Міхася-а нашага!

— Мы яго прыехалі слушаць!

— І няхай нам пачытае «Як я пана перанёс»!

— І «Эх, гарэліца мая, што ты вычаўняеш»!

— І «Век дваццаты — век харошы»!

Каршок па-харошаму пазайздросціў паэту. «Гэты чалавек можа ўпаўнёна сказаць, што жыў на свеце недарма».

І старэчае аблічча шымпанзе,

І зорную кнігу неба,

І сэрца, якое то цікае ва мне,

Як шкодны жучок-тачыльшчык,

То бурліць морам мораў.

І ўсё ўспрымальным зрабілася,

Прагнучым дотыку,

Шурпатым, або гарачым, або да болю вялікім.

І ўсё гэта заззяла,

Як свіст галявога дразда

Над вясновай травой могілак

І першай лістотай дубоў,

Што сталі маімі братамі,

Я дзяўчынкай была і ўмела

Губамі лістаць лістоту,

Шпичучы палывому дразду:

— Turdos, turdos musicus!

ПРА ПАЧАТКІ І КАНЧАТКІ

НЕКАЛЬКІ СЛОЎ АБ ПРАВАПІСЕ

Ужо колькі гадоў запар нашы мовазнаўцы настойліва працуюць над удакладненнем правапісу, ужывання некаторых граматычных форм. У друку не раз з'яўляліся іх рэкамендацыі, выдадзена шмат навуковых работ. У сувязі з гэтым хацелася б сказаць некалькі слоў пра тое, што хвалюе работнікаў друку, якія маюць дачыненне да рукапісаў розных аўтараў і якім калі-нікالی перападае заслужана і незаслужана.

Тое, што людзі, пішучы ў газету і карыстаючыся беларускай літаратурнай мовай, аздабляюць яе элементамі мясцовых гаворак — з'ява натуральная. Таму, зразумела, мы імкнёмся выпраўляць мову допісаў толькі такім чынам, каб яна не ўступала ў супярэчнасць з літаратурнай.

Удакладненне асобных палажэнняў у літаратурнай мове ідзе няспынна. Работнікі ж прэсы стараюцца ўлічваць у сваёй практыцы новыя дасягненні лінгвістычнай навукі, новыя рэкамендацыі. Але, на жаль, супярэчлівыя рэкамендацыі бывае часам так многа, што сарыентавацца ў іх не заўсёды лёгка.

Каб не быць галаслоўным, спашлюся хоць бы на шматлікія «рэформы» ў правапісе асабовых імён. Даходзіць часам да кур'ёзу: глядзіш у даведнікі і не ведаеш, як пісаць сваё імя і прозвішча. Тэ Югенія то Аўгінія, то зноў Яўгенія. Доўга пісалі «Анатоль, Анатольевіч». У 1971 годзе рэдакцыя «Літаратуры і мастацтва» атрымала «Рэкамендацыі Тэрміналагічнай камісіі АН БССР пры БелСЭ», у якую ўваходзіць вучоны па розных галінах навукі, мовазнаўцы, пісьменнікі; важкасць іх прапанову бяспрэчна. Камісія раіць пісаць «Анатоль, Анатолевіч». Пішам. Праз паўгода выходзіць трэцяе выданне «Арфаграфічнага слоўніка» М. П. Лобана і М. Р. Судніка. Яны прапануюць пісаць «Анатоль, Анатолій, Анатольевіч». Што ж, як кажучы, мы людзі не гордыя, цяпер будзем пісаць так, па-новаму. Работнікі газеты, органа апэратыўнага, яшчэ могуць хутка перастроіцца. А як тым, хто працуе ў выдавецтвах, энцыклапедыі, чыя «спрадукцыі» разлічана на гады? Як яны пазбегнуць разнабою, якімі будуць чарговыя тамы энцыклапедыі?

Але слоўнік ёсць слоўнік, перавучацца ўсё-такі трэба, будзем кіравацца ім, тым болей, што і напярэднія яго выданні асабліва вельмі добрую службу і, не перабольшваючы, можна сказаць, што без яго часам як без рук.

Аднак, каб засвоіць некаторыя яго палажэнні, патрэбна асобная інструкцыя. Так, у § 47 «Асноўных правіл правапісу», прыкладзе-ных да слоўніка, запісана: «У імёнах уласных пішуча д, т ці дз, ц у залежнасці ад таго, што чвэцца ў вымаўленні... Быцень, Тэкля, Літвінаў, ...Бавінянік». Што да «Быценя» і «Тэклі», то мы прыкладна чулі, як беларусы вымаўляюць гэтыя словы. Чулі і «Літвінава» і «Бавіняніка», чулі так, як напісана, чулі наадварот і навыварат, у горшым выпадку, можна глянуць у слоўнік і напісаць правільна. А што, напрыклад, рабіць з Мат(ц)веевым? Якое, чыё вымаўленне маюць на ўвазе аўтары слоўніка? На чый сых разлічваюць? І як удасканаліць нашы вухы, каб яны чулі менавіта тое, чаго ад нас дамагаюцца, каб мы, не заглядаючы ў слоўнік, маглі на вымаўленні адрозніваць «Тыбет», «Тырану», «Ціроль» і «Ціраспаль».

Прапануючы напісанне «Патаб-ня» і «Шаптыцкі», аўтары ма-

юць на ўвазе ўкраінскае вымаўленне. «Кетлінская», «Чэля-бінск» — рускае, «Вашынгтан Джордж», «Вільям Шэкспір» — пэўна, англійскае, «Марсель» і «марсельскае» — французскае і ніжэгародскае, а «Гётэ Іаган Вальфганг» — адразу тры розныя: «Гётэ» — нямецкае, «Іаган» — мусіць, рускае, «Вальфганг» — нема-ведама якое, асабіста я не знаю, дзе так гавораць. Сума гэтых кампанентаў павінна скласці для нашага ўжытку імя вялікага германца, не менш вялікага, чым, скажам, Моцарт, які праз дзве старонкі спадобіўся гонару быць названым «Вольфгангам». Не, гэта не анекдот — так цяпер трэба пісаць, гэта, так сказаць, з апошніх прапазіцый.

Пры ўсім жаданні рэкамендацыю кіравацца сыхам пры напісанні імёнаў не гэта назваць навукова абгрунтаванай. Суб'ектыўны пачатак тут несумненна возьме верх, і наша прэса не пазбавіцца разнабою. Дакладнае следаванне парадкам пры напісанні імён, не адзначаючы ў слоўніку, прывядзе да росквіту густаўшчыны, да самачыннай дзейнасці асобных мовазнаўцаў і работнікаў друку.

Што праўда, то праўда, бывае і самачыннасць, і самадзейнасць, і саматужнае талкаванне літары граматычнага закона. На жаль, трэба прызнаць, што мовазнаўцы самі даюць для гэтага повед. Там, дзе ўсё ясна, як два-на-два-чатыры, навукова абгрунтавана і даказана, самачынная дзейнасць наўрад ці магчыма. Колькі б ні гранілі газетчыкі, ніяка паверыць, што гэтым можна выдумачыць разнабой. Няёмка чуць, калі пошукі некаторых мовазнаўцаў і літаратараў, хай не заўсёды ўдалыя, не заўсёды плённыя, аб'яўляюцца спробай нібыта явчым парадкам выправіць граматыку пасля таго, як гісторыя несправядліва абышлася з іх гаворкамі.

Увогуле жаданне літаратараў і журналістаў узабагаціць літаратурную мову лепшымі здабыткамі гаворак, усыпаць сваю лыжку мукі або прыгаршчы ляг у святочны каравай літаратурнай мовы, трэба толькі вітаць, тым больш, што гаварыць пра завершанасць фарміравання літаратурнай мовы наогул нельга. Нават сённяшнія спрэчкі, як паказала нядаўняя нарада мовазнаўцаў у Акадэміі навук БССР, сведчэ пра гэта.

У мовазнаўстве даўно прызнана, што пісаньня нормы і правілы не толькі фіксуюць стан той ці іншай жывой мовы на пэўным этапе, не толькі адлюстроўваюць у граматыках, правапісах, нарматыўных слоўніках найбольш істотныя, агульныя для дадзенай мовы рысы, але ўжо нават гэтым самым уплываюць на далейшае яе развіццё. Роля статыстыка і фіксатара не дазволіла б мовазнаўству нават выбраць самае істотнае і характэрнае. Граматыка (жывой мовы, канечне, а не мёртвай латыні, у якой ужо нічога не зменіш) можа падтрымаць нават і не вельмі іс-

тотнае, але ў пэўнай ступені перадктыўнае, можа стрымліваць або паскараць працэс змяненняў, можа нават, часам неведома дзеля якіх высокіх навуковых мэт, забараніць слову «паліто» скланяцца па ўзор «гнязда». І людзі прывыкаюць, і думаюць, што так культурней, нібы нават ад таго прадукцыя нашых фабрык здаецца больш фасоністай. Карацей кажучы, улада граматыкі магутная, уплывы яе неабсяжныя, хоць яна знешне і выглядае бесстароннім рэгістратарам.

Не даўна таму, што ад мовазнаўцаў патрабуюцца дагэтуль і мэтазгодныя рэкамендацыі.

Возьмем, напрыклад, выпадак з «неправамерным» пашырэннем канчатка -ае прыметнікаў жаночага роду адзіночнага ліку роднага склону («зьялёнае нівы, добрае парадзі»), якому асобныя літаратары і журналісты нібыта аддаюць большую перавагу, чым аднаскладоваму. Форма гэта дазволена як паралельная. Нібыта і граніцы ёй вызначаны, пераходзіць якія нельга. А якія яны, гэтыя граніцы? Ці супадаюць з граніцамі дазволенага, напрыклад, для двухскладовай флексіі творнага склону («зьялёна-ніваю, добраю парадзію»? Суіснаванне дзвюх форм творнага склону даволі мірнае, не чуваць ніякіх пратэстаў, і ніхто не дае сабе клопату падлічваць, якое месца займае адна і якое другая. Тут мовазнаўства, пшчыра кажучы, толькі рэгіструе. Суіснаванне гэта падтрымліваецца і рускай мовай. Родны ж склон чамусьці — пасынак у нас.

Але давайце звернемся да нашай жывой гутарковай мовы, асабліваці якой занатаваны ў «Дыялекталагічным атласе беларускай мовы», наводзе якога ў «Лінгвістычнай геаграфіі і групавыя беларускіх гаворак» былі вызначаны і прыкладныя межы пашырэння розных моўных з'яў.

Так, на картах № 125, 126 «Атласа» і на карце № 21 «Лінгвістычнай геаграфіі» граніцы пашырэння двухскладовай флексіі творнага склону праходзіць прыкладна на захад ад умоўнай лініі: Воранава — Дзяржынск — Мар'іна горка — Брагін (ахоплівае тэрыторыі паўднёва-заходняга дыялекту, часткі сярэднебеларускіх гаворак) і на ўсход ад Горкі — Чарыкаў — Краснаполле (частка віцебска-магілёўскай групы гаворак). Адпаведна для роднага склону («Атлас» № 119, 120, «Лінгвістычная геаграфія» № 21) на захад ад Воранава — Дзяржынск — Мар'іна горка — Брагін і на ўсход ад Горкі — Круглае — Клічаў — Буда-Кашалёва — Гомель (г. зн. тэрыторыі паўднёва-заходняга дыялекту, калі палавіны сярэднебеларускіх гаворак, палавіна віцебска-магілёўскай групы гаворак).

Чаму ў такім выпадку творнаму склону больш ласкі? Чаму яго двухскладовая флексія больш паралельная літаратурнай, хая яна пашырана менш, чым двухскладовы канчаток роднага склону. Дзе тут, зрэшты, логіка? Не даўна, што работнікі апэратыўных жан-

раў — радыёжурналісты, газетчыкі — часта блытаюцца, перабіраюць меру, кідаюцца ў крайнасці.

Найбольш клопатаў, бадай, задае так званы канструкцыя «па» плюс назойнік мужчынскага роду меснага склону адзіночнага ліку. Па гэтай праблеме ўжо столькі сказана і напісана, што можа і не варта было б на ёй спыняцца: проста прышчыць за аснову для карыстання самым апошнім рэкамендацыі, у прыватнасці, хая б знешне кампрамісную прапанову аб узвядзенні канчатка -у ў назойніку гэтай канструкцыі ў ранг варыянта меснага склону, як у назойніках з асновай на г, к, х. І гэта адкрые яшчэ адну старонку ў гісторыі газетнай рознагалосіцы. Бо ў такім выпадку трэба будзе дапасоваць прыметнік да назойніка менавіта ў месным склоне, а не ў давальным і гаварыць не «па хімічнаму складу», як раіць «Арфаграфічны слоўнік», а «па хімічным складу», што гучыць пакуль што абсурдна. А можа, прынамсі, даць права на варыянты і прыметніку? Або няхай граматыка возьме на сябе клопат прывучыць нас да думкі, што гэта хораша, што навінка ні ў чым не саступае словаздучэнням з сапраўдным варыянтам меснага склону — іду на залёным нарку».

Праўда, слоўнік пакуль што дыпламатычна не вызначае склон назойніка ў гэтых канструкцыях і толькі па ўскосных дадзеных можна меркаваць аб ім: «па Савецкім Саюзе» (М.), «па хімічнаму складу» (Д.), «па свежым следзе» (М.).

Стварэнне сітуацыі, калі прызнанне канчатка -у варыянтам меснага склону, як у назойніках з асновай на г, к, х, вядзе да блытаніны ў спосабах дапасавання прыметніка, а калі прызнаць гэты канчаток паказальнікам давальнага, як сведчыць фактычная справа, то гэта — паставіць сябе ў становішча, пры якім усю канструкцыю нельга ні ігнараваць, ні ўключыць у рамкі граматыкі. А зрэшты, ці ж не граматыка павінна вытлумачыць гэту з'яву і адвесці ёй належнае месца. Інакш яна ўплываецца ў лад мовы толькі з вельмі вялікімі агаворкамі і спасылкамі на тое, што яна, бач, як удала запазыччана, у меру сваіх сіл служыць сродкам збліжэння і ўзаемнага ўзбагачэння культуры.

А пакуль што «Слоўнік», які ўжо здолеў намагаць нешта істотнае для размежавання «Вольфганга» і «Вальфганга» (дарэчы, дараті чытач, ці не забыўшы ты часам, хто з іх Гётэ, а хто Моцарт?), зноў раіць нам перавучацца і за сваёй некалькі нескладаных правіл, калі пісаць «па следзе, па пры», а калі «па следу, па пры», відаць, верачы ў бяскошты энтузіязм і сапраўды валатоўскія сілы газетчыкаў пасля таго, як мы за дзесятак год з горам напалам справіліся з канчаткамі -а і -у ў родным склоне назойнікаў мужчынскага роду, хая яшчэ не зусім ясна, чаму трэба пісаць «капіталізму» і «сацыялізму».

Што ж рабіць работнікам перыядыкі, якім хочацца, каб усё было як след? Як адрабіць нялёгка кавалак хлеба? Як сарыентавацца ў безлічы розных супярэчлівых інструкцый і ўбараніцца ад напрокаў? Думаецца ўсё ж, што бяда гэта не вечная. Пасля таго як беларускія мовазнаўцы склалі унікальны «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы», сабралі велізарны факталагічны матэрыял, падобным якому не кожны народ нахваляцца можа, ёсць падставы чакаць і грунтоўных абатульняючых работ, і навуковых распрацовак усіх спрэчных праблем. Беларускаму мовазнаўцам гэта пад сілу.

З помны ліма

ЗРОБЛЕНАЕ ЗАСТАЕЦЦА

Адзін успамін з многіх. Зіма 1967 года. Вёска Сваткі, што на Мядзельшчыне. Упрыгожаны блачкамі, дэра-зальнымі гірляндамі, прывітальнымі плакатамі аясковы клуб запойнены, як зачыніць, гаманлівай дэптаю, ся-лянамі. У залу уваходзіць дзеці ў чырвоных галыштках. І званы мала-ды галасок старанна вывадаць: Вечар добры ўсім вам.

Нашы ягамосці, Завіталі сёння. Вы да нас у госці. Шчыра вас вітаюць Юлія, дзівучаткі, Клянюцца ў посе Нарач вам і Сваткі. «Ягамосці» — гэта мінскія літарат-ры Язеп Семанюк, Алег Лойка, Уладзі-мір Караткевіч, Геннадзь Бураўкін, якія прыехалі на сустрэчу са школь-нікамі Сваткаўскай сярэдняй школы. Прыехалі па просьбе заўваж школы Міколы Пашкевіча, добрага чалавека, палкага аматара, прапагандыста род-най літаратуры.

Пасля быў конкурс мастацкага чы-тання твораў прысутных пісьменні-каў, ніжняе латарэя, у якой разы-грываліся іх ініцы, цёплыя размовы літаратараў з вучнямі і нагасніцамі, фатаграфаванне «на памяць» і мно-гае іншае. Шчыра, да наўнасці мі-лае ідэннае гасцей і гаспадароў літ-ратурнага вечара, сапраўднае свята для ўсіх прысутных!

За ўсім гэтым, неаўважна, неўза-метку, не выказваючы сабе, сталі клопаты, праца і старанне маладога заўваж школы, нядаўняга выпускніка БДУ імя У. І. Леніна.

У сваткаўскай школе ў розны час пабывалі і Навуменка і Н. Гілевіч, В. Быкаў і М. Аўрамчык, Р. Бараду-лін, А. Вярціцкі, І. Калеснін і інш. Відаць, ні ў адну вясковую школу рэ-спублікі так часта і хвацтва не адзі-лі ў апошнія дзесяцігоддзе беларускія пісьменнікі, як у Сваткаўскай. З мно-гімі з іх (П. Мележам, В. Каваленкам і інш.) штолькімі былі знаёмы заочно, па перапісцы, і усё гэта — дзякуючы

старанням таго самага нлўрымслівага Міколы Пашкевіча, куцаравага, чыр-ванашчокага юнака з Мядзельшчыны, які для многіх з нас, хто яго асабіста ведаў, ці тым больш сабраваў з ім, быў увазваленнем сапраўднага на-стаўніка, патрыёта і грамадзяніна.

Цяжка вымаўляць — «быў». Цяжка паверыць, што цяжка хвароба забра-ла ад нас трыццацішлядовага Мі-колу. Ад нас пайшоў чалавек, вялікай і чулай душы. Даследчыч-энтузіяст, самаадданы прапагандыст і папуля-рызатар роднага слова. Умелы педа-гог, які самастойна дайшоў да мно-гіх сучасных выхаваючых метады-чных прыняццяў. Мікола Пашкевіч вучыў дзіцяці здзіўляцца і радавацца, любіць усё жывое на зямлі і засту-пацца за яго, вадзіў іх «у прыроду», навукаў бачыць і разумее прыгожае ў жыцці і ў мастацтве. З імі ён неад-ночы ездзіў у мінскія музеі і тэатры, да народнага мастака — умельцы з Івянкі А. Ф. Пулко, наведваў Ленін-град, Брэст, хадзіў у турысцкія пахо-ды на Нарач, на радзіму Янін Купалы

НА ПЕРАЛОМЕ зімы ёсць дзень, калі можна вызначыць, ранняя ці позняя будзе вясна, — чуе Міколка словы маці, і яны гучаць як казка. — Калі ў гэты дзень ззяе сонца, капае са стрэх, і певень у двары, пад капіжом, зможа прапаласкаць горда вадой — вясна не запозніцца, ра-на прыйдзе...

Маці змаўкае, пільна ўглядаецца наперад, з палёгкай уздыхае: — Вось і датупалі, сыноч. Бачыш, купалы на сонцы гараць — гэта горад.

А Міколку карціць даслухаць казку да канца, і ён нецярліва шытаецца:

— Мама, ну а далей як, пра таго пёўня?

— А далей проста, сыноч. Калі ў гэты дзень, на пераломе зімы, вісяць са стрэх ледзяны і певень не ваду з міскі ў сенах — яшчэ доўга гуляць у полі зявелы, шчапань платы траскучым маразам.

Толькі цяпер, калі маці скончыла расказаваць, Міколка адчуў, як моцна ньюць стомленыя ногі, адразу пацяжэла на плячах горбачна з жабрацім набыткам...

Бацька Міколка самавук-багамаз Мікіта Пушкар ехаў аднойчы ноччу ў сваю Барысаўку з далёкай слабады, дзе прадаваў іконы, і яны ўваліўся з канём, з калёсамі ў глыбокі яр. Пяты год ходзяць маці і сын па гарадах і сёлах Украіны і Курскай вобласці, просяць міласціну, пачуюць абы дзе.

У той раз, павячараўшы хлебам і цыбуляй, яны пасаліся пад лаўкай на рынку. Для стомленага Міколка ноч праляцела як адна хвіліна: ён яшчэ пёўня, спаў бы, ды адчуў, што нехта тармосіць яго за плячук. «Маці!», — мігганула сонная думка. Ён неахвотна расплюшчыў вочы. Высокая хударлявая жанчына з вядром і венікам у руках стаяла каля лаўкі, нешта сярдзіта гаварыла ці не яму, Міколку. Як след ачوماўшыся ад сну, агледзеўшыся, Міколка здзіўліўся: маці каля яго не было. «Пайшла, відаць, ад гэтай крыклівай цёткі, — прыйшло ў галаву. — Чакае не дзе за варотамі».

Ён ускочыў на ногі і праз хвіліну быў на вуліцы. Увесь дзень насіла марна хадзіў па горадзе, забігаў наперад і заглядаў у жаночыя твары — маці не сустрэў. Вечарам зноў вярнуўся на рынак, сеў каля варот на камень і, апусціўшы галаву, заплакаў.

— Эй, кораш, чаго румзаеш? Міколка ўбачыў каля сябе хлапчукоў.

— Маці згубіў, — праз слёзы сказаў ён.

— Ведаем, як яны губляюцца. Кінула яна цябе. — І, пашадаваўшы Міколку, падаў надкураны дробык. — На, прызі... І не думай. З намі, кораш, не прапа-дзеш...

У кампаніі беспрытульнікаў Міколка Пушкар каля году швэндаўся па рынках, лазіў па чужых агародах, вучыўся браць усё, што ляжала не на сваім месцы.

— Работніка з цябе, кораш, не атрымаецца, — шкадаваў старэйшы. — Пальцы павінны быць доўгія, тонкія, каб у любую дзірку пралезці маглі.

А ДНАК не паслухаўся Пушкар свайго настаўніка і трапіў аднойчы ў міліцыю, адкуль — у працоўную калонію імя Максіма Горкага, якую ўзначальваў выдатны педагог Антон Сямёнавіч Макаранка.

— Помню такі выпадак, — успамінае Мікалай Мікітавіч. — Да прыезду Горкага спатрэбілася намалюваць яго партрэт. А ў нашай калоніі мастакоў не было. Я трошкі малываў, мне і даручылі — рабі партрэт. Нешта атрымалася, добра ці не — не ведаю. І вось Аляксей Максімавіч прыехаў да нас.

Падкілаў мяне ў канцыльрыю да Макаранкі. Прыйшоў, стаў ля на-рога. Аляксей Максімавіч таксама там быў.

— Што гэта за хлопчык? — пы-таецца ён.

А Макаранка адназвае: — Гэта наш мастак.

Там Аляксей Максімавіч пады-шоў да мяне і спытаў: — Хочаш вучыцца? Я адназваю: — Хачу. На мастака.

— Вось і добра. Адправім цябе вучыцца.

Мне ў той час было толькі ча-тырнаццаць. Аляксей Максімавіч сказаў: — Пакуль станеш паўналетнім, паспееш закончыць мастацкае вучылішча.

І напісаў рэкамендацыйнае пісь-мо.

На другі дзень Макаранка ад-вёз мяне ў вучылішча пры Харкаў-скім мастацкім інстытуце...

Развітаўся Пушкар з калоніяй.

Гэты дзень, калі можна вызначыць, ранняя ці позняя будзе вясна, — чуе Міколка словы маці, і яны гучаць як казка. — Калі ў гэты дзень ззяе сонца, капае са стрэх, і певень у двары, пад капіжом, зможа прапаласкаць горда вадой — вясна не запозніцца, ра-на прыйдзе...

Маці змаўкае, пільна ўглядаецца наперад, з палёгкай уздыхае: — Вось і датупалі, сыноч. Бачыш, купалы на сонцы гараць — гэта горад.

А Міколку карціць даслухаць казку да канца, і ён нецярліва шытаецца:

— Мама, ну а далей як, пра таго пёўня?

— А далей проста, сыноч. Калі ў гэты дзень, на пераломе зімы, вісяць са стрэх ледзяны і певень не ваду з міскі ў сенах — яшчэ доўга гуляць у полі зявелы, шчапань платы траскучым маразам.

Толькі цяпер, калі маці скончыла расказаваць, Міколка адчуў, як моцна ньюць стомленыя ногі, адразу пацяжэла на плячах горбачна з жабрацім набыткам...

Мікола МАЛЯЎКА

**ЛЯ ВЫТОКАЎ
БЫЛА КАЗКА**

Але не забыў яе, застаўся ён удзячны і ўжо не раз, у канікулы, прыязджаў пасля ў працоўную калонію, што стала для яго родным домам. Бывала, пакліча Макаранка да сябе ў кабінет ці на ква-тэру, распытае пра жыццё, вучо-бу, паглядзіць малюнкi, якія Мікалай прыязе з сабою, скажа што-небудзь ласкавае — і адразу пасвят-лее на сэрцы ў падлетка, які не помніў свайго бацькі, каторы год не ведаў, дзе і як жыве маці.

Неяк у Харкаве сустрэў чалавек-ка з роднай Барысаўкі. Разгавары-ліся.

— Значыцца, будзеш іконы ма-ляваць, як бацька?

— Не, што вы? — замяўся Мікалай. — Вось прыеду і вас, калі захочаце, намалюю, ці з гліны вылеплю.

— Глядзі ты! — не схаваў свай-го здзіўлення чалавек. — Скажы наму ў нашай слабадзе, дык не на-верыць.

Ён намаўчаў, не ведаючы, пра што гаварыць далей, і, як між ін-шым, паведаміў:

— А маці твая ў Стрыгунах жы-ве з нейкім удаўцом.

Мікалай адчуў, як гарачая чыр-вань апыкла твар; жывая, значыць. Дзядзька заўважыў на Мікалае-вым твары хваляванне — паціка-віўся:

— А ты сам ад яе пайшоў?

— Сам, — адказаў Мікалай.

Што б ні думаў, аднак, пра ма-ці — успамінаўся яе песні, казкі. І Мікалай рашыўся — паехаў у слабаду. Прыехаў. Пасядзелі, па-гаварылі, але ранейшай, як у дзя-цінстве, блізкасці да маці ўжо не адчуў.

Неўзабаве яна памерла. Мікалай скончыў мастацкае вучылішча, вы-кладаў малюванне ў школе. У тры-ццаць дзевятым годзе сам напросіў-ся ў армію. Служыў у кавалерыі, пазней — у танкавых часцях ме-ханікам-вадзіцелем. І заўсёды — у мірны час і ў суровыя гады вай-ны — насіў у кайстры бланкоў і аловак, малываў партрэты баяных салдоў, эпізоды франтовага жы-цця. Паранілі раз, другі... Заўсёды, акрыжыўшы ў шпіталі пасля ранен-ня, вяртаўся на парэды край і біў ворага — кудай і трапілі малюн-камі ў армейскіх газетах, лістоў-ках.

Пасля вайны Мікалай Мікітавіч

працаваў у Іамсамолску на-Аму-ры, Карагандзе, Калінінградзе — займаўся лепкай на будоўлях, афармляў вітрыны і стэнды, пісаў плакаты і транспаранты. Там жа нават не думаў, што яго прызвание ў жаіры дробнай глінянай пласты-кі.

На рабоце ў адным з будоўні-чых трэстаў у Калінінградзе Пуш-кар пазнаёміўся з мастаком-кера-містам Уладзімірам Андрэевым. У выхадны дзень завітаў да яго ў майстэрню — доўга глядзеў, як працуе мастак, а праз два тыдні прынёс паказаць тое, што вылепіў з гліны сам.

— Гэта вашы першыя работы? — здзіўліў Андрэў. — Зліпце лшчэ што-небудзь. У горадзе хутна адкрыецца абласная мастацкая вы-стаўка...

Аднак абставіны склаліся іначай — Мікалай Мікітавіч з сям'ёй пе-раехаў у Мазыр.

— Тут, у Мазыры, я і пачаў свой творчы шлях, — кажа ён. —

НАРЫС

Газета «Советская Белоруссия» аб'явіла конкурс на лепшыя сувени-ры. Я і вырашыў паспрабаваць свае сілы ў кераміцы. Вылепіў з гліны Лявона і Лявоніху. З жыц-ця ўзяў вобразы. Лявоніху вылепіў тоўстую, невысокую, а Лявон атры-маўся худы, доўгі. І яшчэ вылепіў дзядзьчынку. Яна снівала. Работы адаслаў на конкурс. Журы прысу-дзіла мне трэцюю прэмію. Поехав акрыліў. Потым удзельнічаў ва ўсесаюзным конкурсе. Вылепіў тры работы. Адна называлася «Белару-ская бульба», другая — «Мазыр-скі рыбак». Трэцяя?.. Ужо не па-мятаю. Атрымаў другую і трэцюю прэміі. Толькі пасля гэтага пачаў на-сапраўднаму захапляцца народ-най беларускай керамікай.

ТВОРЧЫ ПОШУК, удумлі-вая праца і глыбокае ведан-не жыцця — аснова твор-часці Мікалая Мікітавіча Пушкара. Ён добры знаўца фальклору і твораў беларускіх пісьменнікаў. Героі казак і легенд, наём і апавіданняў дасціпна ўвасоблены мастаком у жывой пластычнай форме керамікі. Яго тэоры вабяць яркім нацыя-нальным каларытам, перадаюць характэрныя асаблівасці белару-скага народа: мудрасць і дабриню, мужнасць і чולасць, працавітасць і шчырасць. А гумар! Усмешка, нібы асколадчак сонца, асвятляе і сагра-вае гліну знутры, робіць жывымі, непаўторнымі асобныя статуэткі і жанравыя сцэны.

У хлапчукоў ёсць сродкі, каб выявіць, хто з іх дужэйшы. Адзін з іх — калі ставяць локці на стол і баруцца за рукі; хто чыю руку сагне, накладзе на стол; той і пе-раможа. Нічога смешнага ў гэтым няма. А вось калі глядзіш на рабо-ту Мікалая Мікітавіча «Палеская даўніна або хто наго» — нельга не ўсміхнуцца, не надзівіцца, як арыгінальна вырашае задуму ма-стак. Узняўся за рукі і стараюцца перамагчы адзін аднаго не дзеці, а старэй — дзед і баба. Усё цяжкое жыццё сваё яны сварыліся, адстаі-валі кожны сябе ў вялікім і ў ма-лым, кожны з іх імкнуўся верха-водзіць у хаце. І выпадала пароз-наму; то лейцы ў руках трымаў муж, а то — жонка. Вось і выхо-дзіць, што за гэтай на першы по-гляд няхітрай жартаўлівай сцэ-най глыбокі падтэкст.

Тэма працы — адна з галоўных у творчасці мастака. Шэраг цудоў-ных статуэтак — «Каваль», «Налі-шук са ступай», «Палішук-лапат-нік», «Палішук-кашолачнік», «Ле-саруб» і іншыя — падгледжаны аўтарам у жыцці, а не выдуманы адвольна. У гэтым іх непаўтор-насць.

— Каб вылепіць свайго героя, — расказвае Пушкар, — я бываў на вяселлях радзінах. Нейкі гуляў на вяселлі ў Капаткевіцкім раёне. Вельмі цікава яго праходзіла. Вяр-нуўся адтуль і вылепіў «Кара-вай» — стары дзед дзеліць кара-вай. Кажуць, што цікава атрыма-лася работа. Яна была нават на Суветнай выстаўцы «ЭКСПО-70» у Японіі.

Шмат можна ўбачыць на рын-ках, кірмашах. Яшчэ і цяпер на Палесці жанчыны ходзіць у белых фартушках, вышытых каларовымі ніткамі, з катомкамі за плячыма.

Дзядзькі цівавыя сустрэкаюцца. І твар і адзенне — усё непаўтор-нае. Толькі лямі!

Да сваёй юбілейнай выстаўкі Пушкар падрыхтаваў нямала цін-ных работ. Адна з іх — «Вячорні». Каля беларускай пэчы сядзіць ма-ладка хлопцы і дзядзьчаты. Яны тут адпачываюць, працуюць. У кожнага свой выраз твару, сваё по-стаць. Як раней праходзілі вячор-ні па вёсках, так мастак і паказаў іх у сваім жанры.

А другая работа — «Каляды з казюю». Раней жа святочным зімо-вым вечарам вясковыя жартаўнікі-веселуны выварочвалі какухі, роў каліны прыстройвалі на галаве, гралі, спявалі, калядалі. Мастак не ўпусціў ніводнай цікавай дэталі з таго абраду — яго «Каляды» ат-рымаліся надзвычай народныя.

— Думаю вылепіць «Дажынкi». Гэта ж такое свята народнае было! Калі канчалі жаць, то на апошні сноп надзівалі фаргуюк, пады-развалі яго ручніком. Потым жнеі садзіліся вакол снапа і елі, пілі, хто што з сабой прынясе. А самая прыгожая дзядзьчына, якая апошняю жменю жыта дажынала, стала па-спрэдзіне талакі, у адной руцэ тры-мала прыбраны сноп, а ў другой — серп. І спявала...

Так, няма нічога дзіўнага ў тым, што творы Мікалая Мікітаві-ча экспанаваліся на абласных, рэспубліканскіх, усесаюзных вы-стаўках, у Польшчы, Манрэалі, Японіі.

ПУШКАРУ цяпер самому не верыцца, што некалі ён быў беспрытульным, прасіў міласціну. Толькі зрэдку пра тыя гады нагадваюць кнігі, фатаграфіі, нечаканыя сустрэчы.

На вэзале ў Мінску неяк па-дышоў да яго чалавек у вайсковай форме падпалкоўніка, усміхнуўся і спытаў:

— Пазнаеш, кораш з кароткімі пальцамі?

— Дык гэта вы?... З Харкава?

— Я, браце. Помніш, спалі ра-зам, калі цябе маці кінула.

— Я знайшоў яе пасля.

— А сам куды падзеўся тады, у Харкаве?

— У працоўную калонію тра-піў.

— А я, бачыш, у ваеннае вучы-лішча паступіў.

Пагаварылі, пасмяяліся і разві-таліся — двое былых беспрытуль-нікаў, якіх усынавіла, вывела ў людзі адна маці — Радзіма.

У свой час, пераязджаючы з Ка-лінінграда ў Мазыр, Мікалай Мі-кітавіч разам з хатнімі рэчамі пры-вёз у кантэйнеры гліну — для ра-боты. Суседка дзівілася: «Здзяці-неў чалавек. Зямлю ў вагоне пры-вёз. Гэта ж выйдзі ў агарод, калуп-ні рыдлёўкай разы два — і хоць еш тую гліну...» Мікалай Мікітавіч пазней пераканаўся: праўду казала суседка — ёсць гліна, і якая доб-рая. Вечарамі і ў вольны ад ра-боты на заводзе меліярацыйных машын дні ён мяў тую гліну ў пальцах, кідаў на спецыяльную турэтку, якая паслуджыла круці-лася пры лёгкім дотыку рукі, стэ-кам апрацоўваў на фігурцы асоб-ныя дэталі — твар, капуюлі ці ка-жух на плячах, пояс, упрыгожаны беларускім арнаментам, лямі. І заўсёды, калі абпальваў у муфель-най пэчы таворы рэч, з удзячна-сцю успамінаў Уладзіміра Андрэ-ева — свайго хроснага бацьку ў кераміцы. Некалі на развітанне той падарыў яму гэтую электрыч-ную пэчку...

НЕ ЗАБЫВАЮЦА песні і казкі маленства. Жыве ў душы Мікалая Мікітавіча Пушкара і казка пра дзень на пе-раломе зімы, калі можна вызна-чыць, ранняя ці позняя будзе вясна. Хутка гэтая казка ажыцье ў гліне. А бачыцца яна мастаку так: у двары стаць сярдзіты дзед, і на барадзе ў яго не валасы, а ледзя-ны. Гэта мароз. Побач — вясна: прыгожая дзядзьчына ў ярна-зялёнай сукенцы, з блакітнымі насінкамі ў русых валасах. Каля ног угору за-драў галаву певец, чакане — на-лі ж на барадзе ў дзеда растуць ледзяны і можна будзе напіцца вады.

Калектыў Міністэрства культу-ры БССР смуткуе з прычыны заўчаснай смерці былога праак-тара Беларускай дзяржаўнай кан-серваторыі А. В. Луначарскага Царова Паўла Пятровіча і выказ-вае спачуванне родным і блізім нябожчыка.

і Януба Кочаса. І усё гэта сіроўвал-лася М. Пашкевічам на выўленне ў чалавек добрага, таленавітага, збу-джэнне ў дзедых прытоеных да часу творчых сіл і магчымасцей. «Для таго, каб выклікаць жаданне ў чалавекна узніцца да пры, трэба нечым узбу-дзіць яго настрон, расхваліваць, вы-весці са стану раўнавагі. Найпраасцей-шы, на маю думку, спосаб — гэта стварыць умовы, каб чалавек суст-рэўся з новай для яго падзеяй, неча-канай з'явай». Гэта было для сватнаў-скага настаўніка асновай творчага выхавання школьнікаў.

Назменна, на працягу ледзь не дзе-сяці гадоў, М. Пашкевіч веў у школе літаратурны гурток. Кіруючыся пры-чыпам, што «любая праца для чалаве-ка, у тым ліку і для вучня, не павінна праходзіць бяспладна, бо прападзе, знікне ўсякая ахвота працаваць, неча-ка дасягаць, некуды імкнуцца», Міко-ла арганізаваў рэгулярны выпуск школьнай літаратурнай насценгазеты «Маладая руна», дапамагаў пачаткоў-цам надрукавацца ў рабнінай «Нара-чанскай зары», у некаторых рэспублі-

іанскіх выданнях. У 1968 годзе ён вы-даў метадычны дапаможнік для на-стаўнікаў «3 золотыя работы літара-турнага гуртка». Гэта першае ў на-шай рэспубліцы падобнае выданне, якое служыць добрую службу ўсім тым, хто прысвяціў сябе творчай ра-боце са школьнікамі. Вопыт педагога, метадычныя парады настаўнікаў вы-кладзены ў даследаванні «Літарату-ры гурток у школе», якім пачынаецца ініцыя (адгэтуль я ўзну прыведзены вышэй цытаты). Прадстаўлены такса-ма тут і творчы плён гуртнікоўцаў: іх вершы, апавяданні, замалюўкі, пада-рожныя ўражання...

Я добра ведаю, колькі намаганняў прыклаў М. Пашкевіч, пакуль склала-ся, напісалася і, урэшце, выдалася гэ-тая сціпная ініцыя — зусім невялікім тыражом, пад грывам Мінскага аб-ласнога інстытута ўдасканалення на-стаўнікаў. Але «напісанае застаецца», як казалі старажытныя латынцы. За-станецца ў жыцці і усё зробленае лі-таратарам і педагогам Міколам Па-шкевічам.

В. РАГОЙША.

Вясна...

Мал. М. ЧАРНЯУСКАГА.

Пацяплела...

— Страліш у яго — атрымаеш шакаладку...

Ул. БАГДАНОВІЧ

ФІНАНСАВЫ БУМ

За тры дні да палучкі завітаў Дрышкін.

— Слухай, Андрэйчык, — шапнуў ён, — чуў навіну?

— Не, — адказаў я, — а што?

— У нашага шэфа заўтра дзень нараджэння. Гаўт трак на падарунак.

Траек быў апошні, і Дрышкін у момант змінціў гэта.

— Мы спіс састаўляем.

— Які спіс?

— Тых, хто дае...

Дрэнь справа, адзначыў я. Спіс абавязкова падсуन्छ дырэктару, і калі я зацёну траек, то...

— Спіс — гэта добра, — бадэра зазначыў я. — Калі ласка, вазьмі траек і зарэгіструй і мяне.

— Спі спакойна, — адказаў Дрышкін і знік.

Равной я падільнаваў дырэктара ў калідоры.

— З днём нараджэння, Павел Сымонавіч, — цёплым голасам павіншаваў я шэфа.

— Чым жартаваць, Андрэйчык, вы б лепш на рабочае месца спышаліся. Пяць мінут дзесятага, а ён, разумеецца, шлындае па калідоры...

І дырэктар патупаў у кабінет. Я адзначыў кемліваць Дрышкіна і адчыніў дзверы аддзела рэалізацыі.

— Слухай, — шапнуў я Брошкіну, — чуў навіну?

— Чуў, — шырока ўсміхнуўся Брошкін. — Я ён з Дрышкіным учора падзяліўся.

— І

— СЛУХАЙ, Уладак! — сказала мне аднойчы жонка, прыйшоўшы з гасціны. — заняўся б ты самаадукацый ці што? На людзях з табой брыдка. Слова з цябе пунтага не выцінеш у кампаніі, адно мычыш, як цяля без маткі...

Яно, канечне, верхняй адукацыі я не маю, але і мычу зусім не таму, што слоў бракуе. Слова ёсць, ды пасля трох-чатырох кілішкаў яны ніяк не вылазяць з рота: язык перашкаджае. Самаадукацыя — гэта добра. Але ж узрост ужо не той і да навукі ніякай цягі няма. Хоць добра ведаю, што жонка, як тая стрэмна ў пазноцях, будзе ныць і тузаць, накуль на сваім не паставіць. Музіку скарыцца. Думаў я, думаў, як адукавацца хутка і каб увогуле. А дапамог выпадак.

Вечарам паставіла мая Антоля на нейкі часопіс пательню з яешняй. Бачу: на старонцы выпісана — «Красворд». Красворд! Вось дзе цаліна для майго дапытлівага розуму! Нездарма кажучу, што геніяльныя думкі прыходзяць у час яды...

З гэтага ўсё і ўсладол.

На рабоце чамусьці сталі пільна ўглядацца

ў мой твар і спачувальна ківаць галовамі. «Хай ківаюць, — думаю. — Абмежаваныя людзі, што з іх возьмеш?»

Пасля работы, раска-

тываю, разгадваю і разгадваю і прасоўваюся. У адным месцы заела: ніяк не магу ўспомніць назву рамана Дастаеўскага на пяць літар. І нагадаў якраз у той момант, калі падыйшла мая чарга.

— «Ідыёт!» — з радасцю крыкнуў я на ўсю сталуюку.

Раздатчык, відаць, не меў часу разбірацца ў маіх пачуццях, бо тут жа ў адказ прашыпеў:

— Сам асёл!

— Гэта хто, я асёл? Не, вы паглядзіце, таварышы: я — асёл? Гідра ты марская, астэроід ты няшчасны, мастакоў, сталактыт, брандахлыст!

За нейкія паўхвіліны я выклаў перад аслупяным раздатчыкам амаль увесь запас ведаў, набыты за цэлы месяц самаадукацыі пры дапамозе красвордаў. У руках раздатчыка бліснуў магутны чарпак...

Цяпер я — у міліцыі: дзесяць сутак за дробнае хуліганства. Тут няблага: кормяць і поць. Адно біда — красвордаў не даюць.

Нарэшце, нават на рабоце, замест таго, каб прывітацца з дырэктарам, запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, як называецца адным словам спешная праца, выкліканая неясным планаваннем? На пяць літар...

Дырэктар чамусьці вельмі абурўся. Прыйшлося напісаць заяву — па ўласным жаданні...

шываўшыся ў крэсла, я разгадваў красворды, грыз аловак так, што пасля есці не хацелася.

Нарэшце, нават на рабоце, замест таго, каб прывітацца з дырэктарам, запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, як называецца адным словам спешная праца, выкліканая неясным планаваннем? На пяць літар...

Дырэктар чамусьці вельмі абурўся. Прыйшлося напісаць заяву — па ўласным жаданні...

шываўшыся ў крэсла, я разгадваў красворды, грыз аловак так, што пасля есці не хацелася.

Нарэшце, нават на рабоце, замест таго, каб прывітацца з дырэктарам, запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, як называецца адным словам спешная праца, выкліканая неясным планаваннем? На пяць літар...

Дырэктар чамусьці вельмі абурўся. Прыйшлося напісаць заяву — па ўласным жаданні...

шываўшыся ў крэсла, я разгадваў красворды, грыз аловак так, што пасля есці не хацелася.

Нарэшце, нават на рабоце, замест таго, каб прывітацца з дырэктарам, запытаўся:

— Скажыце, калі ласка, як называецца адным словам спешная праца, выкліканая неясным планаваннем? На пяць літар...

Дырэктар чамусьці вельмі абурўся. Прыйшлося напісаць заяву — па ўласным жаданні...

РЭДАКТАРЫ СКАРДЗЯЦА...

На імя Аўдзей Самасей прыйшло пісьмо з выдавецтва «Навука і тэхніка». Рэдактары скардзяца, што не могуць выконваць сваёй асноўнай работы — канцэнтравана чытаць над рукапісам замінае смех. Аўдзей Самасей, шчыра цікавічыся кожным новым укладам у гумарыстычную літаратуру, спышаецца данесці зерне смеху да шырокага чытача.

Нагрузка саўняў на пашу ў першых пяці гаспадарках складае 50—55 галоў, а ў калгасе імя Калініна галоў дасягае 88.

Падыходзячы да ацэнкі асобных культур як асновы нормавыворчасці змяняецца ўяўленне аб іх эфектыўнасці.

Што датычыцца функцыі працягвання роду, то яна сярод рабочых была даволі высокай.

У пытанні колькаснага складу ўзнаўлення патомства шмат у чым панавала анархія.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ

ПАЭТ НА БЯРОЗЕ

Змакрэлы красавіці лес,

Я на бярозыну ўзлез.

Мал рабесніца ў імкні

Вясновым холадам

дрыжыць.

Рыгор СЕМАШКЕВІЧ.

«Прысніўся сон».

Ён мігам соку выпіў дозу,

Вавёркай скокнуў на бярозу.

Бяроза гнецца і дрыжыць...

Паэт прыродай прagne жыць!

Рыгор ЯСЦЕЕУ

ФЕДЗЯ—ЕДЗЕ...

Федзя едзе, едзе, едзе

Ранкам.

Едзе, едзе, едзе Федзя:

— Шклянку!

Федзя едзе, едзе, едзе:

— Ой, ты...

Едзе, едзе, едзе Федзя:

— Стой ты!

Федзя едзе, едзе, едзе...

— Ку-ды!!

Едзе, едзе, едзе, Федзя —

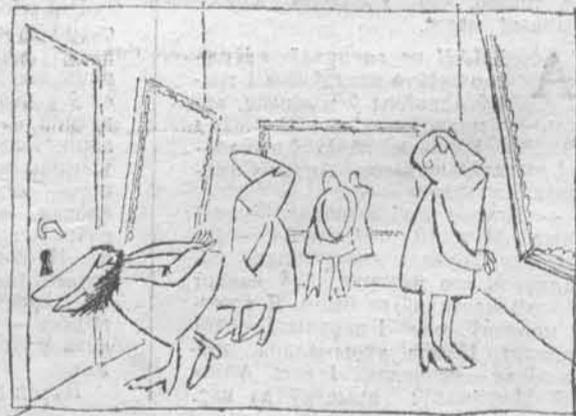
Кулдык...

Ён з кабіны выпайз ледзьве:

— Ох! Ох!

Больш не п'е гарэлку Федзя,

Дальбог.

Мал. Л. ВІЗІКАВА.

Па тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОНША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. Ц. БАЖКО

(намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І.

БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНИКАУ, Ю. П. ГРЫГОР'ЕУ,

К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У.

ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ,

У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА,

І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО,

Р. Р. ШЫРМА.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04,

аддзела тэатра і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62,

аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэры — 32-15-87.

Рукапісы рэдакцыі не вяртае.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.